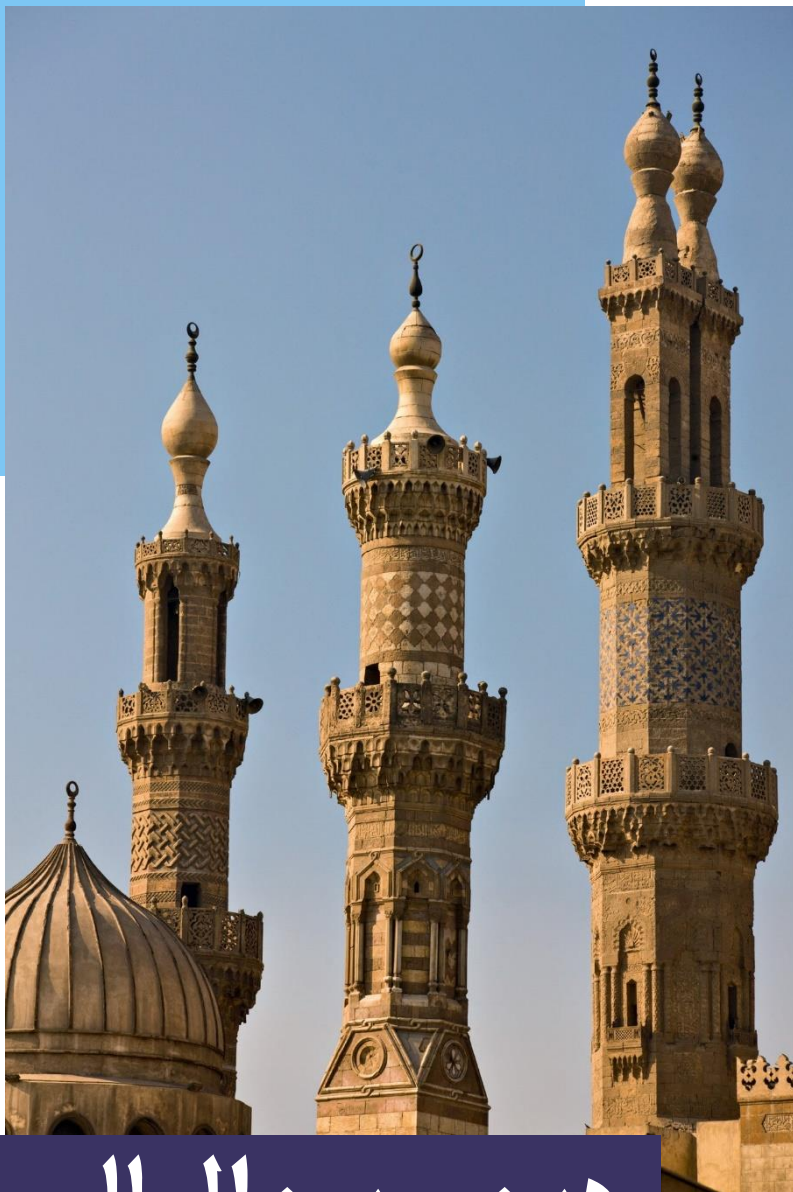

دین و بین الملل

رصد ماهانه | شماره چهارم
شهریورماه ۱۴۰۰

دولت-ملت‌ها، همیشه گرفتار مرزهای خاکی بوده‌اند. اینکه «ملت»‌ها مجبور باشند تا «خود» را در جغرافیایی دوبعدی از «دیگری» جداکنند می‌تواند از پیامدهای عرفی شدن مفراط حیات بشر در عصر جدید تلقی گردد.

به‌عکس، «دین» در گستره تاریخی آن مستحکم‌ترین عامل «تعریف» آدمیان از «خود جمعی»‌شان بوده است. اگر هویت‌های لخت جغرافیایی می‌توانند در دولت-ملت‌های مدرن متمثل شوند عجیب نیست هویت‌های سخت ایمانی را نیز در کالبد امامت-امت بازشناسیم.

در گذر تاریخ تا به امروز، امامت‌های دینی به‌دست شخصیت‌هایی بوده است که از طریق حکم و حکمت توده پیروان را سیاست کرده و بازیگرانی مهم در تعیین‌بخشی به حوزه عمومی بوده‌اند. این شخصیت‌ها را صرف‌نظر از آنکه گاه حقیقی‌اند (چون علما) و گاه حقوقی (چون سازمان‌های دینی)، «نهاد دین» تعبیر کرده‌ایم تا اشارتی باشد بر نقاط تکیه تأثیرگذاری بر جریان امر قدسی در میان توده‌ها.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دین و بین الملل

شماره چهارم

شهریور ۱۴۰۰

ماهنامه دین و بین الملل

تهیه و تدوین: مرکز ارتباطات و بین الملل حوزه های علمیه
با همکاری اندیشکده راهبردی مرصاد

ناظر علمی: سید مفید حسینی کوهساری

سرمدیر: علی امیرخانی

آدرس: قم، جمکران، بلوار انتظار، مجتمع دارالولایه،

مرکز مدیریت حوزه های علمیه، طبقه ۳

مرکز ارتباطات و بین الملل حوزه های علمیه

تلفن: ۰۲۵۳۳۱۳۳۱۴۰

فاکس: ۰۲۵۳۳۱۳۳۱۲۸

آدرس پایگاه اطلاع رسانی: www.hawzah-ird.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار	۷
اخبار	۹
عراق	۹
پرونده خبری: وفات آیت الله سید محمد سعید حکیم	۹
اعزام هیئتی از حوزه علمیه قم به نجف اشرف و لبنان	۱۲
جنگ روایت رسانه‌های سعودی برای ترسیم چهره‌ای سکولار از نجف	۱۴
دیپلماسی تسلیت برای نفوذ در میان شیعیان عراق!	۱۵
ارتش مگس‌های الکترونیکی بن سلمان دیپلماسی تسلیت را رونق می‌بخشند	۱۸
بازگشت مقتدی صدر به رقابت انتخابات پارلمانی زودهنگام در عراق و نقش دفتر مرجعیت اعلی	۲۰
سفر مکرون به عراق و بازدید از حرم امامین کاظمین	۲۳
دیداری با محوریت سفر شیخ الازهر به عراق	۲۵
مقتدی صدر: کمیته پیگیری سرنوشت امام موسی صدر تشکیل شود	۲۶
زیارت اربعین در میانه اختلافات مالی ایران و عراق	۲۸
شامات	۳۰
شیخ عبدالامیر قبلان دار فانی را وداع گفت	۳۰

- خلیج فارس ۳۲
- پرونده خبری: راهبرد مذهبی سعودی؛ سترون‌سازی سلفیت در داخل و
دیپلماسی مذهبی در خارج ۳۲
- ممنوعیت فعالیت‌های تبلیغی در عربستان به بهانه مبارزه با افراط‌گرایی! ۳۲
- ادغام شش درس دینی در یک درس در مدارس عربستان ۳۳
- بزرگ‌ترین مسجد در مالدیو... افتتاح مسجد ملک سلمان ۳۵
- در حضور مقامات سعودی... ابراز ارادت سیاسی مالدیو به پادشاهی ۳۶
- عربستان در فلیپین... دیپلماسی مذهبی کاتالیزور دیپلماسی اقتصادی ۳۷
- روحانی برجسته بحرین عفو مشروط آل‌خلیفه را رد کرد ۴۰
- دستگیری روحانی شیعه یمنی توسط نیروهای سعودی ۴۱
- حوزه ترکی ۴۴
- احتمال کاندیداتوری علی ارباش برای ریاست جمهوری ۴۴
- لغو ممنوعیت حجاب در مدارس ازبکستان پس از ۲۷ سال ۴۵
- آفریقا ۴۶
- شکست سنگین «اخوان المسلمین»؛ انتخابات مراکش تلخ‌تر از قلع و قمع تونس
..... ۴۶
- درخواست نماینده شیخ زکراکی از دولت ایران برای ورود به موضوع درمان
فوری او در خارج ۴۹

- فرانسه از کشته‌شدن رهبر «داعش» در صحرای بزرگ آفریقا خبر داد ... ۵۰
- شبه قاره ۵۱
- پرونده خبری: تشکیل کابینه طالبان ۵۱
- نشست سه‌روزه طالبان با ریاست هبه الله آخوندزاده برای تعیین تکلیف کابینه ۵۱
- درگیری‌های پنجشیر و به تعویق افتادن تشکیل دولت ۵۲
- کابینه طالبانی ۵۳
- اعتراض شورای علمای شیعه افغانستان به کابینه غیرفراگیر و غیرعادلانه طالبان ۵۴
- استقبال صمیمانه اتحادیه علمای مسلمان از دولت جدید طالبان ۵۵
- دولت «طالبان»: سیطره رجال دینی و غیبت تکنوکرات‌ها ۵۶
- پرونده خبری: القاعده زنده است! ۵۸
- بیعت دیرهنگام القاعده با رهبر طالبان؛ آیا القاعده بازگشته است؟ ۵۸
- القاعده با انتشار یک ویدئو رهبر خود را زنده نشان می‌دهد ۶۱
- القاعده از کتاب تازه الظواهری رونمایی کرد ۶۳
- مفتی سابق القاعده: مشکل طالبان با داعش است و نه سلفیت ۶۳
- بازگشایی مکتب‌ها و مدرسه‌های «پسرانه» در افغانستان ۶۵
- شرق آسیا ۶۶

- کاهش ۴،۵ میلیونی جمعیت اقلیت مسلمان اوغور تا سال ۲۰۴۰ ..... ۶۶
- غرب ۶۸
- محاکمه مغز متفکر حملات ۱۱ سپتامبر در آمریکا از سر گرفته می‌شود ۶۸
- اهدای جایزه بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار به پیر لوکوک، ایران شناس
بلژیکی ۷۰
- سایر ادیان ۷۲
- پاپ: سقط جنین به منزله قتل است ۷۲
- تحلیل‌ها ۷۴
- آیا «استثنای مغرب» در پرونده اسلام سیاسی به پایان رسیده است؟ ۷۴
- دیدار قرضای و طالبان در قندهار و ماجرای مجسمه‌های بودا؛ به روایت مدیر
دفتر قرضای ۷۷
- اولیویه روآ در میانه قدرت گرفتن طالبان همچنان از «شکست اسلام سیاسی»
سخن می‌گوید ۸۱
- رقابت دو طالبان برای حکومت بر افغانستان ۸۷
- اکنونومیس: نپذیرفتن ترکیه در اتحادیه اروپا ناشی از مسلمان بودن این کشور
است ۹۱
- 20 سال گذشته؛ دوران طلایی مسلمانان در آمریکا ۹۴
- «زاویه» نشینان میدان جنگ ۹۵

- پیشگفتار ۹۷
- کنش اجتماعی ۹۸
- متصوفه و مذاهب رقیب ۱۰۰
- منشورات ۱۰۳
- خلاصه گزارش راهبردی «نهادهای اسلامی در کشورهای عربی» ۱۰۳
- نحوه تعامل نهادهای اسلامی و کشورهای عربی ۱۰۷
- اصلاحات مذهبی در عربستان سعودی؛ هیچ چیز را لمس نمی‌کنند اما همه چیز را تغییر می‌دهند ۱۰۹
- رقابت‌های یمن جنگ‌زده برای آموزش دینی ۱۰۹
- حکومت دینی در سوریه در میان تجزیه سرزمینی ۱۱۰
- مبارزه جناح‌های لیبی برای اقتدار بر موقوفات اسلامی ۱۱۱
- چه کسی در مصر برای اسلام صحبت خواهد کرد و چه کسی گوش خواهد داد؟ ۱۱۲
- ایجاد موازنه صوفیان الجزایر میان حمایت دولتی و درگیری در سیاست ۱۱۳
- دستور کار سلطنت مغرب برای احیای تشکیلات صوفیه ۱۱۴
- خلاصه مقاله «مقتدی صدر، مرد بزرگ: رهبری خیابان در سایه دولت محدود» ۱۱۶
- معرفی کتاب: اسلام‌گرایی و انقلاب در خاورمیانه ۱۲۴

- معرفی کتاب: دایره المعارف جنبش‌های دینی نوظهور ۱۲۶
- معرفی کتاب: سید قطب و مسئله تکفیر ۱۳۰
- معرفی کتاب: مجموعه «اسلام شیعی: متون و مطالعات» ۱۳۱
- جلد نخست: «در ستایش محدود؛ مطالعاتی در اندیشه و تاریخ شیعه» ۱۳۲
- جلد دوم: «عقل، باطنی گرایی و حجیت در اسلام شیعه» ۱۳۳

پیشگفتار

در جهان معاصر به دلیل رشد و رواج فناوری‌های گوناگون، امکان ارتباطات درون و میان‌فرهنگی بسیار بیش از پیش شده است. افراد با ادیان و فرهنگ‌های مختلف در تلاش برای ابراز دین و فرهنگ خویش‌اند. بر همین اساس، مفهوم گفتگو به صورت عام استفاده و تأکید شده است. همچنین به دلیل اهمیت یافتن دین و امکان اثرگذاری روی گروه‌های مختلف اجتماعی، سیاست‌گذاران می‌کوشند با استفاده از حوزه مطالعاتی گفتگوی بین ادیان سیاست‌های خود را به نحو کامل، طراحی و اجرا کنند.

فارغ از مباحث پیچیده سیاسی و در یک فضای کاملاً ادیانی گفتگو و تعامل و مفاهیم با سایر ادیان جایگاه ویژه‌ای دارد.

موضوع گفتگوی ادیان برگرفته از رسالت دینی و متون دینی ماست و در مهمترین منبع ما یعنی قرآن کریم آیات متعددی داریم که ما را به طرف گفتگوی ادیان سوق می‌دهد و می‌فرماید: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ» (آل عمران، ۶۴).

بر اساس دستور آیه یادشده گفتگوی با اهل کتاب امری ضروری است و ما وظیفه داریم آنها را به حقیقت و گفتگوی دینی دعوت کنیم.

افزون بر این گفتگوی بین ادیان باید بر سر مشترکات باشد و از آیه یاد شده می‌توان برداشت کرد که اگر دنبال تعامل و نتیجه هستیم در ابتدای گفتگو نباید سراغ اختلافات بین ادیان برویم زیرا نتیجه‌ای جز لجاجت و پافشاری بر اشتباهات دو طرف ندارد. نکته مهم دیگر این است که مشترکات، آغاز گفتگوهای بین‌ادیانی است، سپس باید مسائلی که پیروان ادیان به مرور زمان از حقایق آن فاصله گرفته‌اند و جزو تفاوت‌های آنان با ما است را یادآوری کرد و آنها را متذکر شد و سپس به تدریج اختلافات و تفاوت‌ها را تبیین نمود.

در همین راستا، نوشتار حاضر با هدف آگاهی‌بخشی و اطلاع‌رسانی و انعکاس دیدگاه‌های دینی جریان‌ها، اندیشمندان، صاحب‌نظران در جهان امروز، به عالمان، اساتید و مدیران دینی و فرهنگی تدوین شده است.

ماهانامه «دین و بین‌الملل» در شماره ۴ در سه بخش اخبار دینی، تحلیل‌های دینی و مقالات راهبردی با همکاری پژوهشگران و تحلیل‌گران اندیشکده وزین مرصاد تدوین و تنظیم شده است که لازم می‌دانم از زحمات و تلاش نویسندگان و محققان محترم این اندیشکده تقدیر و تشکر نمایم.

سید مفید حسینی کوهساری

مسئول مرکز ارتباطات و بین‌الملل حوزه‌های علمیه

اخبار

عراق

پرونده خبری: وفات آیت الله سید محمد سعید حکیم

آیت الله سید محمد سعید
حکیم قدس سره از مراجع بزرگ
نجف اشرف عصر روز جمعه، ۱۲
شهریورماه، بر اثر سکته قلبی
ناگهانی به لقاء الله پیوست.

آیت الله سید محمد سعید
حکیم، فرزند آیت الله سید محمد
علی حکیم، در سال ۱۳۱۴ شمسی

مصادف با ۱۳۵۴ قمری و ۱۹۳۶ میلادی در شهر نجف اشرف دیده به جهان گشود.

وی که نوه دختری آیت الله سید محسن حکیم و از خاندانی اهل علم بود، از همان
آغاز نوجوانی در فراگیری دروس حوزوی خوش درخشید و به سرعت مراحل علمی را
تحت اشراف پدر و همچنین فرزندان آیت الله سید محسن حکیم طی نمود. از مهم ترین
اساتید وی می توان به آیات عظام سید محسن حکیم، سید ابوالقاسم خویی، سید محمد
علی حکیم، سید یوسف حکیم و شیخ حسین حلی اشاره کرد.

سرانجام پس از رحلت آیت الله العظمی خویی، و در پی درخواست جمعی از
شیعیان و فضلاء حوزه علمیه نجف اشرف، ایشان به چاپ و نشر رساله توضیح المسائل

خود اقدام نمودند و تا ایام پایانی عمر شریف‌شان به عنوان یکی از مراجع چهارگانه مورد اتفاق فضلای حوزه علمیه نجف به تربیت اساتید و طلاب علوم دینی پرداختند.

برخی از اساتید مطرح حوزه‌های علمیه شیعه از شاگردان مرحوم آیت الله حکیم هستند که از آن جمله می‌توان به شیخ باقر ایروانی، شیخ علی کورانی، شیخ هادی آل راضی و شیخ حسین قطیفی اشاره کرد.

وی همچنین دارای تألیفات متعددی در علوم اسلامی از جمله فقه و اصول می‌باشد که مهم‌ترین آن‌ها المحکم فی اصول الفقه، مصباح المنهاج، الکافی فی اصول الفقه، حاشیه کفایة الاصول، فی رحاب العقیده و تهدیب علم الاصول است.

این مرجع فقید عالم تشیع در پی مشارکت در پیاده‌روی اربعین حسینی و هم‌زمان با عدم مشارکت بیت حکیم در اجلاس مردمی اسلامی - المؤتمر الشعبي الاسلامی - که از سوی صدام حسین به غرض تطهیر چهره خود در جنگ تحمیلی و کسب پشتیبانی از سوی علما اسلامی ترتیب داده شده بود در سال ۱۹۸۳م دستگیر شد و مدت ۸ سال را در زندان‌های رژیم بعث در عراق گذراند. ایشان در طی این مدت دست از تدریس و تحقیق برنداشت و برخی از کتب خود را در زندان به رشته تحریر درآورد. سید حسین حکیم از اساتید درس خارج حوزه علمیه نجف اشرف از شاگردان سید محمد سعید حکیم در زندان‌های بعث است.

با توجه به رسم سنتی حوزه علمیه نجف در خصوص واگذار کردن رهبری اجتماعی-سیاسی مردم به مرجع اعلی، وی کمتر در امور سیاسی موضع‌گیری می‌کرد. با این وجود از جمله موضع‌های سیاسی ایشان می‌توان به حمایت از حشد شعبی و تأکید بر اخلاص مجاهدان آن و همچنین حمایت از نیروهای مقاومت در لبنان و فلسطین اشاره کرد.

کمک به فقرزدایی در عراق نیز یکی دیگر از خدمات ارزشمند این عالم وارسته به مردم آن دیار است که در قالب فعالیت‌های موسسه خیریه الیتیم از سال ۲۰۰۷م اقدام به حمایت از بیش از ۴۰ هزار زن بی‌سرپرست هزار یتیم در استان‌های مختلف عراق نموده است.

آیت الله سید محمد سعید حکیم سرانجام پس از دهه‌ها خدمت به مذهب تشیع و حوزات علمیه آن بالأخص حوزه علمیه مبارکه نجف اشرف در عصر روز جمعه ۱۲ شهریورماه سال ۱۴۰۰ مصادف با ۲۵ محرم الحرام سال ۱۴۴۳ هجری قمری در کربلای معلی به لقاء الله شتافت.

در پی رحلت آن عالم ربانی حضرات آیات خامنه‌ای، سیستانی، بشیر نجفی، نوری همدانی، وحید خراسانی، جوادی آملی، سبحانی، اعرافی، حسینی بوشهری، شبیری زنجانی و صافی گلپایگانی این ضایعه را تسلیت گفتند.

همچنین از میان شخصیت‌های سیاسی و سران کشورها آیت الله رئیسی، نواف الأحمد الصباح امیر کویت، برهم صالح رئیس جمهور عراق، مصطفی الکاظمی نخست وزیر عراق، نیه بری رئیس مجلس لبنان، حزب الله لبنان، همچنین سفارتخانه‌های ایران، عربستان و آمریکا نیز هر کدام با صدور بیانیه‌هایی رحلت ایشان را به مردم عراق و حوزات علمیه تسلیت گفتند.

با وجود اظهار شادمانی برخی طرفداران جریان صدر پس از وفات آیت الله حکیم و برخلاف گمانه‌زنی‌ها، سید مقتدی صدر در مجلس ترحیم آیت الله حکیم حضور یافت.

اعزام هیئتی از حوزه علمیه قم به نجف اشرف و لبنان

هیئت حوزوی که به نمایندگی از مراجع عظام، جامعه مدرسین، شورای عالی و مدیر حوزه‌های علمیه به عراق سفر کرده بود، در مراسم تشییع و ختم مرحوم آیت الله حکیم شرکت کرد و مراتب تسلیت خود را به حوزه‌های علمیه و مراجع و علمای حوزه علمیه نجف به ویژه خاندان معظم حکیم ابراز نمود.

در این هیئت آیات و حجج اسلام والمسلمین سید محمد غروی، سید احمد حسینی خراسانی، حمید ملکی، سید مفید حسینی کوهساری و سید محمد حسین آل ایوب حضور داشتند.

هیئت اعزامی در فرودگاه نجف اشرف مورد استقبال بیت آیت الله حکیم قرار گرفت و پس از زیارت مرقد مطهر امیرالمومنین علیه السلام جهت عرض تسلیت در بیت آیت الله حکیم در نجف اشرف حضور پیدا کرده و مراتب تسلیت مراجع عظام قم به ویژه حضرات آیات عظام مکارم شیرازی و صافی گلپایگانی و نیز شورای عالی حوزه‌های علمیه، جامعه مدرسین و مدیر محترم حوزه‌های علمیه را به فرزندان و خاندان بیت آیت الله حکیم ابلاغ نمودند و در مراسم تشیع پیکر مطهر این مرجع بزرگ شرکت کردند.

در سفر سه روزه اعضای هیئت با مراجع نجف اشرف آیت الله شیخ اسحاق فیاض و شیخ بشیر نجفی و برخی دیگر از شخصیت‌های دینی و همچنین نماینده محترم دفتر مقام معظم رهبری در نجف دیدار و گفتگو کردند و مراتب سلام، تسلیت و تحیت مراجع و علمای قم را به مراجع و علمای نجف ابراز نمودند.

آیت الله اعرافی مدیر حوزه‌های علمیه نیز به همراه جمعی از مسئولان و مدیران حوزه علمیه قم در دفتر آیت الله حکیم در قم حضور پیدا کردند و مراتب تسلیت و قدردانی خود را از تلاش‌های علمی و دینی این مرجع بزرگ ابراز نمودند.

ملاحظه: به نظر می‌رسد در شرایطی که نگاه‌های واتیکان و الازهر به حوزه علمیه نجف جلب شده و سعودی‌ها در حال تعامل و نزدیک شدن به این حوزه هستند، ارتباط و تعامل حوزه علمیه و مراجع قم با نجف بیشتر از هر زمان دیگری ضرورت دارد. در همین راستا اعزام هیئتی از طرف مراجع و نهادهای دینی حوزه علمیه قم به حوزه علمیه

نجف اتفاقی و اقدام مبارکی است و به تعامل، همدلی و هم‌فکری دو مکتب حوزه علمیه نجف و قم که از مهمترین کانون‌های دینی تشیع به شمار می‌آیند، کمک می‌نماید.

جنگ روایت رسانه‌های سعودی برای ترسیم چهره‌ای سکولار از نجف

«آیت الله حکیم، امانت‌دار میراث نجف و صلح»^۱ عنوانی است که سایت شبکه العربیه برای یادداشتی انتخاب کرده که در آن به شرح حالی جهت‌دار از مرحوم آیت الله سید محمد سعید حکیم پرداخته است. در این یادداشت نویسنده تلاش دارد از آیت الله حکیم شخصیتی سیاست‌گریز، مخالف با سیاست‌های جمهوری اسلامی، در تعامل با کشورهای حاشیه خلیج فارس و تنها دارای دغدغه‌های اجتماعی، فرهنگی و دینی معرفی کند.

یادداشت شبکه العربیه به این بسنده نمی‌کند و این نهج را سلوک غالب حوزه علمیه نجف اشرف می‌داند و آیت الله حکیم را با توجه به چنین رویکردی بهترین جانشین آیت الله سیستانی معرفی کرده است که اجل مانع از تحقق آن شد!

نشر چنین مقاله‌ای را باید در کنار پیام تسلیت سفارت عربستان سعودی و رابطه العالم الاسلامی در پی رحلت آن مرجع فقید و نیز برگزاری همایش مراجع عراقی در مکه مکرمه در مردادماه گذشته^۲ تفسیر کرد.

از مهم‌ترین اهداف این رویکرد هماهنگی دین و دولت سعودی‌ها، گذشته از نشان دادن وجهه روادارانه خود نسبت به تمامی مذاهب و ادیان، تشریک مساعی جریان‌های

1 <https://ara.tv/cmrc>

2 <https://t.me/dolatedin/207>

اسلامی مخالف با جمهوری اسلامی و همچنین بازسازی بدنه مردمی و نفوذ به بدنه طلاب و فضلای حوزه علمیه نجف اشرف است.

تصویری یکی از دیدارهای اعضای حشد شعبی با مرحوم آیت الله حکیم

دیپلماسی تسلیت برای نفوذ در میان شیعیان عراق؛

در پی درگذشت آیت الله سید محمد سعید حکیم، یکی از ۴ مرجع تقلید برجسته حوزه علمیه نجف اشرف، دولت سعودی از کانال سفارتخانه این کشور در بغداد و همچنین رابطه العالم الاسلامی، درگذشت این مرجع تقلید شیعیان عراق را تسلیت گفت. این رفتار متفاوت و خارج از پروتکل سعودی‌ها در برابر حوزه‌های علمی شیعی، ریشه در تغییر سیاست سعودی در برابر عراق در ماه‌های اخیر و گسترش معنادار روابط فیمابین دو کشور، پس از روی کار آمدن دولت مصطفی کاظمی در عراق دارد. به عبارت دقیق‌تر این تسلیت مقامات سعودی چنانکه رسانه‌های سعودی تصریح کردند،^۱ بیش از

۱ <https://www.alarabiya.net/arab-and-world/iraq/> - مجرد - ۶/۰۹/۲۰۲۱

تعزیه - سعودیه - فی - المرجع - الحکیم -

یک تسلیت عادی و طبیعی بود؛ زیرا عمده توجه سعودی‌ها در سال‌های اخیر به اهل تسنن عراق و مناطق سنی نشین آن بوده است.

اما به نظر می‌رسد سعودی‌ها پس از تغییر رویکرد در برابر حکومت و مردم عراق با توجه به جایگاه مراجع تقلید در میان شیعیان عراق و بدبینی برخی از شیعیان نسبت به رفتار سال‌های گذشته سعودی در این کشور، بر آن هستند تا پس از گسترش روابط با دولت عراق، اکنون با دیپلماسی تسلیت به دنبال جای پای در میان عامه مردم شیعیان این کشور باشند.

این در حالی است که سعودی‌ها مدتی است به دنبال حضور در شهر نجف اشرف و ارتباط با مراکز و شخصیت‌های شیعی این شهر از طریق افتتاح کنسولگری در این شهر هستند که هنوز دولت عراق به دلیل مخالفت برخی بزرگان نجف اشرف با این درخواست موافقت نکرده است. وعده ساخت ورزشگاه در بصره و بازسازی بیمارستان الخطیب بغداد که در اثر آتش‌سوزی ویران شد، تنها دو نمونه از این تلاش‌های سعودی برای نزدیکی به ملت عراق است.

از سوی دیگر هم‌زمان با تشییع پیکر این عالم شیعی، وزیر کشور سعودی وارد عراق شد و با سران این کشور دیدار کرد. دیداری که به نظر می‌رسد در راستای آماده‌سازی سفر محمد بن سلمان، ولیعهد سعودی به این کشور در روزهای آینده باشد.

حضور عبدالعزیز الشمیری، سفیر عربستان در عراق، در مجلس عزای آیت الله
سید محمد سعید حکیم که از سوی دفتر سید عمار حکیم برگزار شد.

ارتش مگس‌های الکترونیکی بن سلمان دیپلماسی تسلیت را رونق می‌بخشد

رابطه العالم الاسلامی که مدت‌ها است با دبیر کلی محمد العیسی در پیشانی سیاست‌ها و دیپلماسی‌های مذهبی تساهل‌گرای عربستان سعودی بسیار فعال شده است، در پی وفات آیت الله حکیم در اقدامی بی‌سابقه، در صفحه تویتر خود پیام تسلیت کوتاهی را منتشر کرد.^۱

رابطه العالم الاسلامی که مدت‌ها است با دبیر کلی محمد العیسی در پیشانی سیاست‌ها و دیپلماسی‌های مذهبی تساهل‌گرای عربستان سعودی بسیار فعال شده است، در پی وفات آیت الله حکیم در اقدامی بی‌سابقه، در صفحه تویتر خود پیام تسلیت کوتاهی را منتشر کرد.^۱

@aishatayar533 · Sep 4

Replying to @MWLOrg

إنا لله وإنا إليه راجعون

🗨️
🔄
❤️
👤

@hayatghasane · Sep 4

Replying to @MWLOrg

عظم الله اجرکم

🗨️
🔄
❤️
👤

@aliabeydoun4 · Sep 4

Replying to @MWLOrg

إنا لله وانا اليه راجعون

🗨️
🔄
❤️
👤

@nazeksherbiyne · Sep 5

Replying to @MWLOrg

رحمه الله

🗨️
🔄
❤️
👤

@bsamsbry5 · Sep 5

Replying to @MWLOrg

اللهم ارحمه و صبر عياله

🗨️
🔄
❤️
👤

@ndaelhusseini · Sep 5

Replying to @MWLOrg

رحمه الله

🗨️
🔄
❤️
👤

اما این تمام ماجرا نبود و مسئولین سعودی که به خوبی می‌دانند که این اقدام آنها نزد بدنه مخاطبین اصلی ایشان با مخالفت روبرو خواهد شد، بلافاصله پس از این توییت از طریق حساب‌های جعلی ده‌ها تسلیت را همسو و در تأیید توییت خود به عنوان کامنت آوردند. آنچه به وضوح جعلی بودن این حساب‌ها را نشان می‌داد، ده‌ها کامنت پشت سر هم و نسبتاً مشابه بود که صاحبان این حساب‌ها همگی در ژوئن ۲۰۲۱ به تویتر پیوسته بودند.

1 <https://mobile.twitter.com/MWLOrg/status/1434107367071916376>

البته مخاطبان اصلی صفحه رابطه العالم نیز بیکار نبودند و پس از این ده‌ها کامنت ماشینی، وارد صحنه شده و به شدت به این رفتار ریاکارانه محمد العیسی و سازمان متبوعش تازیدند.

آنچه تا اندازه‌ای سیاسی‌کاری سعودی‌ها در این سنخ تسلیت‌ها را به خوبی نشان می‌دهد، سکوت کامل آنها در برابر وفات شیخ عبدالامیر قبلان، رئیس مجلس اعلای اسلامی شیعیان لبنان تنها یک روز پس از وفات آیت الله حکیم بود.

همین پشتیبانی دستگاه‌های امنیتی سعودی از یک توییت ساده یک سازمان به ظاهر علمایی، به خوبی نشان می‌دهد که پروژه دیپلماسی مذهبی عربستان برای نفوذ در جامعه شیعی عراق، چه اندازه حساب‌شده و البته سیاسی است و مستقیم از سوی هسته‌های اصلی سیاسی-امنیتی سعودی حمایت می‌شود.

بازگشت مقتدی صدر به رقابت انتخابات پارلمانی زودهنگام در عراق و نقش دفتر مرجعیت اعلی

جمعه ۵ شهریورماه سید مقتدی صدر رهبر جریان صدر و فراکسیون السائرون در پارلمان عراق در سخنرانی با حضور شخصیت‌های سیاسی این جریان اعلام کرد که در انتخابات زودهنگام عراق که قرار است در ۱۸ مهرماه سال جاری برگزار گردد شرکت خواهد کرد.^۱

پیش از این، در ۲۴ تیرماه سال جاری و بعد از گذشت مدت کمی از اعلام حضور گسترده در انتخابات و کسب بیشترین کرسی‌های پارلمان، مقتدی صدر اعلام کرده بود ضمن عدم حمایت از شخصیت‌های وابسته به این جریان، در انتخابات پیشرو از هیچ شخصیتی حمایت نخواهد کرد.

این تصمیم در پی ناکارآمدی‌ها و حوادث متعدد در سازمان‌ها و وزارتخانه‌های تحت مدیریت اشخاص نزدیک به جریان صدر از جمله بحران برق و همچنین

الشرق-الأوسط/۲۰۲۱-۰۸-۲۷-العراق-مقتدی-الصدر-یتراجع-عن-<https://amp.france24.com/ar/>
قراة-مقاطعة-الانتخابات-التشريعية

آتش‌سوزی بیمارستان امام حسین ع در ناصریه و بیمارستان ابن الخطیب در بغداد گرفته شد.

در پی اعلام کناره‌گیری جریان صدر، احزاب و شخصیت‌هایی همچون ایاد علاوی و حزب کمونیست عراق و برخی احزاب اهل سنت عراق نیز کناره‌گیری نامزدهای خود از انتخابات پیش رو را اعلام کردند.

از سوی دیگر احزاب وابسته به جریان‌های مقاومت که از رقیبان سیاسی جریان صدر به شمار می‌روند مذاکراتی را با سید مقتدی صدر در راستای بازنگری در تصمیم خود آغاز کردند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به حضور هادی عامری رهبر فراکسیون الفتح و سید عمار حکیم رئیس جریان الحکمة الوطنیة اشاره کرد که تنها یک روز قبل از اعلام بازگشت جریان صدر به رقابت‌های انتخاباتی عراق با سید مقتدی صدر ملاقات کردند.^۱

در همین راستا فراکسیون السائرون در بیانیه‌ای اعلام کردند هادی عامری و سید عمار حکیم نقش مهمی در اقناع این جریان جهت مشارکت در انتخابات را ایفا کردند. در این بین اما اعصاب حسن یکی از شخصیت‌های بارز جریان صدر اعلام کرد که یک شخصیت دینی ضامن اصلی توافقات صورت گرفته بین مقتدی صدر و دیگر احزاب سیاسی است که به شدت تأکید کرده است نامی از وی برده نشود. وی همچنین اعلام کرد که جلسه‌ای بین این شخصیت دینی و سید مقتدی صدر یک هفته قبل از جلسه با هادی عامری و سید عمار حکیم برگزار شده است.^۲

1 <http://ababeel.news/۲۲۸۸۳--.html>

2 <https://www.iqiraq.news/political/۲۶۶۲۵--iq-.html>

اما یک هفته قبل از اعلام خبر بازگشت وی به عرصه انتخابات خبری در رسانه‌های عراق مبنی بر حضور سید مقتدی صدر در منزل آیت الله سیستانی به مناسبت برگزاری جلسات عزاداری در دفتر معظم‌له منتشر شد.^۱ امری که احتمال وجود نقش دفتر آیت الله سیستانی در بازگشت جریان صدر به انتخابات عراق را تقویت می‌کند.

در این بین نیز برخی تحلیل‌های افراد نزدیک به مقتدی صدر صراحتاً از سید محمدرضا سیستانی به عنوان شخص ضامن ذکر شده در صحبت‌های عصام حسن به عنوان شخصیت تأثیرگذار فضای جدید انتخابات نام می‌برند.

دفتر آیت الله سیستانی دام‌ظله از ابتدای سقوط صدام در برهه‌های حساس مختلف علی‌رغم کنشگری فعال در عرصه سیاسی عراق همواره از ظاهر شدن به عنوان یک بازیگر سیاسی به شدت پرهیز داشته است.

در این بین اما برخی تحلیلگران حوزه نهاد دین به حمایت بیت آیت الله سیستانی از احزاب سیاسی شیعه در انتخابات قانون اساسی عراق در سال ۲۰۰۵ و همچنین انتخابات پارلمانی عراق در همان سال، درخواست از نوری مالکی برای کناره‌گیری از نخست‌وزیری که در سال ۲۰۱۴ بیشترین کرسی را در انتخابات پارلمانی کسب کرده بود و همچنین درخواست استعفا از عادل عبدالمهدی در پی تظاهرات اکتبر سال ۲۰۱۹ در عراق و سپس حمایت از مصطفی کاظمی برای رسیدن به نخست‌وزیری به عنوان فعالیت‌های سیاسی دفتر مرجعیت اعلی اشاره می‌کنند.

---

1 <https://baghdadtoday.news/news/۱۶۱۸۸۷>

سفر مکرون به عراق و بازدید از حرم امامین کاظمین

امانوئل مکرون، رئیس‌جمهور فرانسه، پس از حضور در اجلاس بغداد، در شب ۲۸ اوت گذشته همراه با مصطفی کاظمی، نخست‌وزیر عراق به بازدید از حرم امامین کاظمین رفتند.

او در این دیدار کتابی را هدیه و در دست گرفت که درباره مواضع آیت الله سیستانی در قبال مسیحیان بود و «آثار انسانی مرجعیت دینی در دفاع از مسیحیان و سایر ادیان و اقلیت‌ها» نام داشت. بر روی جلد این کتاب تصویری از آیت الله سیستانی و نقشه‌ای از عراق - که به گونه‌ای طراحی شده بود که نشان‌دهنده تنوع اجتماعی آن است - حک شده بود.

ملاحظه: برگزاری این دیدار در حرم امامین کاظمین(ع) خود دربردارنده پیام پاکی و طهارت ظاهری اهل کتاب از دیدگاه مسلمانان است. حضور مکرون در یکی از مکان‌های مقدس نزد شیعیان در حالی است که موضع‌گیری‌های ضد اسلامی مکرون در

سالیان گذشته در قضایای کاریکاتورهای توهین‌آمیز مجله شارلی ابدو، واکنش‌های بسیاری را از سوی علما و ملت‌های مسلمان به دنبال داشت.

این حضور سوال‌برانگیز رئیس جمهور فرانسه در حرم امامین کاظمین(ع) از چشم

...

د. محمد الصغير
@drassagheer

زار **#ماکرون** أثناء وجوده في **#العراق**
مزارات شیعیة، في الوقت الذي يتعمد فيه
هو وحكومته الإساءة إلى مقام خير البرية
ﷺ ، ويقود حملة شرسة للتضييق على
المسلمين في شعائرهم وأماكن عبادتهم،
ويسن القوانين التي تساعد على ذلك!
#مقاطعه_المنتجات_الفرنسية307

ناظران غیر شیعی دور نماند و
انتقادهایی را متوجه علما و
دینداران شیعی ساخت. از جمله
محمد صغیر، از علمای برجسته
مصر و عضو هیئت امنای اتحاد
العلماء، در توییتی نوشت:
«مکرون در عراق از

زیارتگاه‌های شیعیان دیدن کرد، درست در زمانی که او و دولتش عمداً به مقام خیر
البریه صلی الله علیه و سلم بی‌ادبی می‌کنند و او یک کمپین شدید را برای محدود کردن
مسلمانان در آیین‌های دینی و عبادتگاه‌های ایشان رهبری می‌کند و قوانینی را وضع می‌کند
که به این امر کمک می‌کند! تحریم محصولات فرانسوی».

دیداری با محوریت سفر شیخ الازهر به عراق

پنجشنبه ۱۶ سپتامبر، محمد حلبوسی، رئیس پارلمان عراق گفت که کشورش روی سفر شیخ الازهر به عراق بسیار حساب باز کرده است و این سفر را در صورت انجام «تاریخی» دانست.

حلبوسی، نماینده اهل سنت عراق در پارلمان، در دیدار با احمد الطیب در قاهره گفت که «مشکلات منطقه نیازمند ایجاد فرهنگ گفتگو، متحد ساختن مردم و حفظ ارزش‌های دینی است، تا مدارا و برادری حاکم گردد و کشورها با ثبات شوند. این روزها در عراق گام‌هایی جدی برای تأمین امنیت و ثبات برداشته شده است».

شیخ الازهر نیز به نوبه خود بر آرزوی خود برای سفر به عراق تأکید کرد و گفت: «من مشتاق دیدن کشور و شهرهایی هستم که همواره شیوخ و علمای آن و تلاش آنها در خدمت علم و تبلیغ دغدغه فکری من بوده است. من علاقه‌مند هستم برنامه سفر خود به عراق را گسترش دهم و شامل دیدار با فرقه‌های مختلف مردم عراق و آثار تاریخی آن

شود». وی افزود: «وحدت و انسجام امت یکی از اهداف اسلام است و ما به خاطر امنیت، ثبات و رفاه چاره‌ای جز این مسیر نداریم».

ملاحظه: سفر احمد الطیب را در صورت انجام باید در راستای «سفر تاریخی» پاپ در اسفندماه گذشته به این کشور و سیاست خارجی متوازن مصطفی کاظمی، نخست وزیر عراق، تفسیر کرد. گفتنی است دیدار پاپ با مرجع شیعیان عراق، واکنش‌هایی را در بدنه مذهبی اهل سنت این کشور به دنبال داشت که تأکید احمد الطیب بر دیدار با فرقه‌های مختلف مردم، پاسخی به این واکنش‌ها خواهد بود.

مقتدی صدر: کمیته پیگیری سرنوشت امام موسی صدر تشکیل شود

مقتدی صدر، رهبر جریان صدر خواستار تشکیل کمیته بشردوستانه در عراق و کشورهای دیگر برای آشکار شدن سرنوشت امام موسی صدر شد. در پیام توئیتری مقتدی صدر آمده است: «برای اینکه پرونده او (امام صدر) از بین نرود، مصلحت می‌بینم یک کمیته بشردوستانه برای آشکارشدن حقایق مربوط به

ناپدید شدن رهبر بزرگ اسلامی جناب آقای امام موسی صدر (دامت برکاته چه زنده و چه شهید باشد) به نمایندگی از ما از داخل و خارج عراق تشکیل شود و از اختیار کامل برای تحقیق و شناسایی واقعیت‌ها برخوردار باشد».

رهبر جریان صدر افزود: «امید داریم همه کشورها و افراد ذیربط با این کمیته همکاری کنند. ما چیزی غیر از مشخص شدن سرنوشت او را نمی‌خواهیم و این حق از لحاظ عقلی، قانونی، شرعی و انسانی تضمین شده است».

مقتدی صدر در پایان گفت: «من می‌خواهم به طور خاص از لیبی، مصر، لبنان، ایران و سوریه و همچنین قطر نام ببرم. این یک اتهام نیست، بلکه من خواستار همکاری (میان این کشورها برای مشخص شدن سرنوشت امام موسی صدر) هستم. متشکرم».^۱

ملاحظه: «امام موسی صدر» متولد ۱۳۰۷ در قم، بنیان‌گذار جنبش امل و رهبر سابق مسلمانان شیعه لبنان شمرده می‌شود، ۴۳ سال از زمان ناپدید شدن او می‌گذرد و پرونده ناپدید شدن امام موسی صدر به یکی از مسائل کلیدی در میان رویدادهای اصلی خاورمیانه مبدل شده است. دولت‌های لبنان، ایران و اقصای مختلف مسلمانان شیعه کشورهای خاورمیانه موضوع ناپدید شدن و کشف سرنوشت وی را پیگیری و دنبال می‌کنند.

سیاسة / ۳۹۶۴۸۸ / الصدر - يطالب - بتشكيل - لجنة - لكشف - / <https://www.alsumaria.tv/news/> 1

حقائق - تغيب - موسی - الصد

زیارت اربعین در میانه اختلافات مالی ایران و عراق

روز یکشنبه ۱۴ شهریورماه، با لغو پرواز العراقیه از مبدا تهران به مقصد نجف اشرف که در پی آن درگیری‌هایی میان کادر این هواپیمایی و مسافرین جا مانده از سفر در فرودگاه امام خمینی رخ داد، دفتر این شرکت بیانیه‌ای با مضمون لزوم پیروی از دستورات هیات وزیران عراق صادر کرد.^۱ در این اطلاعیه آمده است که با توجه به مصوبه هیات وزیران و دستور نخست‌وزیری از تاریخ ۲۴ اوت تنها دستگاه رسمی برای اعطای ویزا، وزارت فرهنگ و گردشگری عراق می‌باشد. همزمان با این اتفاق، دولت عراق به سفارت ایران در بغداد اعلام کرد که سهمیه در نظر گرفته شده برای زائرین ایرانی زیارت اربعین ۳۰ هزار نفر خواهد بود.^۲

1 <https://mdeast.news/۰۷/۰۹/۲۰۲۱/دریا-العراقیه-هواپیمایی-شرکت-توضیح>

2 <https://www.farsnews.ir/news/۱۴۰۰۰۶۱۴۰۰۸۰۵>

این درحالی است که هفته گذشته مقامات ایرانی تمایل خود را برای اعزام ۵۰۰ هزار زائر ایرانی برای شرکت در زیارت اربعین رسانه‌ای کردند.^۱ دو روز پس از آن روسیا الیوم از قول یک منبع مطلع عراقی خبر داد که دولت این کشور با درخواست نیم میلیون زائر ایرانی موافقت نکرده و کاهش شدید صادرات گاز ایران به عراق، از ۴۹ به ۳ میلیون متر مکعب، در واکنش به همین عدم موافقت بوده است.^۲

اما احمد موسی، سخنگوی رسمی وزارت برق عراق در مصاحبه با اسپوتنیک ضمن اعلام کاهش صادرات گاز ایران به عراق به ۸ میلیون متر مکعب، از علت این کاهش ناگهانی و ارتباط آن به موضوع زیارت اربعین، اظهار بی‌اطلاعی کرد.^۳

گفتنی است پیش از این در دی ماه سال گذشته نیز ایران صادرات گاز خود به عراق را به علت انباشت بدهی عراق قطع کرده بود.^۴

1 <https://www.tasnimnews.com/fa/news/۲۵۶۲۹۳۶/۰۸/۰۶/۱۴۰۰>

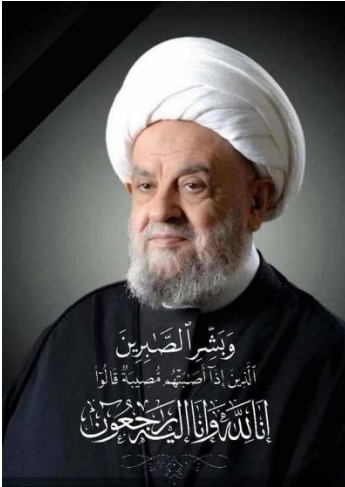
2 https://arabic.rt.com/middle_east/-۱۲۶۸۵۷۲

3 https://arabic.sputniknews.com/arab_world/۲۰۲۱۰۹۰۲۱۰۵۰۰۱۷۷۹۵

4 <https://t.me/dolatedin/۲۸۷>

شامات

شیخ عبدالامیر قبلان دارفانی را وداع گفت

شیخ عبدالامیر قبلان، رئیس مجلس اعلای اسلامی شیعیان لبنان، شامگاه روز سه شنبه ۱۳ شهریورماه در بیمارستان الزهرا(س) بیروت دارفانی را وداع گفت. شخصیت‌های دینی و سیاسی بسیاری پیام‌های تسلیتی را به مناسبت درگذشت این عالم مجاهد صادر کردند، از جمله: آیت الله خامنه‌ای، آیت الله سیستانی، شیخ حسن نصرالله، حجت الاسلام رئیسی، جنبش حماس، حسن دیاب نخست وزیر،

نبیه بری رئیس پارلمان، سعد حریری و بسیاری دیگر.

ملاحظه: شیخ عبدالامیر قبلان یکی از حامیان جدی جریان مقاومت در لبنان به

شمار می‌آمد.

مجلس اعلای اسلامی شیعیان لبنان نخستین موسسه رسمی شیعه در جهان است که به همت و تلاش امام موسی صدر در سال ۱۹۶۹ میلادی پایه‌گذاری شد. امام موسی صدر از ابتدای تشکیل تا زمان رپوده شدنش در سال ۱۹۷۸، ریاست آن را بر عهده داشت. به دنبال ناپدید شدن امام موسی صدر، شیخ «محمد مهدی شمس‌الدین» ریاست این شورا را بر عهده گرفت و در ۱۳۷۲ش به طور رسمی به عنوان رئیس مجلس اعلای شیعیان لبنان

انتخاب شد. پس از درگذشت وی در سال ۱۳۷۹ شیخ عبدالامیر قبلان که در دوره ریاست شیخ مهدی شمس‌الدین نائب رئیس مجلس اعلای شیعیان لبنان بود رهبری این مجلس را برعهده گرفت. در عین حال مجلس اعلای شیعیان لبنان پس از شمس‌الدین به صورت رسمی رئیس بعدی را اعلام نکرد و شیخ قبلان در مقام نائب رئیس، رهبری مجلس اعلای شیعیان را تا ۱۳۹۵ که به طور رسمی رئیس این مجموعه شد، برعهده داشت.

خلیج فارس

پرونده خبری: راهبرد مذهبی سعودی؛ سترون سازی سلفیت در داخل و دیپلماسی مذهبی در خارج

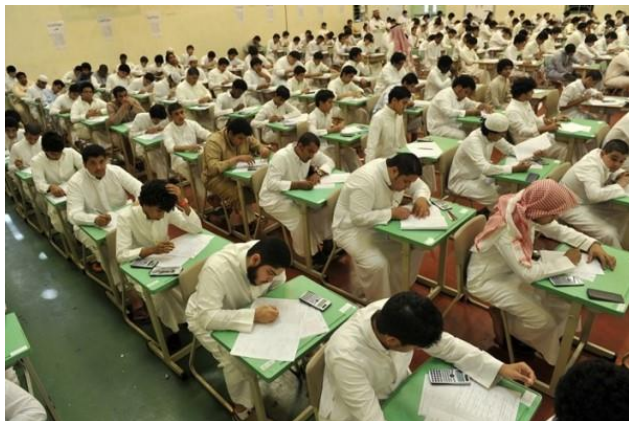
ممنوعیت فعالیت های تبلیغی در عربستان به بهانه مبارزه با افراط گرایی^۱

عبداللطیف آل الشیخ، وزیر امور اسلامی عربستان، پنج دستورالعمل محدود کننده جدید برای فعالیت های دینی صادر کرد؛ لزوم شرکت در دوره های امنیت فکری، تشویق واعظان به اطاعت مردم از مسئولین و پرهیز از ورود به مباحث فقهی اختلافی، رعایت پروتکل های مخصوص اقامه نماز بر اموات، ارائه لیست کتابخانه مساجد به وزارت جهت بررسی و حذف کتب افراطی و از همه مهمتر ممنوعیت هر گونه فعالیت تبلیغی بدون مجوز وزارتخانه و مجازات ناقضین این دستور^۱.

ملاحظه: وزارت امور اسلامی عربستان پیش از این نیز تصمیمات مشابهی در رابطه با مساجد گرفته است؛ از جمله ممنوعیت چندی پیش استفاده از بلندگوهای مساجد در غیر از اذان و اقامه و کاهش شدید صدای آن که بازتاب های رسانه ای گوناگونی را در پی داشت.

1 مجتمع/السعودية-منع-إقامة-أي-نشاط-دعوي-إلا-بإذن-من-السلطات/alkhaleejonline.net

ادغام‌شش درس دینی در یک درس در مدارس عربستان

وزارت آموزش عربستان سعودی اعلام کرد، ۶ ماده درسی: قرآن، تجوید، توحید، فقه، حدیث و تفسیر را در یک ماده درسی ادغام کرده و زین پس با عنوان «مطالعات اسلامی» در مدارس و توسط یک معلم تدریس خواهد شد و ارزش آن فقط یک واحد درسی خواهد بود.

این تصمیم واکنش‌های متفاوتی در میان کاربران و فعالان عربستانی داشته است و برخی روزنامه‌ها و پایگاه‌های خبری محلی و فعالان نزدیک به بن سلمان این تصمیم را ستودند. به عنوان مثال ترکی الحمد، نویسنده لیبرال عربستانی در توئیتری که خشم فعالان فضای مجازی را برانگیخت، نوشت: در واقع این یک تصمیم عاقلانه است، یک مسلمان عادی نیازی به تأمل در توحید، فقه، تجوید و تفسیر ندارد. هر کس می‌خواهد در این امور عمیق شود، باید دروس تخصصی آن را فرا بگیرد.

اما برخی کاربران توئیتر نیز خشم خود را نسبت به این تصمیم ابراز کرده و در توئیت‌هایی با انتقاد گسترده از این تصمیم، نوشتند که این تصمیم تهدیدی برای تربیت و عقاید فرزندان است.

برخی نیز با حمله به ترکی الحمد که این تصمیم را توجیه کرده و عبارت «مسلمان عادی» را به کار برده بود، از او پرسیدند: آیا کودکان و نوجوانان باید ایمان خود را کنار بگذارند و به تعمق در کتاب‌های فلسفی ترکی الحمد گرایش پیدا کنند؟

یکی از کاربران توئیتر به نام «ناهض العصیمی» در پاسخ به ترکی الحمد نوشته است: «حتی یک مسلمان عادی چرا باید در زمینه ریاضیات، فیزیک، شیمی و فلسفه دانش و شناخت داشته باشد؟ برای او دانستن جمع و تفریق و خواندن کفایت می‌کند.» برخی دیگر نیز نسبت به پیامدهای این تصمیم هشدار داده و نوشتند که این تصمیم نسلی به دور از آموزه‌های دین و اخلاقیات اسلامی پرورش خواهد داد و فتح بابی برای افکار و اندیشه‌های لیبرالیسم خواهد بود که برخی نویسندگان آن را ترویج می‌دهند و به الحاد و بی‌دینی منجر خواهد شد.^۱

ملاحظه: وزارت آموزش و پرورش عربستان همچنین در سال ۲۰۱۸ با صدور بخشنامه‌ای برای همه مدارس این کشور، از حذف برنامه‌های درسی «بینش اسلامی» خبر داده بود. این اقدام در راستای اجرای طرح اصلاحات ولیعهد سعودی بیان شده بود. برنامه‌های دینی «بینش اسلامی» از سال ۱۹۶۹ در مدارس این کشور اجرایی شد و طی سال‌های گذشته بر طرح‌های اسلامی و مراکز برگزاری دروس دینی در دوره‌های تابستانی نظارت داشت.

1 <https://arabi24.com/story/۱۳۸۴۹۷۸>

بزرگ‌ترین مسجد در مالدیو... افتتاح مسجد ملک سلمان

خبرگزاری سبق در ۷ شهریور خبر داد که مسجد ملک سلمان بن عبدالعزیز در مالدیو به زودی افتتاح می‌شود. این مسجد که با هزینه حدود ۲۵ میلیون دلاری سعودی‌ها ساخته شده است، بزرگ‌ترین مسجد در مالدیو است و می‌تواند بیش از ۶۰۰۰ نمازگزار را در خود جای دهد.

ساخت مسجد در سال ۲۰۱۸ آغاز شد و قرار بود در ماه رمضان امسال افتتاح شود، اما به دلیل شیوع کرونا به تعویق افتاد.

مسجد ملک سلمان شامل ۵ مناره به نمایندگی از پنج ستون اسلام و ۷ طبقه است و شامل سالن‌های چندمنظوره، علاوه بر یک کتابخانه بین‌المللی، مرکز آموزش قرآن کریم، کلاس‌های درس، سالن اجلاس و پارکینگ است.^۱

---

1 <https://sabq.org/pQswNr>

در حضور مقامات سعودی... ابراز ارادت سیاسی مالدیو به پادشاهی

در حالی که جمعی از مقامات سعودی برای افتتاح بزرگترین مسجد مالدیو که با هزینه عربستان ساخته شده است، در این کشور حضور داشتند، مقامات مالدیوی ارادت خود به پادشاهی سعودی را با پشتیبانی سیاسی از عربستان در جنگ یمن، ابراز کردند. به گزارش سبق، خبرگزاری سعودی، رئیس دفتر ریاست جمهوری مالدیو، علی ظاهر، «تجاوز جنایتکارانه به فرودگاه بین‌المللی ابها از سوی شبه‌نظامیان مورد حمایت ایران در یمن را محکوم کرد».

ظاهر ضمن حمایت از اقدامات نیروهای ائتلاف وابسته به عربستان، هدف قرار دادن این کشور را برای «همه مسلمانان جهان» تحریک‌آمیز خواند و از جامعه بین‌المللی

خواست تا «مسئولیت‌های خود را در قبال توقف تجاوز شبه‌نظامیان حوثی، که توسط کشورهای مشهور حامی تروریسم بنا نهاده شده، بر عهده بگیرند»^۱.

عربستان در فیلیپین... دیپلماسی مذهبی کاتالیزور دیپلماسی اقتصادی

عرب نیوز: مرکز تحقیقات و مطالعات اسلامی ملک فیصل قصد دارد ارتباط خود را با اساتید علوم دینی فیلیپینی افزایش دهد. این نقطه عطفی در روابط فیلیپین با عربستان است.

سفارت فیلیپین در ریاض به عرب نیوز گفت که مرکز تحقیقات و مطالعات اسلامی ملک فیصل پذیرای اساتید مهمانی خواهد بود که مایل به تحقیق در مورد موضوعات مربوط به این مرکز هستند. مرکز ملک فیصل فیلیپینی‌ها را تشویق می‌کند تا به شبکه پژوهشگران دانشگاهی این مرکز بپیوندند.

---

1 <https://sabq.org/PQ{xkj>

سفارت فیلیپین همچنین در تلاش است تا بین این مرکز و برخی از دانشگاه‌های فیلیپین، به ویژه در بانگسامورو (منطقه خودمختار مسلمان‌نشین فیلیپین)، روابطی ایجاد کند تا همکاری بین مؤسسات دانشگاهی فیلیپین و عربستان سعودی را ارتقا دهد.^۱

ملاحظه: به نظر می‌رسد عربستان که با فیلیپین روابط اقتصادی مهمی دارد و جمعیت بزرگی از کارگران فیلیپینی در اقتصاد این کشور مشغول به کار هستند، بار دیگر الگوی توسعه قدرت نرم خود را در کشورهای همسو با خود پیگیری می‌کند. عربستان پیش از این بارها این الگو را در کشورهایی همچون اندونزی و پاکستان اجرایی کرده و با استفاده از توسعه قدرت نرم خود در این کشورها، راه را برای همکاری‌های استراتژیک سیاسی و اقتصادی با آنها هموار می‌کند.

مرکز تحقیقات و مطالعات اسلامی ملک فیصل که زیر نظر ترکی الفیصل (رئیس پیشین سازمان اطلاعات عربستان و سفیر پیشین این کشور در آمریکا) فعالیت می‌کند، در سفر اخیر رابرت بورج (دستیار رئیس جمهوری فیلیپین در امور خارجه) به عربستان، آمادگی خود را برای این ابتکار به او منتقل کرده است.

ما پیشتر در مقالاتی در پایگاه اینترنتی اندیشکده مرصاد با عناوین «سترون‌سازی سلفیت و سرنوشت دانشگاه مدینه»^۲ و «دانشگاه امام و دایگی فرزندان غیرسعودی»^۳ به تفصیل به این راهبرد مذهبی داخلی و دیپلماسی مذهبی خارجی عربستان پرداخته‌ایم. کوتاه آنکه عربستان در دوره جدید حکمرانی خود، گرچه رحم سلفیت را در داخل این کشور سترون ساخته است، اما در فضای بین‌الملل، با شتابی بیشتر پروژه‌های

عربستان ۲۰٪ سعودی/۱۸۸۴۳۰/۶ <https://www.arabnews.com/node/188430/6> 1

سازی-سلفیت-و-سرنوشت-دانشگاه-مدی ۲۰٪/۸۰٪ سترون/ <https://mersadcss.com/products/> 1

دانشگاه-امام،-و-دایگی-فرزندان-غیرسعود/ <https://mersadcss.com/products/> 3

توسعه دینی-فرهنگی خود را به پیش می‌برد. عربستان با هماهنگی و مدیریت و پشتیبانی مالی متصدیان سیاست خارجه این کشور (و نه صرف علما و نهادهای دینی)، در چرخه‌ای کامل طلاب و اساتید علوم دینی غیرسعودی را در دانشگاه‌های اسلامی خود بورسیه و تربیت می‌کند، شبکه مدارس دینی خود را در این کشورها توسعه می‌دهد و از این طلاب و اساتید در مدیریت بومی این مدارس بهره گرفته و قدرت نرم و شبکه انسانی همسو با خود را در این کشورها به سرعت بازتولید می‌کند.

روحانی برجسته بحرین عفو مشروط آل خلیفه را رد کرد

«حسن مشیمع» روحانی شیعه و دبیرکل جنبش حق بحرین و از برجسته‌ترین رهبران مخالف رژیم آل خلیفه در این کشور که از سال ۲۰۱۱ تاکنون در زندان بوده و محکوم به حبس ابد شده است، در ۱۴ سپتامبر در یک بیانیه رسمی که توسط پسرش منتشر شد تأکید کرد که حاضر به آزادی بر اساس عفو مشروط رژیم حاکم نیست.

در این بیانیه آمده است: «زندان درد بزرگی است اما اگر انسان خودش را به خدا بسپارد، دردها برای او آسان می‌شود. بسیاری از مؤمنان صبور و متوکل در زندان هستند و من نیز امیدوارم که یکی از آنها باشم. من از عزیزانم می‌خواستم و هنوز هم می‌خواهم که امیدوار باشند و از رحمت خدا ناامید نشوند». این روحانی برجسته شیعه تأکید کرد که اگر به او حق انتخاب بین دو گزینه «آزادی تحقیرآمیز مشروط» و «ماندن در زندان» داده شود بدون شک زندان برای او محبوب‌تر خواهد بود.

آیت الله شیخ عیسی قاسم رهبر شیعیان بحرین نیز این موضع والای حسن مشیمع را ستوده تأکید کرد: «از استاد حسن مشیمع به دلیل این موضع گرانبهادر و والای او و این که قضیه و آرمان ملت را که قضیه خود او نیز هست، بر نیاز ضروری خویش برای آزادی

از زندان و حفظ سلامتی مقدم داشته است، سپاسگزاریم. همه زندانیان و تبعیدشدگان و همه عرصه بحرین پر از چنین مقاومت‌ها و استواری‌هاست».

ملاحظه: ماه گذشته سازمان عفو بین‌الملل ضمن اختصاص پرونده ویژه‌ای برای حسن مشیمع، او را از مهمترین زندانیان سیاسی جهان خواند. مقامات بحرین او را در سال ۱۹۹۵ در پی اعتراضات مسالمت‌آمیز بازداشت کردند و پس از آن هم بارها به زندان افتاد و پنج سال را در زندان سپری کرد. مشیمع در سال ۲۰۰۲ به‌عنوان دبیرکل جمعیت الوفاق و در سال ۲۰۰۵ به‌عنوان دبیرکل جنبش الحق که مدافع آزادی‌ها و حقوق بشر و یکی از بارزترین گروه مخالفان است، انتخاب شد. پس از آغاز تظاهرات مردمی در سال ۲۰۱۱ که خواستار آزادی و دموکراسی بودند، مشیمع مجدداً بازداشت و به حبس ابد محکوم شد.

دستگیری روحانی شیعه‌یمنی توسط نیروهای سعودی

سید حسن العمداد روحانی شیعه یمنی هنگام ورود به خاک یمن از طریق گذرگاه مرزی شحن در مرز عمان توسط نیروهای سعودی بازداشت شد.^۱

ملاحظه: حسن العمداد یکی از روحانیون شیعه اثنی عشری است که پس از تحصیل در ایران حزب مستقبل العداله را تأسیس و به دنبال فعالیت تبلیغی سیاسی در یمن بود. برادر وی عصام العمداد است که پیشتر از روحانیون سلفی وهابی یمنی بود که چندین سال پیش مستبصر شده و به مذهب امامیه درآمد. برادر دیگر وی علی العمداد نیز از مقامات بلندپایه جنبش انصار الله است.

با وجود اینکه حسن العمداد در بسیاری از رسانه‌های ایران به عنوان نماینده جنبش انصارالله و انقلاب یمن معرفی شده بود^۲، این جنبش به دلیل برخی رویکردهای سیاسی و مذهبی ارتباط خوبی با وی ندارد. علی البخیتی از مسئولان سابق انصارالله نیز هرگونه ارتباط العمداد با تشکیلات انصارالله را رد کرد و اقدام عربستان را نوعی تلاش رسانه‌ای برای ایجاد پیروزی‌های موهوم توصیف کرد.^۳

با این وجود رسانه‌های سعودی با مانور شدید رسانه‌ای و «خمینی صنعاء» خواندن العمداد^۴ مدعی شدند وی یکی از افراد بسیار مؤثر در این جنبش و حلقه وصل جمهوری اسلامی ایران و جنبش انصارالله است.^۵ ادعایی که با توجه به حجم فعالیت‌های رسانه‌ای

1 <https://ara.tv/b9853>

2 <https://www.mashregnews.ir/news/1271013>

3 https://twitter.com/ali_albukhaiti/status/1434113220051144706

4 <https://ara.tv/jeaec>

5 <https://www.alarabiya.net/arab-and-world/yemen/-/اعتقال-أخطر-٠٤/٠٩/٢٠٢١>

قیادی-حوثی-أثناء-عودته-من-ایران-ممتکرا

العماد در ایران و ورود وی به یمن با پاسپورت شخصی و هویت حقیقی، صحیح به نظر نمی‌رسد.

حوزه ترکی

احتمال کاندیداتوری علی ارباش برای ریاست جمهوری

روزنامه سوزوجو، از ارگان‌های مطبوعاتی جناح مخالف دولت در شماره امروز خود مدعی شد، علی ارباش، رئیس اداره دیانت ترکیه که چندی است با اظهارات خود توجه‌ها را در میدان سیاست به خود جلب کرده است تصمیم دارد تا خود را برای دوره پس از اردوغان به عنوان کاندید ریاست جمهوری مطرح کند.^۱

تحلیل: بر اساس این ادعا دلیل رفتارهای اخیر ارباش که با اظهارات ضدسکولار تلاش دارد تا توجه طبقه دیندار و محافظه‌کار را به خود جلب کند، تصمیم او برای آینده سیاسی خود است.

---

1 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ali-erbas-icin-cumhurbaskani-olmak-istiyor-iddiasi>-۱۸۶۷۰۹۵

لغو ممنوعیت حجاب در مدارس ازبکستان پس از ۲۷ سال

دولت ازبکستان سرانجام پس از سال‌ها، ممنوعیت استفاده از حجاب در مدارس را لغو کرد.^۱

ملاحظه: در تیرماه گذشته نیز رئیس جمهور نسخه جدید قانون «آزادی عقاید و سازمان‌های مذهبی» را امضا کرد که در پی آن قانون جدید ممنوعیت ظاهر شدن با لباس مذهبی، از جمله حجاب، در اماکن عمومی برداشته و مراحل ثبت و انحلال فعالیت سازمان‌های مذهبی ساده شد.^۲

۱ <https://www.trtarabi.com/now/۲۷-عاما-في-المدارس-بعد-۲۷-عاما/>

۶۵۴۷۱۸۲

۲ <https://arabic.rt.com/society/۱۲۴۸۹۳۴->

آفریقا

شکست سنگین «اخوان المسلمین»؛ انتخابات مراکش تلخ تراز قلع و قمع تونس

حزب اسلامگرای «عدالت و توسعه» در جریان انتخابات پارلمانی مراکش مقابل احزاب لیبرال شکست سختی متحمل شد و «سعدالدین عثمانی»، نخست وزیر و رهبر این حزب از راهیابی به پارلمان باز ماند.^۱

^۱ <https://alarab.co.uk> / الناخب-المغربي-يغلق-نهائيا-قوس-عشرية-حكم-الإسلام-السياسي

«عبدالوافی لفتیت»، وزیر کشور مراکش، پنج‌شنبه، ۱۸ شهریور در نشست خبری اعلام کرد که در انتخابات پارلمانی اخیر، پس از شمارش ۹۶ درصد آرا، حزب «تجمع ملی لیبرال‌ها» به رهبری «عزیز اخنوش»، وزیر کشاورزی و میلیارد مراکشی، با کسب ۹۷ کرسی از ۳۹۵ کرسی پیروز انتخابات شد و حزب اخوانی «عدالت و توسعه» که از سال ۲۰۱۱ در قدرت بود، تنها به ۱۲ کرسی دست یافته است.

حزب لیبرال دیگر مراکش - حزب «اصالت و مدرنیته» - توانست ۸۲ کرسی را به دست آورد و حزب محافظه‌کار استقلال نیز ۷۸ کرسی پارلمان مراکش را از آن خود کرد.

ملاحظه: نتایج این انتخابات چرخشی عظیم در فضای سیاسی مراکش را نشان می‌دهد. سال ۲۰۱۶ و در انتخابات قبلی حزب «تجمع ملی مستقلین» فقط ۳۷ کرسی را برد بود، در حالیکه سال ۲۰۱۶ حزب اسلام‌گرای «عدالت و توسعه» ۱۲۵ کرسی را در اختیار گرفته بود.

مراکش دارای نظام سلطنتی مشروطه است و پادشاه اختیارات گسترده‌ای دارد. پادشاه مراکش، نخست وزیر را از حزبی که برنده انتخابات شده انتخاب می‌کند. نخست

وزیر نیز وزرایش را انتخاب کرده اما باید به تأیید شاه برسد. شاه مراکش در رابطه با وزارتخانه‌های کلیدی، از جمله وزارت خارجه و وزارت دفاع، حرف آخر را می‌زند. همین قدرت سلطنتی بود که سعدالدین عثمانی را که در شهریورماه گذشته از عادی‌سازی روابط میان امارات و اسرائیل انتقاد می‌کرد، در دی‌ماه همان سال در کنار جرد کوشنر و مئیر بن شبات نشاند و مجبور به امضای بیانیه شناسایی اسرائیل کرد. همین کافی بود تا وجهه اسلامگرایی این حزب نزد بدنه مردمی آن به شدت ضربه بخورد. در پی این شکست، عبدالله بن کیران، دبیر کل سابق حزب عدالت و توسعه و نخست وزیر مراکش در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷، پنجشنبه در فیس‌بوک خود نوشت: «پس از اطلاع از شکست دردناکی که حزب ما در انتخابات پارلمان متحمل شد، به نظر من در این شرایط دشوار باید دبیرکل مسئولیت این شکست را بر عهده گیرد و استعفای خود را از رهبری حزب ارائه دهد»^۱.

این شکست ضربه سنگین دیگری به وجهه سیاسی اخوان المسلمین در عرصه بین‌المللی وارد کرده و بسیاری آن را نتیجه افول اسلامگرایی در جهان عرب خواندند. اگر در ژوئیه گذشته قیس سعید، رئیس جمهور تونس، با استناد به قانون اساسی پارلمان اخوانی را قلع و قمع کرد، این بار این خود مردم هستند که در انتخاباتی با مشارکتی بالاتر از گذشته، حزب اخوانی را در انتهای لیست احزاب پیروز قرار دادند.

۱ <https://arabic.rt.com/middleeast/۱۲۷۱۳۱۶/> بعد-هزیمه-العدالة-والتنمية-المغربية-في--۱۲۷۱۳۱۶/الانتخابات-بنکیران-یدعو-العثماني-إلى-الاستقالة

درخواست نماینده شیخ زکراکی از دولت ایران برای ورود به موضوع درمان فوری او در خارج

اسلام تایمز: «آدم احمد سوهو جوس» نماینده «شیخ زکراکی» در استان جوس نیجریه در گفتگو با اسلام تایمز گفت: «ما بعد از آزادی شیخ با وی ملاقات و گفتگویی داشتیم و از همین جا باید بگویم که شیخ و همسرش نیاز به انتقال به بیمارستان دارند، به ویژه همسر شیخ، که اصلاً نمی‌تواند راه برود، زیرا بسیار بیمار است». این روحانی نیجریه‌ای از دولت جمهوری اسلامی ایران خواست تا از همه راه‌های دیپلماتیک برای تحت فشار قرار دادن دولت نیجریه با هدف کمک به پیشبرد موضوع انتقال شیخ زکراکی و همسرش به خارج از کشور استفاده کند.

فرانسه از کشته شدن رهبر داعش، در صحرای بزرگ آفریقا خبر داد

مکرون، پنجشنبه، ۱۶ سپتامبر، در توییتی از کشته شدن رهبر «داعش صحرای بزرگ» توسط ارتش فرانسه خبر داد و آن را «پیروزی بزرگ» نامید. او در این توییت نوشت که الصحراوی توسط ارتش فرانسه «از پای در آمد» اما از جزئیات دیگر همچون محل قتل او اطلاعی نداد.

حضور داعش در آفریقا در مرزهای میان مالی و نیجر تخمین زده می شود. او با اشاره به کشته شدن ارتش فرانسه در دو عملیات «سروال» و «بارخانه» نوشت: «ملت فرانسه امشب به یاد قهرمانانی است که در این دو عملیات جان خود را از دست دادند. مردم به یاد خانواده های داغدارشان و آسیب دیدگان این عملیات هستند. فداکاری آن ها بیهوده نبوده است.»

عملیات سروال و بارخانه، دو عملیاتی بود که ارتش فرانسه علیه شبه نظامیان اسلام گرا بین سال های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ ترتیب داد.

فلورنس پارلی، وزیر دفاع فرانسه نیز در توییتی در این زمینه نوشت: «این ضربه سنگینی علیه این گروه تروریستی بود و مبارزه ما ادامه دارد.»

ابو ولید الصحراوی، که از فرماندهان سابق «القاعده» نیز است، مسئول حمله و ترور امدادگران فرانسوی در سال ۲۰۲۰ است. او پیش تر در سال ۲۰۱۷ نیز مسئولیت قتل چهار پرسنل ارتش آمریکا و چهار نظامی ارتش نیجر را پذیرفته بود.

ارتش فرانسه با حضور در صحرای بزرگ، بیش از ۸ سال است که با گروه های اسلام گرای افراطی مقابله می کند.^۱

فرانسه - از - کشته - شدن - رهبر - داعش - در - صحرای - بزرگ - آفریقا - خبر داد
<https://farsi.alarabiya.net/international/۱۶/۰۹/۲۰۲۱/>

داعش - در - صحرای - بزرگ - خبر - داد

شبه‌قاره

پرونده خبری: تشکیل کابینه طالبان

نشست سه‌روزه طالبان با ریاست هبه‌الله آخوندزاده برای تعیین تکلیف کابینه

۳۱ اوت حساب رسمی «امارت اسلامی» در توییتر، خبر داد که نشست مجلس شورای رهبری امارت اسلامی افغانستان به ریاست رهبر امارت اسلامی، شیخ «هبه‌الله آخوندزاده» در ایالت قندهار برگزار شده است.^۱ به گفته این حساب در این نشست سه‌روزه اوضاع کنونی کشور، مسائل سیاسی، امنیتی و اجتماعی مورد بحث قرار گرفت.

1 <https://twitter.com/alemara20/ar/status/۱۴۳۷۲۶۲۰۹۸۰۹۵۵۹۵۵۶>

پس از بحث‌های طولانی، تصمیماتی برای بهبود وضعیت امنیتی، سازماندهی امور اداری، یکپارچگی و شفافیت، حفظ اموال خزانه‌داری و امکانات عمومی، مدارای با شهروندان و ارائه تسهیلات به آنها گرفته شد.

مشاوره‌های مفصلی نیز در مورد استقرار نظام جدید اسلامی و تشکیل دولت ارائه شد.

در پایان این نشست، رهبر امارت اسلامی، دستورالعمل‌های جامعی را برای اعضای مجلس شورای رهبری صادر کرد و توصیه کرد که هر یک از آنها مسئولیت‌های خود را به بهترین نحو انجام دهند.

گفتنی است شبکه جهانی تلویزیونی چین نیز این خبر را به نقل احمدالله واثق، یکی از مقامات طالبان، منتشر کرد.^۱

درگیری‌های پنجشیر و به تعویق افتادن تشکیل دولت

پس از برگزاری این نشست، خبرهایی مبنی بر به تصمیم رسیدن طالبان در مورد کابینه و دولت آینده منتشر شد و برخی حساب‌های توییتری نزدیک به طالبان خبر دادند که پس از نماز جمعه همان هفته به طور رسمی آغاز دولت جدید اعلام می‌شود.^۲ اما با به طول انجامیدن درگیری‌های پنجشیر، طالبان از به تعویق افتادن تشکیل دولت به هفته آینده خبر داد.^۳

1 <https://twitter.com/CGTNOOfficial/status/۱۴۳۷۱۱۹۰۰۸۳۳۹۶۱۶۰۲>

2 <https://twitter.com/awliyaomari/status/۱۴۳۳۳۳۳۵۹۰۴۹۸۴۲۶۹۶?s=۲۰>

3 <https://ara.tv/pzavv>

کابینه طالبانی

در نهایت روز سه شنبه ۷ سپتامبر، ذبیح‌الله مجاهد، سخنگوی طالبان، در یک نشست خبری در پایتخت افغانستان تشکیل دولت جدید و اعضای کابینه آن را اعلام کرد.^۱ گرچه مجاهد این کابینه را موقت خواند، اما ترکیب آن چنان منحصر در وابستگان این جریان و مخالف با اظهارنظرهای پیشین آنها مبنی بر تشکیل دولت فراگیر بود که صدای انتقاد بسیاری از ناظران را بلند کرد.

از جمله برجسته‌ترین ویژگی‌های کابینه جدید طالبان می‌توان به این موارد اشاره کرد:

شامل ۱۴ مقام از مقامات اولین حکومت طالبان است.

شامل ۱۲ مقام از نسل دوم طالبان است.

۴ عضو دولت از زندانیان سابق گوانتانامو هستند (از گروه ۵ نفره‌ای که او‌باما آنها را در برابر یک سرباز آمریکایی آزاد کرد).

دست کم ۱۴ نفر از ۳۳ عضو کابینه (از جمله نخست‌وزیر) در لیست سیاه تروریسم سازمان ملل هستند.

وزیر کشور در لیست فراری‌های FBI است (با جایزه‌ای ۵ میلیون دلاری که چند روز پیش به ۱۰ میلیون افزایش یافت).

همگی جز ۳ تن پشتون هستند.

یک وزیر و فرمانده ارتش تاجیک هستند.

معاون دوم نخست‌وزیر ازبک است.

---

1 <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-58477769>

هیچ نماینده‌ای از هزاره‌ها و ملیت‌های شیعه در این دولت نیست.
هیچ زنی مسئولیت ندارد.
برای وزارت بهداشت مقامی معرفی نشده است.
وزارت زنان حذف شده است.
وزارت امر به معروف و نهی از منکر اضافه شده است.

اعتراض شورای علمای شیعه افغانستان به کابینه غیر فراگیر و غیر عادلانه طالبان

در چهارشنبه شب، ۸ سپتامبر، شورای علمای شیعه افغانستان با صدور بیانیه‌ای نسبت به اعلام کابینه رسمی دولت طالبان موضع‌گیری کرد. در بخشی از این بیانیه که با یادآوری آیه مبارکه (و اوفوا بالعهد ان العهد کان مسئولاً) [اسراء، ۳۴] آغاز می‌شود، چنین آمده: «شورای علمای شیعه افغانستان کابینه غیر فراگیر اعلام شده از سوی تحریک اسلامی طالبان را به صلاح و منفعت کشور ندانسته، غیر عادلانه تلقی می‌نماید که موجب بروز مشکلاتی برای جامعه و کشور خواهد شد».

گفتنی است در روز سه‌شنبه و درست پیش از اعلام کابینه، شورای علمای شیعه افغانستان سومین نشست مشورتی خود را پس از تحولات اخیر برگزار و در قطعنامه‌ای خواستار تسریع تشکیل حکومتی همه‌شمول و درج مذهب جعفری و قانون احوال شخصیه اهل تشیع در قانون اساسی شده بود.

در همان روز طالبان درحالی که پیش از این تشکیل دولتی فراگیر و همه‌شمول را وعده داده بود، اسامی وزیران کابینه دولت جدید را که همگی از جریان طالبان و اکثریت از قوم پشتون هستند را اعلام کرد.

استقبال صمیمانه اتحادیه علمای مسلمان از دولت جدید طالبان

اتحادیه بین‌المللی علمای مسلمان در پیام تبریکی که در وب‌سایت رسمی خود منتشر نمود، اعلام کرد که «صمیمانه به محمدحسن آخوند که طالبان و دیگر احزاب افغان او را به‌عنوان رئیس دولت جدید تعیین کرده‌اند، تبریک می‌گویند».

آنان افزودند که این اعتماد به او «نشان‌دهنده تجربه و اعتبار آخوند است» و برای او آرزوی موفقیت در رهبری مردم افغانستان برای تحقق امنیت، ثبات، وحدت و رفاه را داریم.

اتحادیه بین‌المللی علمای مسلمان همچنین در پیام خود اعلام کرده است که «دولت جدید افغانستان الگویی اسلامی از حکومت‌داری خوب ارائه شده توسط رسول خدا و خلفای راشدین را ارائه دهد».

آنان از دولت جدید خواستند عدالت را برقرار و از خونریزی جلوگیری کند، به آزادی‌ها و مقدسات و حقوق احترام بگذارد، از همگان استفاده کرده، آشتی و انسجام اجتماعی را در همه گرایش‌ها، نژادها و فرقه‌ها ترویج دهد و صلح را تحکیم کند.

اتحادیه از این فرصت برای دعوت از همه مردم افغانستان و رهبران آن در جهت حمایت از دولت، همکاری و توصیه به آن با اتخاذ رویکرد گفتگو و تفاهم مسالمت‌آمیز در غلبه بر مشکلات مختلف، استفاده کرده است. آنان همچنین بر علاقه خود برای «همکاری کامل و ارائه هرآنچه که می‌تواند به دولت جدید ارائه شود» تأکید کردند.^۱

دولت، طالبان،؛ سیطره رجال دینی و غیبت تکنوکرات‌ها

العربی الجديد: از زمانی که جنبش طالبان در اواسط ماه گذشته کنترل شهر کابل را در دست گرفت، ادعای تشکیل یک دولت فراگیر را مطرح کرد و رایزنی‌های گسترده‌ای با جناح‌های مختلف نیز در این باره انجام داده است. این در حالی است که دولت بعدی فقط به این جنبش محدود خواهد شد!

1 <https://www.iumsonline.org/ar/ContentDetails.aspx?ID=۲۱۰۴۰>

قوم پشتون بیشترین سهم را در انتصابات داشته است، مسئولیت‌هایی همچون نخست‌وزیر، ملا حسن آخوند، و معاون وی، ملا عبدالغنی برادر، وزارت دفاع، وزارت کشور و دارایی، رئیس کل بانک مرکزی و... همگی در اختیار این قوم است!

دولت موقت افغانستان، به برخی قومیت‌ها مانند هزاره (شیعه) هیچ گونه مسئولیتی نداده و ذبیح الله مجاهد، معاون وزیر فرهنگ و اطلاعات در دولت موقت، در پاسخ به سؤال یکی از خبرنگاران در این باره گفت: این‌طور که شما فکر می‌کنید نیست و مسئولیت‌ها بر اساس نژادها و قومیت‌ها تقسیم نشده است، بلکه بیشتر جنبه‌های مهم‌تری، از جمله مقاومت در برابر اشغال در تعیین افراد لحاظ شده است!

اکثر وزرای دولت طالبان از رجال دینی هستند و تکنوکرات‌ها حتی در موقعیت‌هایی مانند وزارت اطلاعات و اقتصاد و رئیس بانک مرکزی و... نیز حضور ندارند.

در همان روزی که تشکیل دولت اعلام شد، اظهارات عبدالحق حقانی وزیر آموزش عالی در طالبان در مورد دانشجویان دانشگاه‌های علمی خشم بسیاری از جوانان و روشنفکران را برانگیخت.

حقانی ضمن مقایسه مطالعات در دانشگاه‌های علمی و مدارس دینی، در سخنانی گفت: افتخاری که خداوند به مردم تحصیل‌کرده در مدارس دینی در افغانستان اعطا کرد، به دانشجویان دانشگاه‌های علمی دارای مدرک کارشناسی ارشد و بالاتر اعطا نکرده است.

آنچه در تشکیل دولت طالبان قابل توجه بود، عدم حضور وزیر امور زنان است، این در حالی است که طی چند روز گذشته، صحنه افغانستان شاهد تظاهرات زنان در کابل و برخی از ولایات، مانند هرات در غرب، بلخ در شمال و نیمروز در جنوب بود.

آنان از «طالبان» خواستار تغییر سیاست‌های خود در قبال زنان و اجازه کار زنان در همه زمینه‌ها شده‌اند.

آزادی زنان یکی از شروط کشورهای غربی برای به رسمیت شناختن دولت آینده طالبان معرفی شده است، اما به نظر می‌رسد که طالبان در حال حاضر آمادگی پذیرش نقش زنان در همه زمینه‌های زندگی را ندارند.^۱

پرونده خبری: القاعد زند است!

بیعت دیر هنگام القاعد با رهبر طالبان؛ آیا القاعد بازگشته است؟

۳۱ اوت، درست یک روز پس از حضور محمدامین الحق، مسئول امنیتی پیشین بن لادن در افغانستان، و درست چند ساعتی پس از انتشار اخباری مبنی بر پایان نشست سه

التشکیلة-الحکومیة-لـ"طالبان"-سیطرة-لرجال-الدین- / <https://www.alaraby.co.uk/politics/>
و غیاب-التکنوقراط

روژه رهبران طالبان در قندهار و پایان یافتن توافقات بر سر نوع حکومت پیش‌روی افغانستان، فرماندهی کل القاعده بیانیه‌ای صادر و ضمن تبریک پیروزی طالبان به امت اسلامی، با «امیرالمؤمنین» خواندن هبت الله آخوندزاده، بدون هیچ قید و شرطی با او بیعت کردند.^۱

چرا اکنون و چنین دیر القاعده، برادر و رفیق به ظاهر شفیق طالبان، بیانیه تبریک و بیعت خود را صادر کرد؟

پیشتر، در طول پانزده سال رهبران القاعده اسامه بن لادن و ایمن الظواهری با رهبران طالبان ملا عمر و اختر منصور بیعت می‌کردند و با اطمینان خاطر بیان می‌داشتند که این بیعت همواره پابرجا خواهد ماند. در مقابل رهبران طالبان نیز به سرعت پذیرش بیعت را پاسخ می‌دادند و ابراز می‌کردند آنها نیز بر سر عهد خود باقی می‌مانند، به این معنی که آنها همچنان از «القاعده» در پروژه بین‌المللی و جهاد جهانی خود حمایت خواهند کرد.

اما با آمدن آخوندزاده، رهبر جدید طالبان، اوضاع کمی تغییر کرد. در اواخر ماه مه ۲۰۱۶، ایمن الظواهری، رهبر القاعده، با رهبر جدید طالبان، بیعتی مشروط کرد؛ مشروط به مبارزه با حاکمان مبدل شریعت، آزادسازی هر وجه از سرزمین‌های مسلمانان، هشدار به طالبان از مشارکت با دولت در حکومت، پرهیز از ورود به شریعت کافران، که منظور از آن پذیرش توافقات و معاهدات بین‌المللی بود و دیگر شرایطی که ساختار اعتقادی و سیاسی القاعده را تشکیل می‌دادند.^۲

1 <https://sahabmedia.co/?p=۵۲۹۲>

2 <https://www.reuters.com/article/oegwd-taliban-qaeda-ah-idARAKCN.YX.۵۰>

در مقابل آخوندزاده نیز همچون پیشینیان خود رفتار نکرد، او با تأخیری قابل توجه بیعت ظواهری را قبول کرد. همین کافی بود تا اختلافاتی که همواره در تاریکی بودند، به چشم بیایند و به نظر برسد رهبر جدید طالبان می‌خواهد این جنبش را در مسیری متفاوت حرکت دهد؛ دور از ماجراجویی‌های بی‌پایان القاعده.

اما در طول این سال‌ها، داستان تنها با برخورد سرد رهبر طالبان با القاعده به پایان نرسید، بلکه گام‌های آشکاری برای زیر پا گذاشتن بیعت مشروط ایمن الظواهری برداشته شد. طالبان با امضا کردن پیمان صلح با آمریکا، دقیقاً وارد «شریعت کفار» شد. شرط دیگر القاعده مبنی بر مشارکت نکردن با دولت در حکومت نیز دست کم بارها در سخنان مقامات طالبان و مذاکرات با دولت افغانستان زیر پا گذاشته شد. این شکاف تا آنجا ادامه یافت که طبق گفته‌ها طالبان در مذاکرات خود با آمریکایی‌ها، تعهد داده بود که از جنگجویان القاعده دیگر هیچ حمایتی نخواهد کرد.

حال این بیعت بی‌قید و شرط کنونی القاعده چه معنایی می‌تواند داشته باشد؟ آیا ترس آمریکایی‌ها^۱ از صادق نبودن طالبان در اختلافاتش با القاعده بی‌راه نبوده و حال که تمامی خواسته‌های القاعده محقق شده و آمریکا و اذنباش «ذلیل و خوار» از افغانستان خارج شدند، طالبان چهره واقعی خود را نشان داده و فرصت برای عرض اندام دوباره القاعده فراهم شده است؟ یا شاید بتوان گفت این روزها القاعده نیز به راهبرد این چندساله آخوندزاده ایمان آورده و پذیرفته او نیز برای ادامه کار با کنار گذاشتن یک‌تازی‌های خود، با دولت به ظاهر اهل مدارا و گفتگوی طالبان همراهی کند.

1 <https://arabic.euronews.com/۱۷/۰۸/۲۰۲۱/taliban-and-al-qaeda-ties-are-still-strong-far-from-spotlight>

اما «زمان» صدور این بیانیه حکایتی دیگر دارد؛ این دو هفته تأخیر و انتشار بیانیه در پاسی از شب و درست پس از خبر پایان نشست طالبان، چندان جایی برای اندیشیدن به این شایدها باقی نمی‌گذارد.

اختلاف‌ها پابرجا است، اما توافقی پنهان صورت گرفته است. بی‌شک طالبان به القاعده اجازه ظهور و بروز رسمی و قابل رصد، همچون اختصاص اردوگاه‌های آموزشی، نمی‌دهد، اما دور از انتظار نیست که فعالیت‌های مخفیانه ایشان و به ویژه ارتباط‌های آنها با خارج از کشور، در برابر فاصله گرفتن القاعده از داعش، تضمین شده باشد.

القاعده با انتشار یک ویدئو رهبر خود را زنده نشان می‌دهد

یورو نیوز: ایمن الظواهری، رهبر القاعده در ویدئویی به مناسبت بیستمین سالگرد حملات ۱۱ سپتامبر ماه‌ها پس از انتشار شایعاتی مبنی بر کشته شدنش جلوی دوربین ظاهر شد.

سایت اطلاعاتی SITE که ناظر بر وبسایت‌های گروه‌های تندروی اسلامی است اعلام کرد که این ویدئو روز شنبه منتشر شد. الظواهری در این ویدئو اظهار می‌دارد که «بیت‌المقدس هرگز یهودی نمی‌شود» و از حملات القاعده از جمله حمله به نیروهای روسی در سوریه در ژانویه گذشته تقدیر کرد.

این سایت گفت که الظواهری همچنین به خروج ارتش آمریکا از افغانستان پس از ۲۰ سال جنگ اشاره کرد. این نهاد تأکید کرد که اظهارات وی لزوماً نشان نمی‌دهد که ضبط ویدئو در روزهای اخیر بوده است زیرا توافقنامه خروج از افغانستان در فوریه ۲۰۲۰ با طالبان امضا شد.

این نهاد ناظر افزود که الظواهری هیچ اشاره‌ای به کنترل طالبان بر افغانستان و پایتخت آن نکرده است. اما او به حمله اول ژانویه اشاره دارد که نیروهای روسی در حاشیه شهر رقه در شمال سوریه هدف قرار گرفتند.

از اواخر سال ۲۰۲۰ شایعاتی مبنی بر مرگ الظواهری بر اثر بیماری منتشر شده است. از آن زمان هیچ ویدئو یا مدرکی مبنی بر زنده بودن وی تا روز شنبه منتشر نشده بود.

سخنان الظواهری در یک ویدئوی ۶۱ دقیقه و ۳۷ ثانیه‌ای ضبط شده است. الظواهری که مصری است پس از کشته شدن اسامه بن لادن در سال ۲۰۱۱ به رهبری القاعده رسید.^۱

نکته‌ای قابل تأمل در این ویدئو حضور ایمن الظواهری مصری با پوشش علما و مبلغین سعودی بود. در حالی که وی تا پیش از این با لباس شناخته‌شده القاعده و دستاری بر سر در انظار ظاهر می‌شد.

---

1 <https://per.euronews.com/۱۳/۰۹/۲۰۲۱/al-qaida-chief-appears-in-video-marking-۱۱-۹-anniversary>

همزمانی این پوشش با انتشار اولین سند محرمانه دولت آمریکا در مورد حملات ۱۱ سپتامبر و گمانه‌زنی‌ها در مورد نقش مقامات سعودی در این عملیات تروریستی، خشم کاربران سعودی را برانگیخت و برخی از این کاربران، تهیه و انتشار این ویدئو را در راستای تشدید فشار بر سعودی برشمردند.

القاعده از کتاب تازه الطواهری رونمایی کرد

به مناسبت بیستمین سالروز ۱۱ سپتامبر، سایت السحاب وابسته به القاعده از کتابی تازه به قلم رهبر خود، ایمن الطواهری، رونمایی کرد. این کتاب با عنوان «الکتاب والسلطان؛ اتفاق وافتراق.. تأملات فی الفساد السیاسی وآثاره فی تاریخ المسلمین» در ۸۵۲ صفحه منتشر شده است. گرچه کتاب در پیشگفتار آن به رهبران برجسته القاعده و به طور خاص برخی رهبران طالبان همچون ملا محمد عمر، ملا اختر محمد منصور و جلال الدین حقانی اهدا شده است، اما هیچ یادکردی در آن از پیروزی طالبان و بیستمین سالگرد ۱۱ سپتامبر به چشم نمی‌خورد.^۱

مفتی سابق القاعده: مشکل طالبان باداعش است و نه سلفیت

أبو حفص الموریتانی، مفتی سابق القاعده، در مطلبی در کانال تلگرام خود به نسبت طالبان با جریان‌های سلفی موجود در افغانستان پرداخت و تصریح کرد که طالبان تنها با داعش مشکل دارد و نه سلفی‌هایی همچون القاعده. او نوشت:

«از جمله شخصیت‌های بارز سلفیت در طالبان، عبارتند از:

۱ <https://www.akhbaralaan.net/news/world/۱۰/۰۹/۲۰۲۱/> إصدار-إعلامي-جدید-للقاعدة-

یتجاهل-ذکری-هجمات-۱۱-سپتمبر-و-طالبان

- ۱- شیخ عبدالرحیم، شیخ مجاهدین سلفی در کنار. او سالها پیش دستگیر شد و طالبان او را در تبادل مهندسان هندی که توسط طالبان ربوده شده بودند، آزاد کرد.
  - ۲- حاج حیات الله، برادر شیخ جمیل الرحمن، شیخ سلفی در افغانستان.
  - ۳- حاجی حکیم که هم‌اکنون حاکم ولایت نورستان است.
  - ۴- شیخ منیب که هم‌اکنون نائب والی است.
  - ۵- محب الله هجرت که هم‌اکنون رئیس تیپ نظامی نورستان است.
- و دیگریانی که بسیار هستند.
- مشکل جنبش طالبان با سلفیت حقیقی نیست...
- مشکل آن سلفیت تقلبی است... سلفیت داعش که طالبان را تکفیر می‌کنند و با آن می‌جنگند، با مداخله‌ای که طالبان را گمراه می‌خوانند و با اشغالگران علیه آن همکاری می‌کنند»^۱.

---

1 <https://t.me/AbuHafsMuritani/۲۲۲۹>

بازگشایی مکتب‌ها و مدرسه‌های پسرانه، در افغانستان

طالبان از بازگشایی مکتب‌ها و مدرسه‌های پسرانه از روز شنبه ۲۷ شهریورماه خبر داد.

وزارت معارف افغانستان در اطلاعیه‌ای از دانش‌آموزان پسر و

آموزگاران مرد مقطع دبیرستان در این کشور خواسته تا به مدارس و مکاتب بازگردند. اشاره نکردن به دختران در این اطلاعیه با واکنش‌های گسترده در شبکه‌های اجتماعی روبرو شده است.

در اطلاعیه وزارت معارف آمده است: «به اطلاع تمام مکاتب ابتدایی، لیسه (دبیرستان) و مدارس رسمی طبقه ذکور رسانیده می‌شود تا روند آموزشی خویش را سر از تاریخ ۲۷ سنبله/شهریور آغاز کنند. بنابراین تمامی استادان و شاگردان طبقه ذکور باید به مکاتب خویش حاضر شوند».

همچنین، طالبان نام مدارس امارتی را برای مدارس دولتی ذکر کرده است که از سوی برخی از کاربران شبکه‌های اجتماعی واکنش برانگیز شده است.

گفتنی است وزارت معارف این اطلاعیه را در راستای «آغاز روند تدریجی تعلیمی» خوانده است، که ممکن است به معنای تدوین فرامین جداگانه برای تحصیل دختران باشد.

شرق آسیا

کاهش ۴،۵ میلیونی جمعیت اقلیت مسلمان اوغور تا سال ۲۰۴۰

طبق آخرین تحقیق منتشر شده در مجله دانشگاهی آسیای مرکزی (Central Asia Survey) چاپ بریتانیا، جمعیت اقلیت مسلمان اوغور به دلیل سیاست‌های دولت چین، تا سال ۲۰۴۰ با کاهشی ۴،۵ میلیونی رو به رو خواهد شد. بر اساس این تحقیق، علت اصلی کاهش جمعیت اقلیت مسلمان اوغور سیاست‌های دولت چین است؛ این دولت عمداً جمعیت اوغورها را از طریق کنترل اجباری زاد و ولد، انتقال اجباری شهروندان و بازداشت در اردوگاه‌های بازآموزی کاهش می‌دهد. به گفته آدریان زنز، عضو ارشد مؤسسه مطالعات چین در «بنیاد یادبود قربانیان کمونیسم»، که این تحقیق را انجام داده، سیاست‌های دولت چین می‌تواند تا سال ۲۰۴۰ جان ۲،۶ تا ۴،۵ میلیون اوغور را بگیرد.

در سال ۲۰۱۸، این عضو ارشد موسسه مطالعات چین در بنیاد یادبود قربانیان کمونیسم، شواهدی را منتشر کرد که نشان داد بیش از یک میلیون نفر اویغور در اردوگاه‌هایی که دولت چین از آنها به عنوان اردوگاه‌های بازآموزی تعریف می‌کند، بازداشت شده‌اند.

بیش از ۱۰ میلیون اویغور در قلمرو خودمختار سین کیانگ، در شمال غربی چین زندگی می‌کنند. اویغورها اکثراً مسلمان هستند و بیشتر به مردم آسیای مرکزی شباهت دارند.

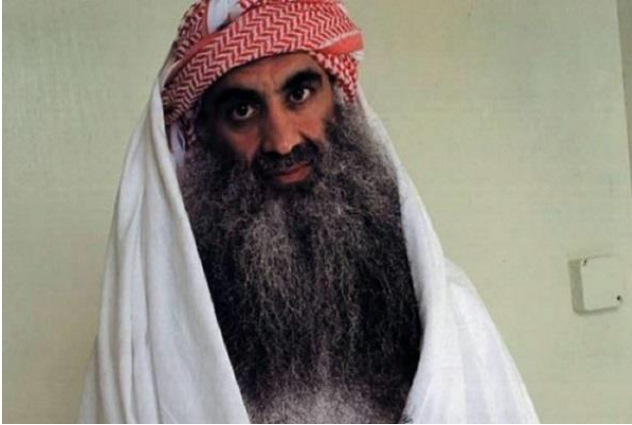
دولت چین در ابتدا وجود این اردوگاه‌ها را تکذیب کرد ولی بعداً از این کار به عنوان اقدامی ضروری در برابر تروریسم و خشونت‌های جدایی طلبانه در منطقه سین کیانگ دفاع کرد.^۱

---

1 <https://iqna.ir/fa/news/۳۹۹۳۱۷۶>

غرب

محاکمه مغز متفکر حملات ۱۱ سپتامبر در آمریکا از سر گرفته می شود

آمریکا تصمیم دارد محاکمه مظنونان حادثه ۱۱ سپتامبر و حمله به برج های دوقلوی مرکز تجارت جهانی را از سر بگیرد. در این بین، محاکمه خالد شیخ محمد، که به عقیده واشنگتن، مغز متفکر حملات ۱۱ سپتامبر است، نیز پس از یک سال و نیم وقفه به دلیل شیوع بیماری کرونا، از سر گرفته می شود.

بعید به نظر می رسد که هیچ یک از متهمان این پرونده که سالهاست با چالش های قانونی مواجه شده، در جلسات دادگاه صحبت کنند.

جلسه مقدماتی محاکمه خالد شیخ محمد، ولید محمد صالح مبارک بن عطاش، علی عبدالعزیز علی، رمزی بن الشیبه و مصطفی احمد آدم هوساوی از ۷ تا ۱۷ سپتامبر (۱۶ تا ۲۶ شهریور) در بازداشتگاه خلیج گوانتانامو آغاز می شود.

یک مقام وزارت دفاع آمریکا در این باره گفت که اتهامات وارده، مربوط به نقش‌های احتمالی در حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ علیه ایالات متحده است. وی توضیح داد که این اتهامات شامل ارتکاب جنایاتی چون: توطئه، حمله به غیرنظامیان، انجام عمدی جراحات بدنی خطرناک، قتل و نقض قانون جنگ، ربودن یا به خطر انداختن یک کشتی یا هواپیما و تروریسم است. بر اساس شواهد FBI، چالش‌های حقوقی تا حد زیادی درباره مدارک قابل استفاده در دادگاه نهایی است و تا حدی مربوط به پرونده دادستانی بر اساس اظهارات متهمان از جمله محمد است که خود را مغز متفکر حملات ۱۱ سپتامبر توصیف کرده است.^۱

---

1 <https://www.alquds.co.uk/> الوالات-المتحدة-تسألف-محاکمة-العقل

اهدای جایزه بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار به پیر لوکوک، ایران شناس بلژیکی

بیست و هشتمین جایزه ادبی و تاریخی «بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی» در تاریخ جمعه مورخ بیست و ششم شهریورماه جاری، با حضور تنی چند از فرهیختگان به ایران شناس برجسته بلژیکی، پروفسور پیر لوکوک اهداء شد.

طی این مراسم که به دلیل بیماری پروفسور لوکوک در منزل وی در حومه پاریس برگزار شد، دکتر احمد پاکتچی سفیر کشورمان در یونسکو، دکتر ژاله آموزگار، استاد پیشکسوت دانشگاه و عضو هیئت گزینش کتاب و جایزه بنیاد موقوفات محمود افشار، آرش افشار، عضو شورای تولید و بازرس بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، دکتر ساسان افشار فرزند واقف و عضو شورای تولید بنیاد موقوفات و همچنین دکتر رحیم شایگان از شاگردان پیشین پروفسور لوکوک حضور داشتند، این جایزه که شامل لوح تقدیر،

نشان برنز منقوش به تصویر دکتر محمود افشار و نیز قالیچه نفیس نائین، زیور یافته با نام لوکوک بود، به وی اهدا شد.^۱

---

1 <https://www.cgie.org.ir/fa/news/۲۶۵۵۲۵>

سایرادیان

پاپ: سقط جنین به منزله قتل است

پاپ فرانسیس، رهبر کاتولیک‌های جهان اعلام کرد که اقدام به سقط جنین در اساس یک جنایت قتل است. وی خواهان احترام به جان انسان‌ها شد.

پاپ در مصاحبه با خبرنگاران در هواپیما در هنگام بازگشت از مجارستان و اسلواکی گفت: سقط جنین بیش از یک مشکل است. سقط جنین به منزله قتل است، کسی که سقط جنین می‌کند، اقدام به قتل کرده است.

وی گفت: هر کتابی در زمینه جنین شناسی در دانشکده پزشکی مطالعه کنید، می‌گوید که از هفته سوم بارداری، غالباً قبل از اینکه مادر بداند که باردار است، همه اندام‌ها حتی DNA وجود دارند، آیا این یک انسان نیست؟ این جان انسان‌ها است و باید به این جان انسانی احترام گذاشت. این اصل بسیار واضح است.

پاپ همچنین به مساله ازدواج همجنسگرایان پرداخت و گفت: ازدواج یک امر مقدس است و این به عهده کلیسا نیست که مقدسات را بر خلاف دستور خداوند تغییر دهد.

با این حال، او گفت، قوانینی وجود دارد که سعی می‌کند به نگرش تعدادی از افراد با گرایش‌های جنسی متفاوت کمک کند.^۱

---

1 <https://fa.shafaqna.com/news/۱۲۲۵۹۴۰>

تحلیل‌ها

آیا استثنای مغرب، در پرونده اسلام سیاسی به پایان رسیده است؟

محمد عفان - مدیر منتدی الشرق للدراسات الاستراتيجية

دو یا سه دهه است که اصطلاح «استثنای مغرب» در بین فعالان اسلامی و حتی محققان علاقه‌مند به جنبش‌های سیاسی اسلامی رواج یافته است و معمولاً اشاره به این دارد که احزاب و جنبش‌های سیاسی اسلامی در مغرب (به ویژه تونس، الجزایر و مراکش) بر یک ایدئولوژی سیاسی خاصی مبتنی بوده که نمونه اسلام‌گرایی پیشرفته‌تری را نسبت به مشرق عربی (که در اینجا منظور سازمان‌های سیاسی اسلامی در مصر، سوریه، اردن و شاید عراق است) ارائه می‌دهند.

این استثنای مغرب معمولاً به سه ویژگی که احزاب و جنبش‌های سیاسی اسلامی در مغرب در دهه‌های اخیر برای آن مشهور شده‌اند، اشاره دارد: اولاً، بلوغ فکری آنها و تمایز آنان با مکتب شرق. در این زمینه، برای نمونه به نوشته‌های شیخ راشد الغنوشی در مورد دموکراسی اسلامی و شیخ احمد الیسونی اشاره می‌شود.

ثانیاً، فرمول‌های سازمانی حرفه‌ای‌تری نسبت به آنچه توسط سازمان‌های وابسته به اخوان المسلمین شرق اتخاذ شده، دارند. خواه با تمایز بین حزب سیاسی و نهاد تبلیغی (همانند حزب عدالت و توسعه و جنبش توحید و اصلاح در مراکش)، یا با ایجاد احزاب سیاسی حرفه‌ای‌تر (مانند جنبش النهضة در تونس یا احزاب سیاسی اسلامی در الجزایر) و...

ثالثاً، جنبش‌ها و احزاب اسلامی در مغرب عموماً با رفتار سیاسی عمل‌گرایانه‌تری در مدیریت روابط خود با دولت و مخالفان سیاسی و ایدئولوژیکی آن مواجه می‌شوند. توجیهات و توضیحات زیادی برای حالت استثنای مغرب مطرح شده؛ برخی آن را به دلیل ویژگی فرهنگی منطقه مغرب، همچون میراث فکری‌ای که اسلام‌گرایان اصلاح‌طلب در دوران قبل از سیاست به جا گذاشته‌اند، دانسته‌اند و برخی دیگر دور بودن این مناطق در دهه هفتاد قرن گذشته از موج تأثیرگذار وهابیت که منجر به تحولات سلفی در ایدئولوژی اخوان در مشرق عربی شد، بیان می‌کنند.

البته این حالت استثنا توسط رهبران سازمان‌های سیاسی اسلام‌گرای شرق به عنوان یک «ناهماهنگی ایدئولوژیکی» تلقی می‌شد که خلاف جریان اصلی جنبش‌های سیاسی اسلامی بود؛ بنابراین، ادبیات این جنبش‌ها و نظریه‌پردازان آنها در برنامه درسی رسمی سازمان‌های شرقی گنجانده نشد و تجربه آنها هر از گاهی توسط این سازمان‌ها مورد انتقاد قرار می‌گرفت.

پس از انقلاب‌های عربی این ایده استثنا بودن مغرب عربی تأیید شد؛ درحالی‌که احزاب و جنبش‌های سیاسی اسلام‌گرا در کشورهای مشرق عربی سرانجامی جز فروپاشی سریع و شکست‌های عمده نداشتند، احزاب اسلامی در تونس و مراکش موفق شدند موقعیت خود را به عنوان شرکای اصلی دولت‌ها حفظ کنند.

در الجزایر، این احزاب - با وجود اختلافاتشان - همچنان یک شخصیت مهم در معادله سیاسی بودند؛ بنابراین، برای چندین سال، تجربیات مغرب، چه در شکل‌های سازمانی و ایدئولوژی‌های معتدل و چه در عمل‌گرایی سیاسی، به عنوان چشم‌اندازی برای اصلاح و توسعه جنبش‌ها و احزاب اسلامی شرق ارائه می‌شد.

اما کاهش فزاینده عملکرد احزاب مغرب طی چند سال گذشته که با فروپاشی بزرگ تجربه جنبش النهضة در قدرت با کودتای رئیس‌جمهور تونس، قیس سعید، به

اوج رسید و سپس شکست قاطع حزب عدالت و توسعه مراکش در انتخابات پارلمانی در روزهای گذشته را در پی داشت، سردرگمی بزرگی در صفوف «اصلاح‌طلبان» جنبش‌های سیاسی اسلامگرا ایجاد کرده است.

از سوی دیگر، این امر در بین اسلام‌گرایان «محافظه‌کار» با رضایت خاصی روبرو شده است، چرا که آنچه این جنبش‌ها انجام دادند - از دیدگاه آنها - امتیاز دادنی بود که در نهایت بی‌نتیجه مانده، به ویژه از آنجایی که این امر با یک نمونه «موفق» از ظهور طیف محافظه‌کار و رادیکال جنبش‌های اسلامگرا، یعنی جنبش طالبان در افغانستان، همراه شده است. شاید موفقیت احزاب اسلامگرای الجزایری در انتخابات ژوئن گذشته در تقویت موقعیت سیاسی خود و دو برابر شدن تعداد کرسی‌های پارلمانی آنها، استثنایی از افول کلی احزاب و حرکت‌های سیاسی اسلامی در منطقه باشد.

مهم‌ترین درس از تجربه حزب عدالت و توسعه در مراکش و پیش از آن، جنبش النهضة در تونس، این است که مردم از احزاب اسلامی حمایت کردند و آنها را به قدرت رساندند تا نیروهای تغییر و صدای رسای آنها باشند. اما هنگامی که آنها مردم را رها کردند و به نیروهایی تبدیل شدند که وضع موجود را عادی‌سازی می‌کردند، منطق سلطنت را بیان کرده و به زبان سلطه صحبت می‌کردند، انتقام مردم از آنها شدید بود. شاید نخستین عقب‌نشینی این احزاب از قدرت هنگامی بود که آنها متوجه محدودیت‌های توانایی خود در انجام تعهدات‌شان در شرایط بسیار دشوار واقعیت شدند، یعنی زمانی که نتوانستند با فشارهایی که آنها را وادار به عبور از خطوط قرمز می‌کرد، مواجه شوند. اما آنها اشتباه محاسبه کردند که اعتبار آنها نزد توده‌ها پابرجا است و

تثبیت موقعیت خود نزد سلطه در اولویت است، حتی به قیمت گذشتن از اعتبار و اصول خود.^۱

دیدار قرضاوی و طالبان در قندهار و اجرای مجسمه‌های بودا؛ به روایت مدیر دفتر قرضاوی

ملاحظه: عصام تلیمه، از افراد نزدیک به قرضاوی که شش سال مدیر دفتر و منشی خصوصی وی بوده است، در یادداشتی که در ۲۸ اوت در پایگاه الجزیره منتشر کرده است، به جزییات دیدار بیست سال پیش قرضاوی و رهبران طالبان و گفتگوهای چالشی میان آنها پرداخته است. آنچه می‌آید خلاصه‌ای از این یادداشت است که می‌تواند دید ما را نسبت به نگاه اسلام‌گرایان به طالبان و پیوندهای فکری و دینی این دو جریان با

1 <https://t.me/dolateddin/۳۳۰>

یکدیگر و نقش یک مرجع دینی در یکی از بحرانی‌ترین دوران‌های معاصر، روشن‌تر سازد.

زمانی که طالبان در پی فشارهای بین‌المللی غرب و رها شدن از سوی کشورهای عربی، گام ویژه‌ای برداشت و اعلام کرد که تندیس‌های بودا را در افغانستان درهم شکسته است، دولت قطر رئیس سازمان کنفرانس اسلامی (که بعدها سازمان همکاری اسلامی نامیده شد) بود و او تنها کشوری بود که در آن زمان (۲۰۰۱) رابطه خود را با طالبان قطع نکرده بود.

رسانه‌های بین‌المللی موضوع نابودی بت‌های بودا را بسیار داغ کرده بودند، بنابراین شیخ حمد بن خلیفه آل ثانی، امیر قطر، پیشنهاد کرد که هیئتی از علمای مسلمان برای دیدار با رهبران طالبان تشکیل شود تا با ایشان پیرامون خطرات احتمالی پیش‌رو بحث مذهبی و سیاسی کنند و نگاه ایشان را نسبت به مسائل تغییر دهند.

رابطه قرضای با افغانستان قدیمی بود؛ از زمان جهاد افغانستان علیه روس‌ها و خروج آنها و شروع جنگ‌های داخلی بین جناح‌های افغان و تلاش‌های او برای آشتی بین آنها.

هیئتی برای ملاقات با رهبران طالبان متشکل از شیوخ و اساتید تشکیل شد: یوسف قرضاوی، نصر فرید واصل، محمد راوی، ثقل شمري، عبدالقادر عمری، علی محیی القره داغی، فهمی هویدی و هیشم خیاط. جزئیات این سفر را استاد فهمی هویدی در کتاب خود با عنوان «طالبان.. جند الله فی المعركة الغلط (طالبان.. سربازان خدا در نبرد اشتباه)» آورده است که نیازی به تکرار جزئیات آنچه هویدی ذکر کرده، نیست.

این هیئت پس از آنکه یقین داشت طالبان مجسمه‌های بودا را تخریب کرده‌اند، به آنجا رفت و مأموریتی مشخص با هدفی بزرگ داشت: مشارکت در حل مشکلات افغانستان، پاسخ به کمپین‌های مخرب، تلاش برای بیرون آوردن طالبان از انزوای

تحمل شده از سوی جامعه بین‌المللی و محاصره ناعادلانه ایشان و گفتگو با علمای آنها در مورد مسائل فقهی که گاه دیدگاه‌هایی بسیار متفاوت نسبت به علمای امت اسلامی داشتند.

گفتگویی طولانی در مورد انگیزه‌های مذهبی پشت تخریب مجسمه‌ها در گرفت و آنها متون و فتاوی علمای عربستان سعودی و کشورهای حوزه خلیج فارس را شاهد آوردند و قرضای به همه مستندات و ادله آنها پاسخ داد و به آنها گفت: «اصحاب به عنوان فاتح به کشور شما آمدند و این مجسمه‌ها را از بین نبردند، زیرا کسی را نیافتند که آنها را بپرستد. چه اتفاق تازه‌ای افتاده است که شما این کار را کردید؟!».

شیوخ طالبان به حدیث علی بن ابی طالب رضی الله عنه استناد کردند که پیامبر صلی الله علیه و آله به او دستور داد تمامی بت‌ها را درهم شکنند و تمامی قبرهای بلند را صاف کنند. قرضای در جواب گفت: «اما شما بت‌ها را نابود کردید و مقبره‌های بلند و زیارتگاه‌های شیوخ را ترک کردید؟!» آنها به او گفتند: «ما از عکس العمل مردم عادی در افغانستان می‌ترسیم»، پس قرضای در پاسخ گفت: «شما از مردم عادی در کشور خود می‌ترسید، اما در ماجرای مجسمه‌های بودا از واکنش جهانی نمی‌ترسید؟ شما با مواضع‌تان نسبت به آمریکا غرب را دشمن خود کرده‌اید، چرا با این ماجرای مجسمه‌ها شرق را هم دشمن خود ساختید؟ چرا کل جهان را از غرب تا شرق آن با خود دشمن کردید؟ اگر مراعات مردم عادی کشور خود را می‌کنید، بهتر بود مراعات جهان را هم می‌کردید».

قرضای و هیئت نمایندگی در افغانستان دیدند که کمبود شدید در زمینه‌های آموزش، اقتصاد، بهداشت، رسانه و خدمات انسانی وجود دارد، از این رو لازم دیدند جامعه اسلامی به ویژه برای فائق آمدن بر این مشکلات دست یاری و کمک فوری به سوی آنها دراز کند.

هیئت پس از بازگشت از این سفر گزارشی نوشتند که به طور کامل منتشر شد و فهمی کتابی درباره موضوع افغانستان و این دیدار نوشت. رسانه‌ها مدتی را به پوشش اخبار این دیدار و قضایای پس از آن مشغول بودند و قرضای از غرب و شرق مقصد بازدیدکنندگان مذهبی و سیاسی بود تا آنها را از نتایج این دیدار مطلع سازد یا از او برای مداخله و مشاوره به طالبان درخواست کنند.

این یک پیشینه تاریخی در مورد یک رویداد خاص است که من به واسطه کارم با قرضای به عنوان منشی خصوصی و مدیر دفتر وی، شاهد جزئیات آن بودم. این مربوط به رویدادی است که تا زمان حال و آینده ادامه دارد، این مربوط به طالبان است. آیا طالبان تغییر کرده است یا نه؟ و دومین تجربه او در حکمرانی چگونه خواهد بود؟ این چیزی است که واقعیت و آینده به ما خواهد گفت.^۱

القرضاوی-وزیارة-طالبان-فی- /۲۸/۸/۲۰۲۱- <https://mubasher.aljazeera.net/opinions>

اولویه روآ در میانه قدرت گرفتن طالبان همچنان از شکست اسلام سیاسی، سخن می‌گوید

الیویه روآ (Olivier Roy) استاد نظریه‌های اجتماعی و سیاسی در دانشگاه اروپایی فلورانس ایتالیا است. تخصص او در پیوند دادن دین و سیاست و همچنین مباحث مربوط به اسلام سیاسی و تأثیرات آن بر جوامع اروپایی و اسلامی از او چهره‌ای برجسته در میان متخصصان جنبش‌های جدید اسلامی ساخته است. این اسلام‌شناس فرانسوی که به نظریه «شکست اسلام سیاسی» شناخته می‌شود، باور دارد که اسلام سیاسی نه تنها زاده مدرنیسم است، بلکه هیچ راهی جز پذیرش منطق آن ندارد.

الیویه روآ، این روزها با تحولات اخیر افغانستان، به شدت محل رجوع بسیاری از مجامع علمی و رسانه‌ای قرار گرفته است. بی‌شک مهم‌ترین سؤال پیش روی این داعیه‌دار شکست اسلام سیاسی آن است که چرا شاهد رویش دوباره اسلام‌گرایی در افغانستان هستیم.

روا چند روز پیش در گفتگویی با بی بی سی عربی، به مناسبت بیستمین سالگرد ۱۱ سپتامبر و قدرت گرفتن دوباره طالبان، به تازه‌ترین دیدگاه‌های خود پیرامون جنبش‌های اسلامی و آینده پیوند اسلام و سیاست پرداخت.

او در این مصاحبه همچنان تأکید می‌کند که اسلام سیاسی به عنوان پروژه‌ای برای اداره کردن کشور و برقراری حکومت اسلامی شکست خورده است و ما شاهد جایگزینی برای پروژه اسلام سیاسی هستیم و آن عبارت است از نوعی اصول‌گرایی جدید و اسلام‌گرایی فرهنگی در جوامع بدون الگوی سیاسی.

در این الگوی جدید حکومت‌های استبدادی عربی به عنوان جایگزینی برای اسلام سیاسی مجری اسلام‌گرایی می‌شوند. وی معتقد است که ما پس از دوره اسلام سیاسی در دهه ۱۹۹۰، الان به دوره پساسلفیت منتقل شده‌ایم؛ از نگاه او الگوی سلفیت در حال کشیدن نفس‌های آخرش است و ما شاهد نوعی تنوع و تسامح در میدان دینداری هستیم. متن این مصاحبه را با کمی تلخیص در ادامه تقدیم می‌کنیم:

بی بی سی: شما از مهمترین نظریه‌پردازان بی‌اثر بودن نظریه جنگ تمدن‌ها هستید، آیا هنوز بر این موضع خودتان بعد از گذشت ۲۰ سال از حوادث ۱۱ سپتامبر پابرجا هستید؟

الیویه روا: بله، بنده معتقد هستم نظریه‌هایی که بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر درباره جنگ تمدن‌ها شکل گرفت درست نبود. زمانی که حمله‌های ۱۱ سپتامبر رخ داد صداهایی بلند می‌گفت: «مسلمانان ارزش‌های ما را به چالش می‌کشند». منظور از این ارزش‌ها، ارزش‌هایی مانند دموکراسی، حقوق هم‌جنس‌گراها، فمینیسم و... بود. اما ما بعد از ۱۶ سال از این قضیه شاهد بودیم که آمریکایی‌ها دونالد ترامپ را به ریاست‌جمهوری انتخاب کردند، کسی که برنامه‌هایش عبارت بود از مخالفت با فمینیسم و همجنس‌گرایی و مخالفت با حقوق اقلیات. پس مسئله دیگر مسئله ارزش‌های غربی

نیست که بخواهد جایگاهش را در جهان سستی حفظ کند. مثلاً اگر به آمریکا دقت کنید در آنجا جنگ تمدن‌ها نیست بلکه جنگ فرهنگ‌ها و ارزش‌ها است؛ زیرا در آمریکا از دهه ۱۹۷۰ به بعد یک جبهه مسیحی ملی‌گرا به وجود آمد که مخالف با هم‌جنس‌گرایی و اقلیات و مهاجران بود و در نقطه مقابل آن نیز یک جبهه لیبرال. **بی بی سی:** شما در آثار خود از شکست پروژه اسلام سیاسی سخن گفته‌اید اما می‌بینیم که امروز طالبان دوباره به قدرت بازگشته‌اند، آیا هنوز هم بر نظرتان پابرجا هستید؟

الیویه روآ: البته، اسلام سیاسی به عنوان پروژه‌ای برای مدیریت قدرت و جامعه از طریق یک دولت اسلامی شکست خورد. برای مثال شما اگر به اخوان المسلمین در مصر بنگرید که به علت قلع و قمع آنها و یا از دست دادن پایگاه مردمی خود در مصر شکست خوردند و یا در تونس نیز نتوانستند مخالفان را جذب کنند و مجبور شدند که در بازی دموکراسی وارد شوند. باید در نظر داشت که به موازات شکست پروژه اسلام سیاسی، نوع دیگری از اصول‌گرایی دینی و فرهنگی ظهور کرد که دیگر رنگ و بوی سیاست به خود ندارد و نوعی بازسازی اسلام‌گرایی توسط استبدادهای عربی است.

اگر به دهه ۱۹۹۰ نگاه کنید می‌بینید که این اسلام‌گرایان بودند که مجری حربه (هیئت‌های امر به معروف و نهی از منکر) بودند و به مجازات هم‌جنس‌گرایان می‌پرداختند، اما الان این کار را چه کسانی انجام می‌دهند؟ دادگاه‌هایی که زیر نظر دولت‌ها است.

نظریه من این است که ما پس از پروژه اسلام سیاسی در دهه ۱۹۹۰ به یک دوره‌ای منتقل شده‌ایم که می‌توان آن را دوره پس‌اسلافیت نامید. زیرا الگوی سلفیه نفس‌های آخرش را می‌کشد و ما الان شاهد تنوع در میدان دینداری هستیم. در دهه ۱۹۹۰ مسلمان خوب فقط مسلمان سلفی بود اما الان ما شاهد بازگشت صوفیه در مصر و مغرب و حتی

ترکیه هستیم. در مغرب کسانی را می‌بینیم که در علنی کردن روزه‌خواری در ماه رمضان تردیدی به خود راه نمی‌دهند.

جنبش‌های بهار عربی ایده دستیابی به شهروندی غیرمشروط به وابستگی دینی را مطرح کردند. ما در حال حاضر نسلی داریم که نسبت به نسل‌های قبلی مدارای بیشتر و سختگیری کمتری نسبت به مسائل هویتی دارد. تنها مشکل پیدا کردن یک مدل سیاسی مناسب است.

بعد از بهار عربی آرزوی دموکراسی در کشورهای عربی شکست خورد ولی فرهنگ سیاسی در میان جوانان تغییر پیدا کرد و بیشتر اهل مدارا شد.

بی بی سی: شما از کدام تساهل و تسامح و مدارا سخن می‌گویید در حالی که هنوز به عنوان مثال تنش‌های سیاسی و هویتی واضحی بین شیعه و اهل سنت ملاحظه می‌شود؟

الیویه روا: مشکل این است که این اختلافات دینی برخاسته از استراتژی‌های دولتهایی است که خواهان نفوذ منطقه‌ای هستند و سعی می‌کنند تا از مسائل مذهبی و اقلیمی سوء استفاده کنند. معتقدم که راه حل این قضیه این است که نهاد دین مستقل شود، به این معنی که رهبران دینی بدون دخالت و نظارت دولت‌ها با هم در ارتباط باشند، برای همین است که دیدار پاپ با آیت الله سیستانی در عراق خیلی مهم بود، زیرا او با شخصیت‌های دینی ملاقات کرد و فقط در مورد مسائل دینی صحبت کردند. این مسئله تأثیرات مثبتی داشت. قبل از این دیدار نیز پاپ با شیخ الازهر، احمد الطیب، دیدار کرده بود. نتایج این دیدارها در کوتاه مدت ظاهر نخواهد شد، ولی به تدریج آشکار می‌شود.

بی بی سی: بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر این اندیشه رواج یافت که این حوادث از نشانه‌های قیامت است و همچنین گفتمان‌های آخرالزمانی توسط گروه‌هایی مانند داعش دوباره سر برآوردند، شما معتقد هستید که سکولاریسم و جهانی شدن سهم بزرگی در

شعله‌ور شدن گفتمان‌های آخرالزمانی برای برخی از دین‌داران داشته است، چطور این مسئله امکان دارد؟

الیویه روآ: تفکری در میان گروه‌های دینی وجود دارد که جهان در حال نزدیک شدن به پایان خودش است و سکولاریسم نیز دلیلی است برای نزدیک شدن زمان آخرالزمان و قیامت. شما این گفتمان را در میان سلفی‌ها و کاتولیک‌های اصولگرا ملاحظه می‌کنید، مخصوصاً انجیلی‌هایی که به صورت جدی معتقد به بازگشت دوباره حضرت عیسی (ع) و آخرالزمان هستند. این تفکر در میان گروه‌های افراطی وجود دارد که ما دیگر قادر به اصلاح این جهان نیستیم و این به معنی پایان مدینه فاضله برای دین‌داران است. افراط‌گراها در اعماق وجودشان از این قضیه مطلع هستند که دولت اسلامی [داعش] نمی‌تواند حکومت کند ولی با این وجود به دنبال شهادت هستند زیرا از پیروزی ناامید هستند. ما این قضیه را در میان جوانانی که به داعش می‌پیوندند، ملاحظه می‌کنیم. آنان هیچ کاری که اهتمام آنها به بنا کردن دولت اسلامی را نشان دهد، انجام نمی‌دهند، بلکه آنها به داعش می‌پیوندند تا جنگ کنند و بمیرند.

بی بی سی: آیا معتقد هستید که برخی از حرکت‌های راست افراطی مانند رفتارهای داعش است؟

الیویه روآ: در مورد حرکت‌های راست‌گرایی که مروج خشونت هستند پاسخ به سؤال شما مثبت است و آنان بر این عقیده هستند که ما به آخر الزمان نزدیک شده‌ایم و قیامت نزدیک است. این فکر خیلی در میان آنان رایج است. مثلاً برخی از این گروه‌های راست افراطی مانند بریویک که حملات سال ۲۰۱۱ را در نروژ انجام داد بر این عقیده هستند که ما آخرین شانس را قبل از آخرالزمان داریم و باید دست به سلاح ببریم. همچنین شباهت‌های زیادی میان گروه‌های تروریستی اسلام‌گرا و میان کسانی که در مدرسه‌های آمریکا حمله‌های خونین می‌کنند، وجود دارد.

بی بی سی: در مورد سخن شما که فرمودید ما شاهد جنگ ارزش‌ها هستیم، آیا بر این باور هستید که در جامعه اروپای سکولار، به عنوان مثال فرانسه، مردم به طور کلی از دین نفرت دارند و یا فقط از اسلام متنفرند؟

الیویه روآ: گروه‌های راست‌گرا معتقدند که اروپا قاره‌ای مسیحی است و اسلام وصله‌ای ناجور در اروپا است. اما این نکته را باید در نظر داشت که کسانی که خواهان نگهداری هویت «مسیحی» خود در اروپا هستند، به معنی واقعی مسیحی نیستند؛ یعنی آنها در مراسم‌ها شرکت نمی‌کنند و بر طبق تعالیم کلیسا زندگی نمی‌کنند و ارتباط آنان با مسیحیت فقط از جهت هویتی و فرهنگی است. اما اگر ما دین را از ایمان تهی کنیم و آن را به مسئله فرهنگی صرف تقلیل دهیم با این کار دین را می‌کشیم. پاپ نیز به آنان این نکته را می‌گوید و سعی دارد تا مردم را از طریق ایمان و عشق به دین دعوت کند. از طرف دیگر، اگر ما به گروه‌های چپ، مخصوصاً در فرانسه توجه کنیم، می‌بینیم که آنها مخالف دین هستند، زیرا اصولاً این گروه‌ها بر اساس مخالفت با کلیسا شکل گرفتند. از منظر این چپ‌گراها، اسلام آخرین ظهور و تجسید دین است که باید بر آن پیروز شد.^۱

1 <https://www.bbc.com/arabic/magazine-58426495>

رقابت دو طالبان برای حکومت بر افغانستان

شکاف میان رهبری بین‌المللی طالبان و پیکارجویان رده‌های مختلف این گروه هیچگاه عمیق‌تر از این نبوده است.

آنکال ووهر (Anchal Vohra)

رهبران طالبان که در راس سلسله‌مراتب این گروه قرار دارند و بسیاری از آنها در طول جنگ اخیری که به پایان رسید، سال‌های عمرشان را در خارج از کشور سپری کرده‌اند، به‌روشنی می‌خواهند خود را حاکمانی رئوف و اصلاح‌شده‌ای نشان بدهند که خواهان مشروعیت در میان افغان‌ها و به‌رسمیت شناخته‌شدن از سوی جامعه بین‌الملل هستند.

اما هنوز روشن نیست که آیا پیکارجویان رده‌های مختلف طالبان هم که اکنون بر سراسر افغانستان حکومت می‌کنند، چنین تمایلی دارند یا خیر — و تنش‌های درون گروهی طالبان چگونه حل خواهد شد و هزینه آن را چه کسانی خواهند پرداخت.

به باور بسیاری از مردم افغانستان و کارشناسانی که از زمان شکل‌گیری طالبان مسائل این گروه را پیگیری کرده‌اند، ادعاهای رهبران طالبان چیزی جز یک نمایش روابط عمومی نیست و شلیک پیکارجویان به معترضان و حذف تصاویر زنان از محافل عمومی سندی بر این ادعاست.

این ماه، یکی از رزمندگان طالبان به شرط فاش نشدن نامش به فارین پالیسی گفت که طالبان هرگز اجازه برگزاری انتخابات را نخواهد داد. «انتخابات فایده‌ای ندارد. در ۲۰ سال گذشته، انتخابات داشتیم اما هیچ دستاوردی نداشت. ما راه خودمان را خواهیم رفت».

داگلاس لندن (Douglas London)، رئیس پیشین عملیات‌های ضدتروریسم سیا در جنوب و جنوب غربی آسیا، گفت که «دانش و درک طالبان از چگونگی برخورد با افکار عمومی و رسانه‌ها بهبود چشمگیری یافته است». این مهارت نوپا می‌تواند طالبان را از ارتکاب یک نسل‌کشی تمام‌عیار بازدارد. اما این بدان معنا نیست که طالبان به نقض حقوق بشر اولیه یا حمایت ضمنی از تروریست‌ها ادامه خواهد داد.

لندن گفت: «آنها [طالبان] برای بازگشت به سرکوب زنان، محدود کردن تعامل با غرب، سرکوب دموکراسی و نقض حقوق بشر، خود را در پوشش مقتضیات مذهبی پنهان خواهند کرد. آنها گروه‌های تروریستی را محدود نخواهند کرد، فقط از آنها خواهند خواست بدون جلب توجه دیگران فعالیت کنند».

گفتگوی فارین پالیسی با نمایندگان طالبان در رده‌های مختلف سلسله مراتب این گروه نشان می‌دهد که آنها در پی احیای رژیم استبدادی هستند، اما رژیمی که باید ستمگری بدنامش را تعدیل کند. برخی باور دارند که طالبان قصد دارد نسخه سختگیرانه‌تری از حاکمیتی را که در سایر کشورهای اسلامی مانند ایران و عربستان

سعودی وجود دارد، پیاده کند. در نتیجه رژیم معتدل‌تر و خویشتن‌دارتر از رژیم سابق طالبان روی کار خواهد آمد.

با توجه به ساختار رژیم ایران، می‌توان گفت که حکومت بعدی طالبان، حکومتی کاملاً مذهبی خواهد بود که بر اساس یک سلسله مراتب مذهبی سازمان‌یافته مدیریت خواهد شد و نه بر اساس یک وحشیگری بنیادگرایانه‌ی فی‌البداهه. رحمت الله نبیل (Rahmarullah Nbil)، رئیس پیشین دبیرخانه امنیت ملی افغانستان، مهم‌ترین آژانس اطلاعاتی این کشور، گفت: «ایران خواهان این است که طالبان شیبه خودش باشد، کشوری اسلامی که روحانیون بر آن حکومت می‌کنند».

حبیب آقا (Habib Agha)، فرزند سید اکبر آقا رهبر ارشد طالبان، به فارن پالیسی گفت: «دختران در صورت تمایل اجازه خواهند داشت به مدرسه و دانشگاه بروند. آنها می‌توانند دکتر بشوند چون زنان به پزشک زن نیاز دارند، اما فکر می‌کنم نتوانند روزنامه‌نگار یا وکیل بشوند». وی تأکید کرد که زنان مادامی که حجاب دارند و موهایشان را می‌پوشانند نباید از سوی قانون مجبور به پوشیدن حجاب کامل (برقع) بشوند.

به گفته حبیب آقا، طالبان احتمالاً پخش شوهای تلویزیونی سرگرم‌کننده را متوقف خواهد کرد چرا که این برنامه‌ها «جوانان را از مطالعه بازمی‌دارد و وقت افراد بزرگسال را هدر می‌دهد»، اما احتمالاً باید فضایی برای گوش دادن به «موسیقی خوب» وجود داشته باشد. با این حال، تمام این فعالیت‌ها باید تحت پایش وزارت امر به معروف و نهی از منکر باشد.

احمد رشید (Ahmed Rashid)، روزنامه‌نگار و نویسنده‌ی کتابی معتبر و جامع درباره ایدئولوژی این گروه، گفت که طالبان تلاش خواهد کرد سیستم اقتصادی اصلی

کشور را حفظ کند تا بتواند از دسترسی خودش به دارایی‌های کشور حفاظت کند، اما درباره حقوق بشر چنین صیانتی وجود نخواهد داشت.

«آنها دموکراسی را قبول ندارند، بنابراین چگونه می‌توانند، مثلاً، یک رهبر انتخاب کنند؟ آنها به پرسش‌های بسیاری پاسخ نگفته‌اند. فکر می‌کنم که آنها برای ورود به جامعه بین‌الملل و به رسمیت شناخته شدن به سختی تلاش کنند. اما تمام آنچه از حقوق زنان می‌گویند، حرف بی‌اساس است».

«نسل جدیدی از افراد متعصب که از زندان‌های افغانستان آزاد شده و زمانی را در گوانتانامو سپری کرده‌اند و تجربیات ناخوشایندی از غرب دارند، خط‌مشی بسیار افراطی برخواهند گزید. نسل‌های جوان‌تر طالبان بیشترین سهم را در جنگیدن به عهده داشته‌اند. آنها قیمت جانفشانی‌هایشان را مطالبه و از هرگونه امتیازدهی در برابر لیبرالیسم و مدرنیسم پرهیز خواهند کرد».

روسیه، چین و پاکستان در حال حاضر نسبت به بازگشت طالبان به قدرت ابراز اعتماد و اطمینان کرده‌اند. اما بسیاری از کشورهای غربی به سختی می‌توانند خودنمایی این گروه را به عنوان یک نیروی مقاومتی در برابر اشغال آمریکا هضم کنند، آن‌هم بدون اینکه این گروه بخواهد پیشینه‌ی ستمگری و ترور داخلی خودش را بپذیرد. (ترجمه: بنیاد همکاری‌های امنیت بین‌الملل تهران)^۱

---

1 <https://foreignpolicy.com/۱۸/۰۸/۲۰۲۱/taliban-leaders-fighters-competing-for-afghanistan>

اکونومیست: پذیرفتن ترکیه در اتحادیه اروپا ناشی از مسلمان بودن این کشور است

سال‌هاست که کارشناسان سیاسی برای توصیف مذاکرات عضویت بین ترکیه و اتحادیه اروپا از یک لطفه روسی در دوره شوروی استفاده می‌کنند: «ما وانمود می‌کنیم که مذاکره می‌کنیم، آن‌ها تظاهر به اصلاح می‌کنند».

به گفته مجله اکونومیست بریتانیا، امروز تظاهر در این زمینه دیگر فایده‌ای ندارد، چراکه روند پیوستن ترکیه به اتحادیه اروپا مرده و راکد است.

در عوض، توافق اتحادیه اروپا با رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه برای خروج مهاجران و پناهندگان از اروپا، محور اصلی روابط دو طرف است، این توافق نیز در وضعیت خوبی نیست.

گزارش‌های اتحادیه اروپا در مورد پیشرفت ترکیه در پیوستن به اروپا صفحات اول روزنامه‌های این کشور را اشغال کرده است، هرچند که امروز در آنکارا، اروپا یک قدرت سیاسی فرسوده است.

با این حال، چیزی که مقامات اروپایی نمی‌توانند بگویند، این است که ترکیه از هر کشوری در اتحادیه اروپا بزرگ‌تر است و بیشتر جمعیت آن مسلمان هستند و بسیاری از رأی‌دهندگان اروپایی از چشم‌انداز پیوستن چنین کشوری به اتحادیه وحشت دارند.

بنابراین با احتمال خیلی بالا اتحادیه اروپا، ترکیه را فارغ از وضعیت دموکراتیک آن نخواهد پذیرفت.

نشانه‌های این امر از زمان آغاز مذاکرات عضویت در سال ۲۰۰۵ وجود دارد؛ زمانی که رهبران اروپایی بر «فرآیند باز» اصرار داشتند که نتیجه مثبت برای آن تضمین نمی‌شد.

اکنون میست بر آن است که اروپایی‌ها «در اردوغان و دولتش بهانه‌ای فوق‌العاده برای عدم پذیرش خواسته ترکیه یافته‌اند، به ویژه با تنش‌هایی که در سال‌های اخیر با فرانسه، یونان و قبرس بر سر حقوق ترکیه در شرق مدیترانه ایجاد شده است.»

همان‌طور که وزیر خارجه آلمان چند سال پیش گفته بود تا زمانی که اردوغان در قدرت است، اتحادیه اروپا ترکیه را از قاره قدیمی دور نگه می‌دارد.

این روزنامه می‌افزاید: حقیقت این است که به احتمال زیاد این کار صرف‌نظر از اینکه چه کسی بر این کشور حاکم است، انجام خواهد شد.

در حال حاضر، اتحادیه اروپا و ترکیه تصمیم گرفته‌اند که بهترین کار این است که هیچ کاری انجام ندهند، نه می‌خواهند مذاکرات را قطع کنند و هر دو طرف نیز از این بن‌بست حاصلی به کف خواهند آورد.

از این نظر اروپا نمی‌خواهد روندی را که به آن اعتقاد ندارد، پیش ببرد و اردوغان نیز نمی‌خواهد اصلاحاتی را بپذیرد که کنترل او را بر بخش‌هایی از اقتصاد و نهادهای ترکیه تضعیف کند.

در نتیجه توافقی که در سال ۲۰۱۶ منعقد شد و مرتبط به ورود یک میلیون مهاجر و پناهنده به یونان بود، محور ارتباط بین دو طرف است. دولت اردوغان در ازای ۶ میلیارد دلار کمک به پناهندگان سوری و وعده مبهم مبنی بر سفر بدون روادید برای شهروندان ترکیه به اروپا، شبکه‌های قاچاق را متوقف کرده و مهاجران را که قصد عبور از دریای اژه را داشتند، بازگرداند.

این مجله خاطرنشان می‌کند که «اتحادیه اروپا دلایلی برای خوشحالی پس از این اقدامات دارد، اما ترکیه سرانجام پیشنهاد برخی از اروپایی‌ها مبنی بر تمدید شرایط توافقنامه شامل افغان‌ها را رد کرد.»

برخی از دیپلمات‌های ترک پیشنهاد می‌کنند روابط با اتحادیه اروپا را از طریق مانورهای ظاهراً تکنوکراتیک، از جمله ارتقای اتحادیه گمرکی این اتحادیه با ترکیه، آزادسازی روادید و همکاری در سیاست خارجی ترمیم کنند.

اما این امر غیرممکن به نظر می‌رسد، اتحادیه اروپا نمی‌خواهد کاری کند که پاداش به اردوغان تلقی شود. (ترجمه: ایکنا)^۱

مجله-الایکونومست-الأوروپون-لا-بربدون-ترک-المسلمة- / <https://www.trtarabi.com/now>
 بالاتحاد-الأوروپي-۶۶۰۹۲۱۲

۲۰ سال گذشته؛ دوران طلایی مسلمانان در آمریکا

نشریه انگلیسی اکونومیست اعلام کرد که با وجود آزار و اذیت‌هایی که نسبت به مسلمانان در آمریکا می‌شود، اما این قضیه مانع از پیشرفت مسلمانان و دستیابی آنها به دستاوردهای مهم ملی در این کشور نشده است.

براساس این گزارش ۲۰ سال گذشته را می‌توان دوران طلایی برای مسلمانان آمریکا توصیف کرد، چرا که تعداد آنها به ۳،۵ میلیون نفر افزایش یافته و حضورشان در جامعه آمریکا به طور تصاعدی افزایش یافته است.

تعداد مساجد از سال ۲۰۰۱ به بعد در آمریکا دو برابر شده است. مسلمانان آمریکایی تحصیل کرده‌ترین اقلیت‌های دینی در آمریکا هستند. درصد پزشکان مسلمان در میشیگان آمریکا به ۱۵ درصد می‌رسد؛ با وجود اینکه آنها فقط ۳ درصد یا کمتر از جمعیت آنجا را تشکیل می‌دهند و این علاوه بر شمار قابل توجه هنرمندان، روزنامه نگاران و سیاستمداران مسلمان در آمریکاست.

اکنونمست افزود: ماهرشالا علی، ایاد اختر، عزیز انصاری و حسن منهاج بخشی از بازیگران، نویسندگان و کم‌دین‌های مسلمان برنده جایزه‌های بین‌المللی هستند که در سال‌های اخیر ظهور کرده‌اند.

رشیده طلیب و الهان عمر نخسین زنان مسلمان راه یافته به مجلس نمایندگان آمریکا هستند و علاوه بر آنان، تعداد بی‌شماری از مسلمانان برای شوراهای مدارس و دولت‌های محلی در آمریکا برگزیده شده‌اند.

براساس این گزارش، با گذشت چهار قرن از ورود اسلام به آمریکا، مسلمانان جایگاه خود را در این کشور یافته‌اند. اگرچه از سال ۲۰۰۱ تشدید حمله‌های خشونت‌آمیز علیه مسلمانان با انگیزه اسلام‌هراسی از جمله پیامدهای فروریختن برج‌های دو قلو در نیویورک و حادثه ۱۱ سپتامبر بوده است. (ترجمه: ایکنا)^۱

زاویه، فشینان میدان جنگ

ایمان محمدی، طلبه حوزه علمیه و پژوهشگر حوزه یمن

ملاحظه: ورود عربستان و ائتلاف عربی به صحنه نبرد یمن در ۲۰۱۵م، بیشتر نوشتارهای توصیفی و تحلیلی پیرامون یمن را منحصر در رخداد‌های جنگ کرده است و در همین حال مسائل و رویدادهای مهمی در حاشیه این جنگ نادیده مانده است.

جمعیت متصوفه یمن از جمله این حاشیه‌های مهم است که در کنار این درگیری‌ها به حیات سرزنده خود ادامه داده و در گسترش فعالیت‌های خود در اقصی نقاط جهان موفق عمل کرده است؛ تا جایی که مثلاً، الحیب عمر بن حفیظ، از بزرگان تصوف باعلوی در حضرموت یمن و از چهره‌های موثر جهان اسلام در چند سال گذشته (رتبه

^۱ <https://www.alquds.co.uk/> /ایکونومست-فتره-ما-بعد-۹-۱۱-تمثل-الفتره-ال

۹ شخصیت‌های تأثیرگذار جهان اسلام در ویرایش ۲۰۲۱ اثر (Muslim500)، توانسته با تأسیس و مدیریت دارالمصطفی در تربیم حضرموت، بالغ بر ۹۰۰۰ طلبه را از سرتاسر جهان جذب و آموزش دهد و این تنها یکی از اماکن علمی صوفیان یمن است.

نقش تصوف یمن در گسترش جهانی اسلام نیز قابل توجه است به گونه‌ای که می‌توان مسلمان شدن جامعه مالایی در جنوب غرب آسیا را مدیون این گرایش مذهبی دانست. دانشگاه پرینستون آمریکا در ژوئن گذشته کتابی را با عنوان "What Is Religious Authority?: Cultivating Islamic Communities in Indonesia" «اقتدار دینی چیست؟: پرورش جوامع اسلامی در اندونزی» منتشر کرد که به نقش اقتدار دینی سادات حسینی و صوفیان یمن در گسترش بدون زور و درگیری اسلام در جنوب شرقی آسیا پرداخته است.^۱

در همان ماه و در همان زمینه، مقاله‌ای نیز با عنوان «دعوت اسلامی در شبه جزیره مالایی: نقش آفرینی سادات در زمان‌های نخستین» به چاپ رسید که نقش تاریخی سادات صوفی یمنی را در گرایش مردمان جنوب شرق آسیا به اسلام برجسته کرده و به نقش آفرینی‌های گسترده اجتماعی و سیاسی آنها از گذشته تا امروز می‌پردازد.

در راستای همین اهمیت داخلی و جهانی تصوف باعلوی یمن، این قلم مقاله‌ای را به تازگی پیرامون کنش‌های اجتماعی و سیاسی این سال‌های متصوفه یمن به تحریر درآورده و در سایت اندیشکده مرصاد منتشر کرده است.^۲ آنچه در ادامه می‌آید گزینشی از بخش نخست این مقاله است.

1 <https://press.princeton.edu/books/paperback/۹۷۸۰۶۹۱۲۰۴۳۱۴/what-is-religious-authority>

2 <https://mersadcss.com/products/نشینان-میدان-جنگ-C۲۸٪E۸٪نژاویه>

پیشگفتار

تصوف در اهل سنت از گرایش‌های رشد یافته در دل مذهب شافعی است. پژوهش‌ها، جامعه ۳۰ میلیونی یمن را به صورت عمده به دو مذهب شافعی و زیدی تقسیم می‌کنند. در این بین، زیدیه حدود ۴۵ و مذاهب دیگر با اکثریت شافعی حدود ۵۵٪ جامعه یمن را تشکیل می‌دهند.

صوفیه با تمرکز بر سلوک و خودسازی و با عقایدی نزدیک به شیعه در توسل، عصمت، شفاعت و... از قرن چهارم هجری در یمن مطرح و همراه با مذهب شافعی در جنوب شبه جزیره حجاز منتشر شد. احمد بن عیسی مشهور به المهاجر، جد تصوف باعلوی و محمد بن سلیمان الاهدل، جد اقطاب اهل‌لیه، با سفر خود از بصره عراق به حضرموت و تهامه، فصل جدیدی را در مذهب این منطقه رقم زدند. الاهدل در مسیر کوچ خود در بیت فقیه از منطقه تهامه منزل کرد و احمد المهاجر نیز در منطقه تریم در صحرای حضرموت مستقر شد. سرزمین تاریخی حضرموت در آن زمان مرکز فعالیت اباضیه و خالی از خاندان‌های هاشمی بود. احمد المهاجر که از نسل سادات حسینی به شمار می‌رفت، با طرح مباحث علمی و برخورد اخلاقی باعث رشد مذهب شافعی، گسترش طریقت تصوف و تضعیف تفکر اباضیه در منطقه تریم و اطراف آن شد.^۱

گذر زمان، باعث پراکندگی صوفیان در تمام نقاط یمن و متنوع شدن طریقت‌های آنها شد. بیشترین تنوع پیدایش در طریقت‌های یمن در فاصله قرن ششم تا هشتم هجری اتفاق افتاد. این تنوع و گسترش، باعث بوجود آمدن مراکز پرشمار متصوفه در مناطق مختلف یمن شد؛ اما در سیر تاریخ، تصوف باعلوی با تأکید بر صبغه تاریخی و سابقه

۱. أبی‌بکر العدنی بن علی المشهور (۲۰۰۳م)، المهاجر الی الله الإمام احمد بن عیسی، چاپ دوم، عدن، مرکز الابداع الثقافی للدراسات و التراث، ص ۱۷-۲۲.

خود در وارد کردن تفکر صوفی و مذهب شافعی به یمن و با تمرکز بر فعالیت‌های گسترده در داخل و خارج آن کشور، بازیگر اصلی بوده است. در دوران معاصر، جمعیت قابل توجه و فعالیت‌های فراگیر جامعه متصوفه در یمن، این جریان مذهبی-اجتماعی را مورد توجه کنشگران و تحلیلگران قرار داده و سبب شده، مواضع و تحرکات بزرگان تصوف در این کشور، مورد توجه بیشتری قرار گیرد.

کنش اجتماعی

از دیرباز، طریقت باعلوی توانسته نفوذ خود را حفظ و طریقت‌های رقیب را از دور خارج کند و در حال حاضر، تنها گفتمان فراگیر صوفیه در یمن باشد.^۱ رباط‌ها و زوایای تصوف باعلوی، سرتاسر یمن را دربردارد؛ اما بیشتر شیوخ تصوف دوره معاصر در رباط‌ها و مدارس حضرموت و منطقه تریم رشد یافته و سپس به نقاط دیگر این کشور و حتی خارج از یمن مهاجرت و شروع به فعالیت نموده‌اند.

حضرموت که از گذشته مرکز تصوف یمن بوده، در زمان حاضر توانسته در اقصی نقاط دنیا مورد توجه صوفیان قرار گیرد. رباط تریم از نمونه‌های فعالی است که علاوه بر مکان مجهز برای تعلیم طلاب از سرتاسر دنیا، امکانات لازم برای سکونت و تحصیل را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد و هزینه آن را از طریق هدایا و نذورات داخلی و موقوفه‌های خارجی خود در اندونزی و مالزی تأمین می‌کند.^۲ دارالمصطفی دیگر مرکز

۱. أمین بن احمد السعدی (۲۰۰۸م)، الصوفیه فی حضرموت نشأتها اصولها آثارها، چاپ اول، ریاض، دارالتوحید للنشر، ص ۱۴۷-۱۵۵

۲. حامد بن محمد بن عبدالله بن شهاب الثنّین (۲۰۱۵م)، الدلیل القوم فی ذکر شیء من عادات التّرمیم، چاپ سوم، ترمیم، مکتبه الترمیم الحدیثه، ص ۱۳۶-۱۴۱.

فعال در حضرموت است که بیشتر بر فعالیت در خارج یمن تمرکز دارد. این مرکز پس از تأسیس به کمک رباط تریم آمده و به مدیریت طلاب و رباط‌ها و برنامه‌های صوفیه در خارج یمن می‌پردازد. از جمله فعالیت‌های بین‌المللی دارالمصطفی می‌توان به نشست‌های دانشگاه میامی، کالیفرنیا، جنوبی و مجتمع علمی ویمبلی لندن اشاره نمود.^۱ این مرکز که در سال ۱۴۱۷ هجری به دست الحیب عمر بن حفیظ، از بزرگان تصوف حضرموت تأسیس شد، توانسته است بالغ بر ۹۰۰۰ طلبه را از مناطق مختلف جهان جذب کند.^۲ از نمونه صوفیان تربیت شده در این دو مجموعه می‌توان از زین بن ابراهیم بن سمیط العلوی، رئیس رباط الجفیری در مدینه منوره و زین العابدین علی الجفیری، رئیس موسسه الطابه در امارات نام برد. دیگر بزرگان متصوفه در نقاط دیگر یمن همچون سهل بن ابراهیم بن عقیل باعلوی، بزرگ صوفیان صنعا و تعز و ابوبکر العدنی بن علی المشهور موسس بسیاری از مراکز علمی متصوفه یمن در عدن نیز از تربیت یافتگان تصوف حضرمی هستند.

علاقه صوفیان به حضرموت را نباید فقط منحصر در جایگاه آموزشی و تاریخی آن دانست بلکه وجود مناسکی همانند زیارت هود نبی(ع) که به صورت پیاده‌روی از اقصی نقاط یمن در هفته دوم ماه شعبان برگزار می‌شود نیز، حضرموت را کانون توجه قرار داده است. این مراسم چندصد هزار نفری به عنوان بزرگترین اجتماع در استان حضرموت و حتی یمن، توسط صوفیان داخل و خارج یمن رخ می‌دهد.

1 <https://www.alhabibali.com/biography-ar/>

2 <https://daralmustafaedu.com/#/>

متصوفه و مذاهب رقیب

پراکندگی و جایگاه اجتماعی صوفیان در یمن، الگوی رفتاری متفاوتی را در قبال مذاهب دیگر به دنبال داشته است. قرابت عقیدتی صوفیه با شیعیان در مسایلی همچون شفاعت، توسل، زیارت، عصمت و... باعث شده تا این تفکر مورد حمله اجتماعی، نظامی و فکری سلفی‌ها قرار گیرد. مناسک سالیانه صوفیان مانند مولد النبی(ص)، زیارت قبور هود نبی، احمد المهاجر، آل بالفقیه، آل الحداد و... با مواضع تندى از طرف سلفی‌ها مواجه شده‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان به ترور عیدروس بن سمیط از بزرگان صوفی یمن و امام جماعت مسجد المحضار تریم^۱، انفجار مقبره سید علی الرمیمه از بزرگان تصوف قرن هفتم در تعز^۲ اشاره کرد.

تعارض میان سلفی‌ها و صوفیه در یمن، از دهه ۸۰ میلادی و با ورود مقلد الوادعی، داعی مشهور سلفیه رنگ جدیدی به خود گرفت. وی، تصوف را بدعتی معرفی می‌کرد که از قرن دوم ایجاد شده و با وارد کردن مناسک غیر دینی، تلاش در منحرف کردن اسلام داشته است. وادعی، متصوفه را با نصرانی‌ها در مسلمان نبودن یکی دانسته و با خطاب «آل الفساد و الانحراف» به آنها، معتقد به لزوم تقابل با این تفکر بود.^۳ همین امر، جمع اهل تصوف با القاعده و اخوان المسلمین یمن^۴ را با مشکل روبرو کرده است.

1 <https://www.erehnews.com/news/arab-world/yemen/1221291>

2 <https://b2n.ir/f77120>

3 https://www.muqbel.net/fatwa.php?fatwa_id=376

۴ هرچند در ذیل اخوان المسلمین جهان اسلام شاهد گرایشات نزدیک به صوفیه هستیم ولی در حزب اصلاح یمن این امر وجود ندارد و بدنه نخبگان این حزب را سلفی‌های حرکی تشکیل می‌دهند.

مراکز تصوف در مناطق نفوذ سلفیت، مسیر تنش‌زدایی و عدم تقابل را پیش گرفته‌اند. الحیب^۱ سالم الجندی از بزرگان تصوف الحیدیه و دارای وجهه بین‌المللی به خصوص در مصر، در ابتدای جنگ یمن، مراسم مولد النبی(ص) خود را به تریم حضرموت منتقل کرد تا مانع تنش و درگیری در استان الحیدیه که سلفی‌ها نفوذ بالایی در آن دارند، بشود. ابوبکر العدنی بن علی المشهور که مؤسس بسیاری از مراکز تصوف در یمن است و در طول عمر خود تا به حال ۱۶ رباط و زاویه و بیش از ۸۰ مرکز علمی متصوفه را تأسیس کرده نیز به علت تردد زیاد خود در مناطق نفوذ سلفی مسلک‌ها، مسیر سکوت و عدم تنش را پیش گرفته است.

تقابل صوفیان با سلفی‌ها در حالی است که متصوفه و زیدی‌ها در شمال یمن مسیر همکاری و همگرایی را پیش گرفته‌اند. عدنان الجنید، رئیس ملتقی التصوف الاسلامی فی الیمن که در صنعاء زندگی می‌کند، در جواب سوالی از علت گرمی ارتباط صوفیان با زیدیه، قرابت در عقاید دینی با تمرکز هر دو مذهب بر محبت ویژه به اهل بیت پیامبر(ص) را دلیل این ارتباط وثیق دانسته و ادامه می‌دهد: از زمان ورود شافعیه به واسطه احمد المهاجر به جنوب، زیدیه و شافعیه هیچ مشکلی با یکدیگر نداشتند. آن‌ها پشت سر یکدیگر نماز می‌خوانده و با یکدیگر ازدواج می‌کردند. وی در ادامه دلیل نزاع‌های مذهبی در یمن را ورود تفکر وهابیت برشمرده و دشمنی صوفیان با تفکر سلفیت را غیرمرتبط با جنگ ۲۰۱۵ دانسته و تصریح می‌کند که این عداوت ریشه تاریخی دارد.^۲

۱ اصطلاحی صوفی که به سادات حسینی اطلاق می‌شود.

نگاه متفاوت صوفیان به زیدیه در مقابل سلفی‌ها، در واکنش‌های علی‌الجفری نیز مشهود است. وی پس از درگیری‌های ۲۰۱۵م، نیروهای صنعا را با عنوان «برادرانی که بر ما شوریده‌اند» خطاب می‌کند و در جملاتی نصیحت گونه، آن‌ها را به برگشت از مسیر انتخاب کرده، دعوت می‌کند. این اقدام در حالی است که وی در جریان بیداری اسلامی سال ۲۰۱۱ از هیچ تلاشی در تقابل با اخوان فروگذار نکرد و در سخنرانی‌های خود از لزوم حفظ فرزندان در مقابل تفکر انحرافی سلفی‌های اخوان صحبت می‌کرد.^۱ به طور کلی باید گفت که صوفیان در یمن را با توجه به سابقه تاریخی آن‌ها می‌توان از کنش‌گران فعال در عرصه اجتماعی برشمرد. شیوخ این گرایش اسلامی در سرتاسر یمن پراکنده‌اند و به فعالیت‌های خیریه، قرآنی، آموزشی و... مشغول هستند ولی کنش‌های اجتماعی خود را در مناطق نفوذ سلفی‌ها با توجه به لزوم عدم ایجاد تنش انجام می‌دهد. این در حالی است که همکاری و همگرایی خوبی بین صوفیان و زیدیه در مناطق نفوذ زیدی مذهب‌ها وجود دارد.^۲

۱ عظیمی حمید و اخوت وحید (۱۴۰۰)، طریقت نهانیه، چاپ دوم، قم، اندیشکده مرصاد، ص ۵۵-۵۶.

^۲ <https://mersadcss.com/products/EA802C>/زاویه/کنشگران میدان-جنگ

منشورات

خلاصه گزارش راهبردی، نهادهای اسلامی در کشورهای عربی،

ملاحظه: در ژوئن گذشته، اندیشکده کارنگی مجموعه گزارش‌هایی را با عنوان «نهادهای اسلامی در کشورهای عربی؛ نگرانی از پویایی‌های کنترل، مشارکت و نزاع» منتشر کرد که حاصل دو سال تحقیقات میدانی پژوهشگران آن در زمینه روابط پویای نهادهای اسلامی با دولت‌های عربی بود. این مجموعه ارزشمند بینش‌های تازه‌ای را پیرامون روابط پیچیده نهادهای دین و دولت در کشورهای گوناگون اسلامی، از عربستان و یمن و سوریه گرفته تا لیبی و مصر و الجزایر و مراکش، آشکار می‌سازد. سرویراستار این مجموعه گزارش‌ها، فردریک وری، خلاصه‌ای بر آن نگاشته که ترجمه آن در زیر می‌آید.^۱

---

1 <https://mersadcss.com/products/> نهادهای-اسلامی-در-کشورهای-عربی/

امروزه در سراسر جهان عرب، رژیم‌ها به طور فزاینده‌ای در نهادها و موسسات اسلامی مداخله می‌کنند. به طور گسترده، اینها شامل وزارتخانه‌های مذهبی، مدارس علوم دینی، دانشگاه‌ها، مساجد، موسسات خیریه، اوقاف، زوایای صوفیه، سازمان‌های جوانان، پایگاه‌های رسانه‌ای و سایر نهادها. این فرایندهای کنترل و دخالت که از طریق انتصابات، تصفیه‌ها، قوانین جدید، سازماندهی مجدد اداری، نظارت مالی و سایر ابزارها صورت می‌گیرد، چندان جدید نیست: بسیاری از کشورهای عربی مدرن، از زمان تأسیس، بوروکراتیزاسیون اسلام را گسترش داده یا آنچه از حکومت استعماری اروپا و قبل از آن امپراتوری عثمانی به ارث رسیده است، را ادامه داده‌اند. از این جهت، نهادسازی اسلامی به موازات نفوذ دولت عرب به زندگی روزمره شهروندان پیش رفته است.

با این حال، این فرآیند به سختی یک‌طرفه است. شخصیت‌ها و سازمان‌های اسلامی حامی دولت نیز اغلب به دلیل نقش واسطه‌گر آنها در جامعه، دارای عاملیت و قدرت نفوذ بیشتری نسبت به آنچه تصور می‌شود، هستند. بسته به محبوبیت و سرمایه اجتماعی آنها، گاهی اوقات می‌توانند در ازای سکوت در برابر سیاست، در مورد حفظ برخی اختیارات در مسائل شخصی و اجتماعی، مذاکره کنند (گرچه رژیم‌ها اغلب به این مسائل نیز دست‌درازی می‌کنند). با این حال، شخصیت‌های مذهبی که در کنترل دولت قرار گرفته‌اند نیز باید اقتدار اخلاقی خود را مدیریت کنند و این تصور را که به عنوان سخنگوی برنامه‌های دنیوی سیاستمداران عمل می‌کنند، را با تمرکز بر موضوعاتی مانند ایمان و تقوا، از بین ببرند.

فراتر از این، مرز بین اسلام رسمی و غیررسمی اغلب مبهم و روان است. طیف وسیعی از بازیگران با درجات مختلف نزدیکی به دولت در مورد اسلام اظهار نظر می‌کنند، از روحانیون آموزش‌دیده رسمی گرفته تا قضات و قانون‌گذاران تا

شخصیت‌های رسانه‌ای که پیروان قابل توجهی دارند اما دانش رسمی آنها از موضوعات حقوقی اسلامی اغلب کم است. در برخی موارد، دولت حوزه‌های اجتماعی و سیاسی جدیدی را ایجاد، پرداخت و پایدار کرده است که نقش آنها لابی و تبلیغات برای اصلاحات به اصطلاح اسلامی از طریق تغییرات قانونی و اداری است.

این مرحله فعلی از مداخله دولت در حوزه اسلامی از نظر گستردگی، سرعت و پیچیدگی قابل توجه است و تا حدی منعکس‌کننده چالش‌های وسیع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی رژیم‌های عربی در سال‌های پس از بهار عربی ۲۰۱۱ است که با همه‌گیری ویروس کرونا تسریع شده است. در پاسخ به بحران سلامت عمومی و پیامدهای اقتصادی آن، بسیاری از موسسات اسلامی دولت‌ها، از طریق کنترل اعلامیه‌های عمومی، مساجد و توزیع کالاهای رفاهی و خدمات، به عنوان ابزاری برای جلا دادن به مشروعیت دولت‌ها در برابر مردم مضطرب بسیج شده و گاهی اوقات از طریق سرزنش برخی متهمان، مقصر شناخته شدن دولت‌ها را منحرف می‌کنند.

کنترل و دخالت دولتی در نهادهای اسلامی همچنین از تهدیدات نظامی داخلی از سوی اسلام‌گرایان افراطی و به ویژه فشار متحدان غربی و حامیان آنها برای مقابله با این تهدیدها نشأت می‌گیرد. این محرک اخیر انگیزه مفیدی برای دولت‌های عرب متحد با ایالات متحده ایجاد کرده است تا نظارت و دخالت خود را بر نهادها و گفتمان اسلامی در ظاهر «اصلاحات» بسته‌بندی کنند.

این اصلاحات، در مواردی با زیرکی منتقدان مسلمان بدون خشونت رژیم را نیز مورد هدف قرار می‌دهد. بر اساس این فرض غلط که تفسیر نادرست از اسلام محرک اصلی خشونت رادیکال است، باعث می‌شود که مخاطبان غربی در زمینه مقابله با افراط‌گرایی شدت به خرج دهند و در همان حال از عوامل مهم‌تر ستیزه‌جویی، مانند نقض حقوق بشر، سوءاستفاده‌های قضایی و زندان و فساد - که همه آنها در موارد بسیاری

در کشورهای عربی بدتر شده است - چشم‌پوشی کنند. به بیان دیگر، برای حاکمان عرب، ترویج یک اسلام به ظاهر معتدل از طریق نهادسازی و رسمی‌سازی، به معنای اسلامی است که هیچ تهدیدی برای بقای سیاسی آنها ایجاد نمی‌کند، همانطور که سیاست‌گذاران غربی امیدوارند، اسلامی باشد که از رادیکالیسم خشن جلوگیری می‌کند.

در سوی دیگر طیف و برخلاف سیاست‌های مداخله‌جویانه رژیم‌های قدرتمند عربی، در کشورهای عربی درگیر جنگ، نهادهای اسلامی یا تکه تکه شده و متلاشی هستند یا به طعمه‌ای برای گروه‌های سیاسی و نظامی درگیر تبدیل شده‌اند. در لیبی، سوریه و یمن، وزارتخانه‌های اسلامی، مدارس، اردوگاه‌های جوانان، موقوفات و موسسات خیریه، همان مسیر فروپاشی دولت و انحلال سرزمینی ناشی از جنگ‌های داخلی در این کشورها دنبال شده است. در مناطق تحت کنترل خود، دولت‌های پیشین و گروه‌های مخالف، هر یک نهادهای مذهبی موازی و رقیبی را ایجاد کرده‌اند که بعضاً محلی‌تر و خودمختارتر هستند زیرا ناظران سیاسی آنها منابع کافی برای همکاری با آنها را ندارند. نهادهای اسلامی در چنین محیط‌های درگیر نزاع، بیشتر مستعد تأثیرات اقتصادی و ایدئولوژیکی خارجی هستند، هم از سوی قدرت‌های منطقه‌ای که جنگجویان نیابتی را پشتیبانی می‌کنند و هم از سوی کشورهای غربی.

آژانس‌های کمک‌رسانی غربی و دولت‌ها تشخیص داده‌اند که در کشورهای درگیر و یا رهاشده از جنگ، شخصیت‌های مذهبی می‌توانند در میانجی‌گری و توسعه در سطح جامعه شریک باشند. همانند شیوه‌های مقابله با افراط‌گرایی خشونت‌آمیز، دسترسی غربی‌ها به بازیگران و موسسات اسلامی در شرایط درگیری پیچیده است: شرکای اسلامی اغلب پس از سال‌ها جنگ، سیاسی و جناح‌بندی می‌شوند و ادعای آنها مبنی

بر نمایندگی از کلیت جوامع پاره‌پاره‌شده یا طرف‌های اخلاقی و ارگانیک گفتگو، چندان شنیدنی نیست. علاوه بر این، توجه اضافی غربی‌ها می‌تواند به طور ناخواسته نقش آنها را افزایش دهد، شکاف‌های مبتنی بر هویت را تقویت کند و محرک‌های مذهبی جنگ‌های داخلی را بدون در نظر گرفتن عوامل اجتماعی و اقتصادی و سیاسی ارتقا دهد. سرانجام، ردیابی تأثیرات چنین مشارکتی به سختی ممکن بوده است.

یک کارشناس کهنه‌کار آمریکایی در زمینه توسعه با بیش از یک دهه تجربه در خاورمیانه و آسیای میانه خاطر نشان کرد: «ابتکارات ایالات متحده [برای مقابله با افراط‌گرایی خشونت‌آمیز] اغلب تمرکز ظاهر سازانه‌ای را بر نهادهای اسلامی می‌گذارد، بدون آنکه نتایج آن را بررسی کند و برنامه‌های خیرانه متمرکز بر حکومت‌ها، از "رهبران مذهبی محلی" تنها برای یک یا دو نشست حل درگیری‌ها دعوت می‌کنند، بدون آنکه ایشان را با دلایل ساختاری اساسی شکایات به طور عمیق درگیر کنند».

نحوه تعامل نهادهای اسلامی و کشورهای عربی

تا به امروز، رابطه سیال و پیچیده بین نهادهای اسلامی و حکومت‌های عربی در مقایسه با مطالعات صورت گرفته در زمینه سیاست‌های احزاب اسلام‌گرا و اسلام‌گرایان ستیزه‌جو و افراطی، بسیار کمتر مورد توجه علمی و تحلیلی قرار گرفته است. گردآوری مقالات در این جلد، شامل عربستان سعودی، یمن، سوریه، لیبی، مصر، الجزایر و مراکش، با هدف پر کردن این فاصله است. مقالات این مجموعه با استفاده از دو سال تحقیق، شامل کار میدانی و مصاحبه با مقامات عرب و چهره‌های اسلامی، فرایندهایی را مشخص می‌کند که روابط بین نهادهای اسلامی و نهادهای دولتی را مشخص می‌کند، از رژیم‌های رسمی قدرتمند در کشورهای نسبتاً پایدار عربی گرفته تا بازیگران

سیاسی غیررسمی، فرعی و غیردولتی در کشورهای عربی درگیر و یا رها شده از جنگ. هدف از این مطالعه نشان دادن دست برتر در این موازنه قدرت یا برندگان و بازندگان آن نیست. همچنین پیش‌بینی قطعی یا تجویز سیاستی وجود ندارد. در عوض، مقالات زمینه مفصلی را برای جنبه غالباً نادیده گرفته شده از حکومت‌های عربی ارائه می‌دهند که بر چندین اولویت سیاستی غربی، از جمله مقابله با افراط‌گرایی، پیشبرد حل تعارضات و به طور گسترده‌تر، ارتقای ثبات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی آینده کشورهای عربی، تأثیر می‌گذارد.

به عنوان طرف‌های گفتگو بین حکومت‌ها و جوامع، بازیگران و نهادهای اسلامی - و طیف وسیعی از مکانیزم‌هایی که حاکمان عرب با آنها درگیر هستند، از تعامل و مشارکت گرفته تا نزاع و اجبار و تهدید صریح - پنجره‌های مهمی برای فهم نابرابری‌های ساختاری در کشورهای عربی و کمبود مشروعیت رژیم‌های عربی است. رژیم‌هایی که از حمایت سیاسی و اجتماعی از خود اطمینان دارند، در طول تاریخ، آزادی عمل بیشتری به بازیگران و نهادهای اسلامی داده‌اند، در حالی که حاکمان ناامن، قدرت مانور مراکز مذهبی خود را محدود کرده‌اند، که این گاهی مخالفت‌ها را زیرزمینی ساخته و به سمت خشونت کشانده است. آگاهی از این زنگ خطرها بسیار حیاتی‌تر خواهد بود اگر بدانیم که رژیم‌های عربی با آنچه محققان کارنگی آن را «یک دهه تصمیمات عربی» خوانده‌اند، روبه‌رو خواهند بود، دورانی که در آن کاهش قیمت نفت و کاهش تقاضای جهانی برای نفت بسیاری از حاکمان عرب را از ابزارهای آزمایش‌شده برای خرید مخالفان اجتماعی محروم خواهد کرد. این دوران پیش‌رو، چالش‌های خاصی را برای روابط بین نهادهای اسلامی و حکومت‌ها در کشورهای موسوم به رانتی ایجاد

می‌کند، کشورهایی که در آنها حاکمان مدت‌هاست درآمد نفتی را برای تأمین وفاداری روحانیون و مدیریت بوروکراسی‌های گسترده مذهبی به کار گرفته‌اند.

اصلاحات مذهبی در عربستان سعودی؛ هیچ چیز را لمس نمی‌کنند اما همه چیز را تغییر می‌دهند

مقاله آغازین این مجموعه به مهمترین کشور رانتي در جهان عرب - عربستان سعودی - می‌پردازد، که به واسطه ثروت عظیم خود، ادعای رهبری اسلامی، رسانه‌های قدرتمند و ماشین تبلیغی خود، تأثیر بسزایی را در مسائل دینی بسیار فراتر از مرزهای خود اعمال کرده است. سیاست اصلاح‌طلبانه محمد بن سلمان ولیعهد بلندپرواز و اقتدارگرای این کشور، بازتاب گسترده‌ای در رسانه‌ها داشته است. اما یاسمین فاروق و ناتان جی براون متوجه می‌شوند که تغییرات بسیار زیاد پادشاهی سعودی در ساختارهای مذهبی، نه دنبال لغو، بلکه بازسازی آنها است. به طور حتم، این افزایش سیاست‌های از بالا به پایین در برابر روحانیون و نهادهای اسلامی در تاریخ دولت مدرن عربستان سعودی قابل توجه و تقریباً بی‌سابقه است، اما بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد که آنها بیشتر بر مسائل فنی و رویه‌ای تمرکز دارند تا بر تغییرات دکترین و اصولی. از این گذشته، همه تغییرات رخ داده برگشت‌پذیر هستند. با این وجود، تأثیرات طولانی‌مدت این مداخله مذهبی تحت رهبری دولت - بر وفاداری روحانیون و برداشت‌های عمومی از مشروعیت اسلامی پادشاهی در داخل و خارج - نامشخص است.

رقابت‌های یمز جنگ‌زده برای آموزش دینی

در همسایگی عربستان، یمن، فقیرترین کشور جهان عرب و محل یکی از بدترین فجایع بشردوستانه در جهان در طول دهه‌های گذشته، مدتهاست که از طریق جریان سنت‌گرای اسلامی موسوم به سلفی‌گری گیرنده نفوذ مذهبی عربستان بوده است. با این وجود، روحانیون و حوزه‌های علمیه یمن نیز تأثیر به‌سزایی در خارج از یمن داشته‌اند و اغلب دکرین سلفی سعودی را به شیوه‌هایی گوناگون به چالش کشیده‌اند.

در پی آغاز جنگ داخلی یمن در سال ۲۰۱۴ و تشدید مداخلات نظامی عربستان و امارات در سال ۲۰۱۵، نهادهای اسلامی - به ویژه مدارس، موسسات و اردوگاه‌های وابسته به سلفی‌ها، شیعیان زیدی، صوفیان و اخوان المسلمین - به محل رقابت نظامی و سیاسی و نفوذ خارجی تبدیل شده‌اند. در ترسیم این مبارزه جناحی، می‌سأء شجاع‌الدین، محقق یمنی، از ارزش قائل شدن بیش از حد برای محرک‌های هویت‌گرا و فرقه‌ای در جنگ خودداری کرده است. با این حال، او دریافت که آموزش دینی در این کشور تکه‌تکه به طور گسترده‌ای توسط بازیگران داخلی و خارجی به عنوان یک ابزار مهم برای بسیج ایدئولوژیک، پرورش اجتماعی و نیروگیری شناخته می‌شود. جنگ داخلی شدید، به نوبه خود، شخصیت مدارس و موسسات اسلامی سنتی و امروزی‌تر را به گونه‌ای تغییر می‌دهد که برای نسل‌ها احساس خواهد شد.

حکومت دینی در سوریه در میان تجزیه‌سرزمینی

فراتر از شبه جزیره عربستان، سوریه همچنان درگیر ویرانی‌های ناشی جنگ داخلی طولانی‌مدت، تجزیه سرزمینی و سیاسی و مداخله نیابتی توسط قدرت‌های خارجی است. مجموع این تحولات، همانطور که توماس پیر و لیلا الرفاعی در مقاله خود

نشان می‌دهند، پیامدهای عمیقی بر روابط مشاجره‌آمیز بین نهادهای مذهبی و بازیگران سیاسی، به ویژه در مناطق خارج از کنترل حکومت بشار اسد داشته است.

در اینجا، آنها سه شیوه حکومت دینی را شناسایی می‌کنند که هریک دارای ویژگی‌های محلی متمایز و منعکس‌کننده جناح مخالف غالب و همچنین حمایت‌های خارجی (و به ویژه ترکی) است. در همین حال، با افزایش کنترل رژیم سوریه بر بیش از دو سوم این کشور، نهادهای اسلامی سنی را به عنوان یک استراتژی حاکمیتی، امنیتی و ملی می‌کند. از بسیاری جهات، این روند مداخله از بالا به پایین در امور مذهبی را که اسد در آستانه قیام ۲۰۱۱ آغاز کرده بود، ادامه می‌دهد. با وجود آغاز شکوفایی یک خودمدیریتی از پایین به بالا، حتی در مناطق مخالف دولت نیز نهادهای اسلامی به طور فزاینده‌ای در معرض دخالت‌های سنگین مشابه بازیگران سیاسی محلی هستند که از مزیت نیروی نظامی برخوردارند. نویسندگان نتیجه می‌گیرند که اصطکاک ناشی از این عدم تعادل به احتمال زیاد در آینده نزدیک، در مناطق حکومتی و غیر حکومتی امری عادی خواهد بود.

مبارزه جناح‌های لیبی برای اقتدار بر موقوفات اسلامی

مانند سوریه، لیبی یک کشور عربی جنگ‌زده است که از زمان سرنگونی معمر قذافی دیکتاتور در سال ۲۰۱۱ شاهد تجزیه سرزمینی، انحلال نهادی و دخالت خارجی بوده است. مقاله من (فردریک وری) بررسی می‌کند که چگونه اوقاف لیبی به عنوان مغناطیسی برای رقابت شدید و اغلب خشونت‌آمیز بین جریان‌ات اسلام‌گرای لیبی، به ویژه سلفی‌های مدخلی، جناح‌های سیاسی، گروه‌های مسلح، شهرداری‌های محلی و قدرت‌های خارجی (که در مورد تأثیر آنها غالباً مبالغه شده است) بوده است. تعیین

اوقاف در دوره‌های مختلف به عنوان یک وزارت یا یک جایگاه سیاسی مجزا، نظارت اوقاف بر دارایی‌های مالی وسیع و نقش آن در تعیین امامان مساجد - و در نتیجه برقراری ارتباط با عموم مردم - بدان معناست که اسلام‌گرایان و غیراسلام‌گرایان به طور مشابه مدت‌هاست که آن را به عنوان منبع مهم قدرت و موقعیت اقتصادی در نظر گرفته‌اند.

در ردیابی مسیر آشفته این نهاد دینی پس از ۲۰۱۱، من میراث پررنگ حکومت قذافی را به حساب آورده‌ام، که تصاحب دارایی‌های ملکی اوقاف را به عنوان بخشی از سیاست‌های جمع‌آوری خود در نظر گرفته بود، و نیز با عقب‌تر رفتن، میراث دوران استعمار ایتالیا، که با ابزارسازی‌های مشابه مشخص شده است. نتیجه می‌گیرم که پس از بیش از یک دهه رقابت خشونت‌آمیز، سیاست‌زدگی و تغییرات سریع در رهبری اوقاف، تصورات عمومی از این نهاد به طور برگشت‌ناپذیری تغییر کرده است و بینش‌هایی را در مورد مصائب بومی لیبی در زمینه رقابت نخبگان، فساد و تنش‌های مرکز و محلی ارائه می‌دهد.

چه کسی در مصر برای اسلام صحبت خواهد کرد و چه کسی گوش خواهد داد؟

مصر مدت‌ها نقشی مداخله‌کننده در امور لیبی، به ویژه در زمینه اسلام‌گرایی داشته است، تا حدی به دلیل نگرانی عبدالفتاح السیسی، رئیس جمهور مصر در مورد چالش‌های داخلی و فراملی حاکمیت وی از سوی اخوان المسلمین. همانطور که ناتان جی براون و میشل دان در مقاله خود باز می‌کنند، این ترس یکی از انگیزه‌های کمپین گسترده سیسی برای تحکیم کنترل رژیم بر موسسات اسلامی مصر بوده است، از مساجد محلی و حلقه‌های ذکر گرفته تا دانشگاه اسلامی الازهر شریف. این تحکیم که در

غرب به عنوان نمونه‌ای از اصلاحات اسلامی علیه افراط‌گرایی خشونت‌آمیز مورد استقبال قرار گرفته است - که با ابزارهای بوروکراتیک، قانونی، مالی و سرکوبگرانه انجام شده است - با توجه به نقض حقوق بشر توسط دولت و بدتر شدن مشکلات اقتصادی و اجتماعی مانند بیکاری و فقر، تأثیر مبهمی بر محرکان واقعی خشونت داشته است. علاوه بر این، این نویسندگان مفهوم کنترل همه‌جانبه رژیم بر امور اسلامی را به چالش می‌کشند: در حالی که بسیاری از روحانیون و نهادها مطمئناً تحت هدایت ریاست جمهوری قرار گرفته‌اند یا به کلی تعطیل شده‌اند، دیگران مانند الازهر به شدت از خودمختاری خود محافظت کرده‌اند. رقابت بر سر اقتدار اسلامی نیز بسیار بیشتر از آن چیزی است که تصور می‌شود: رئیس جمهور مصر تنها یک رقیب در کنار پارلمان و رقبای متعددی در خود نهادهای اسلامی است. این فصل نتیجه می‌گیرد از آنجا که دین‌داری وجه مهمی از زندگی عمومی مصر است، تأثیر خالص مداخلات رژیم و محدودسازی فضاهای اسلامی تأثیر منفی بر اعتماد جامعه به مقامات مذهبی، به ویژه در جوانان مصری دارد.

ایجاد موازنه صوفیان الجزایر میان حمایت دولتی و درگیری در سیاست

دو مقاله پایانی این مجموعه به مغرب عربی منتقل می‌شود و به روابط بین کشورهای عربی و بازیگران و نهادهای صوفی می‌پردازد. تصوف به عنوان بخشی تاریخی و عمیقاً پیوندخورده با زندگی اجتماعی، معنوی و سیاسی در مغرب عربی، غالباً توسط خارجی‌ها در غرب به عنوان نوعی اسلام صلح‌طلب و معتدل تلقی و وزنه‌ای ایدئولوژیک در برابر جهادگرایی سلفی مبارز محسوب می‌شود. در تجزیه و تحلیل خود از الجزایر و مراکش، انور بوخارس و انتصار فقیر به ترتیب، بررسی می‌کنند که چگونه رژیم‌های

هر دو کشور به سرعت از این برداشت استفاده کرده و تصوف را به عنوان منبعی برای حکمرانی داخلی و سیاست خارجی در جهت غرب و دیگر کشورهای آفریقا به کار گرفته‌اند. این ابزار کاملاً جدید نیست: صوفیان مدت‌هاست در مغرب عربی بر قدرت‌های موقتی، از جمله قدرت‌های استعماری مانند امپراتوری عثمانی، انگلیس و فرانسه، نفوذ داشته‌اند.

بوخارس که در پژوهش خود در برابر این زمینه تاریخی قرار دارد، متوجه می‌شود که رژیم الجزایر از ابزارهای اقتصادی، سیاسی و رسانه‌ای برای بالا بردن تصوف در زندگی عمومی الجزایر استفاده کرده، میراث تاریخی آن را در بین شهروندان جلا بخشیده و برای پر کردن خلاء در ارائه خدمات رفاهی و مقابله با سلفیت مبارز، آن را به همکاری گرفته است. به نوبه خود، نهادها و شخصیت‌های صوفی با یک محاسبه دقیق در یک مبادله شهرت‌آور درگیر می‌شوند که با حمایت و همکاری با دولت همراه است. بوخارس با انعکاس مطالب فصل‌های دیگر، درمی‌یابد که جنبش سیاسی عمومی الجزایر، که در جنبش دموکراسی‌خواه حراک تجسم یافته، برای بسیاری از صوفیان، که از گرفتار شدن به نخبگان سیاسی منفور رنج می‌برند، چالش‌ها و انتخاب‌هایی را ارائه کرده است.

دستورکار سلطنت مغرب برای احیای تشکیلات صوفیه

در مورد مراکش، فقیر بررسی می‌کند که چگونه رژیم سلطنتی حاکم، که از دیرباز بر اساس اصل و نسب حضرت محمد (ص) مشروعیت دینی و سیاسی خود را اعلام کرده است، مراحل مشابهی را برای کنترل، رسمیت بخشیدن و رواج عرفان به عنوان وسیله‌ای برای حمایت دولت طی می‌کند. از بسیاری جهات، این روند کاهش اهمیت اجتماعی

تصوف در مراکش را معکوس می‌کند و تا حدی منعکس‌کننده آرزوی پادشاهی است که در چشم حامیان غربی به عنوان مرکزی برای تبلیغ یک اسلام معتدل، در خانه و سراسر قاره آفریقا دیده شود. برای دومی، ترویج تصوف به عنوان یک تسهیل‌کننده مهم قدرت نرم در توسعه اقتصادی و سیاسی رژیم به کشورهای آفریقایی تا منطقه ساحل در جنوب عمل می‌کند. هرچند که همانگونه که در مقالات دیگر نشان داده شده است، تعادل این مداخله تحت رهبری دولت از ویژگی‌ها یا عناصر مختلفی متشکل است و اغلب با هزینه‌های مشروعیتی برای نهادها و بازیگران صوفی همراه است.

وقتی این مقاله‌ها با هم جمع شوند، تصویر پیچیده‌ای از تعاملات پویای بین نهادهای اسلامی و دولت‌های عربی را آشکار می‌سازد، تصویری که تنها ماهیت مذهبی ندارد، بلکه همچنین در جامعه نهفته است و دارای پیامدهای وسیع سیاسی و اقتصادی است.

خلاصه مقاله، مقتدی صدر، مرد بزرگ: رهبری خیابان در سایه دولت

محدود،

ملاحظه: با خبرساز شدن دوباره مقتدی صدر در جریان اعلام حضور در انتخابات پارلمانی پیش‌روی عراق، پرسش‌ها از راهبرد سیاسی این رهبر سیاسی و دینی عراق ذهن‌های ناظران را به خود درگیر کرده است. چرا جریان صدر با اقبال مردمی روبه‌رو است و چه دلایل یا انگیزه‌هایی زمینه‌ساز حرکت‌های زیگزاگی رهبر این جریان شده است؟ ماه گذشته، ۱۶ اوت، مقاله علمی خواندنی‌ای به قلم کیتل سلویک (Kjetil Selvik)، پژوهشگر موسسه روابط بین‌الملل نروژ، و ایمان امیرتیمور (Iman Amirteimour) در دسترس قرار گرفت،^۱ که می‌تواند چشم‌اندازهای تازه‌ای را در پاسخ به پرسش‌های پیشین برای خوانندگان باز نماید. آنچه در ادامه می‌آید، گزینشی نسبتاً مفصل از این مقاله است.

این مقاله به ریشه‌یابی قدرت مقتدی صدر در بسیج کردن مردم و بررسی تطبیق‌پذیری شخصیت وی بر طبقه «مرد بزرگ» از طبقات چهارگانه (رئیس، مرد بزرگ، مرد فقیر، مرد پولدار) در نظریه مردم‌شناس فقید آمریکایی، مارشال سالینز (Marshall Sahlins) است. در پایان این مقاله به بررسی نحوه تعامل او با اعتراضات ۲۰۱۹-۲۰۲۰ پرداخته است. سپس به این مطلب اشاره می‌کند که با تغییر موضع نسبت به تظاهرات و عقب‌نشینی از آن اهرم فشار خود در سیاست را که همان بسیج مردم در خیابان است را به خطر انداخته است.

1 “The Big Man Muqtada al-Sadr: Leading the Street in Iraq under Limited Statehood”, Third World Thematics: A TWQ Journal, Volume 5, 2020.

بنا بر نظریه سالینز مهمترین مزیت یک مرد بزرگ قدرت شخصی اوست. همچنین مرد بزرگ پس از ایجاد شهرت برای خود، یک حلقه خاص و خالص از طرفداران را در کنار خود تشکیل می‌دهد. به عبارت دیگر نفوذش را مدیون یک جایگاه سیاسی نمی‌باشد. واژه مرد بزرگ به شخصیتی اطلاق می‌شود که قدرت خود را به شکل غیر مرسوم به دست آورده است. در مقابل آن رهبران رسمی قرار دارند که از طریق فرایندهای رسمی به قدرت می‌رسند. مرد بزرگ از طریق خطابه، اقناع‌سازی و استفاده ماهرانه از مبادلات بین بخش خصوصی و دولتی -تامین منابع مالی- قدرت خود را به دست می‌آورد.

این نظریه بعدها در مطالعه موارد مشابه در آفریقا به این نتیجه رسید که چنین جایگاهی در سایه نبود یک دولت مرکزی مقتدر به وجود خواهد آمد. در شرایط «دولت محدود» (Limited Statehood)، توانایی ایجاد حمایت بر پایه‌های خارج از چارچوب‌های نهادی می‌تواند نتایج سیاسی طولانی‌مدت به همراه داشته باشد. در مواردی که دولت تقریباً غایب است، اقتدارسازی باید بر منابع فرانهادی تکیه کند. بنا بر نظر سالینز قدرت مرد بزرگ ابتدا بر ویژگی‌های شخصی خود وی و در ادامه متکی به توانایی حمایت و شبکه‌سازی پیروان خود خواهد بود.

مقتدی صدر نمونه‌ای بارز از مرد بزرگ است که در پی حمله به نیروهای آمریکایی، ضعف حکومت مرکزی و جنگ شهری، نامی برای خود دست و پا کرد. وی بدون نقش داشتن در فرایندهای رسمی حکومت، تبدیل به یکی از بازیگران مهم سیاسی عراق شد. مقتدی صدر یکی از معدود شخصیت‌های عراقی است که توان بسیج کردن طرفداران خود در خیابان را دارد. او از این اهرم برای فشار به مخالفان خود و همچنین برای کسب شهرت بیشتر استفاده می‌کند.

جریانی را که مقتدی رهبری می‌کند، جریانی سست از لحاظ چهارچوب‌های ایدئولوژیک مشخص و در تقابل با رقبای زیادی، از جریان‌های سیاسی گرفته تا روحانیون و نظامیان، می‌باشد. نظرات سیاسی مقتدی نیز دائما در حال تغییر است. او با وجود اینکه یک ایدئولوژی دارد، اما مسیرهای غیر قابل پیش‌بینی را انتخاب می‌کند.

ویژگی‌هایی که ایجاد شخصیت مرد بزرگ در مناطق مختلف را تسهیل می‌کند بسته به فرهنگ آن منطقه متفاوت است. در عراق یکی از این ویژگی‌ها اظهار تقوی و زهد می‌باشد. در سنت‌های شیعی این چنین است که افراد دارای علم و تقوا جایگاه هدایتگری را دارا خواهند بود. مقتدی صدر اگرچه فاقد علم لازم است اما با تکیه بر جایگاه پدرش آیت الله سید محمد صدر این نقص را جبران می‌کند.

این مقاله با تجزیه و تحلیل مصاحبه‌هایی که در مراسم پیاده‌روی اربعین و همچنین صحبت با طرفداران جریان صدر انجام داده است به بررسی تطبیق‌پذیری مقتدی صدر بر مرد بزرگ پرداخته است. هدف اصلی این مقاله مستندسازی موضعگیری‌های مقتدی صدر در جریان تظاهرات سال ۲۰۱۹-۲۰۲۰ بوده است.

منش مقتدی با سنت‌گرایان مانند -آیت الله سید- علی سیستانی و یا اسلام‌گرایانی که فعالیت‌های خود را بر اساس احزاب بنا نهاده‌اند متفاوت است. او از زبان خیابان برای کسب محبوبیت و مشروعیت استفاده می‌کند. مهم‌ترین پیشران قدرت‌گیری او در عراق مقاومت مسلحانه در برابر اشغال آمریکا بود.

جریان صدر در ادامه جریانی است که توسط سید محمد صدر، پدر مقتدی، در دهه نود میلادی در عراق شکل گرفت و بر میراث نظری پدر همسر وی، یعنی سید محمد باقر صدر متکی است. بدنه مردمی جریان صدر در ابتدا توسط سید محمد صدر در منطقه حاشیه‌ای الثوره بغداد و در استان میسان پا گرفت و رفته رفته در نجف نیز سنگری به دست آوردند. او با تکیه بر موضع خود نسبت به جریان مقابل در حوزه

نجف و محکوم کردن آنان به سکوت در برابر ظلم، آنان را جریانی متصل به حکومت معرفی کرد. پس از سال ۲۰۰۳، مقتدی با استفاده از همان نسل که بیشترین آسیب را نیز از تحریم‌های آمریکایی ضد عراق دیده بودند به مقابله با نیروهای آمریکایی پرداخت. بر طبق گفتگوهایی که با پیروان جریان صدر در عراق و در طی تحقیقات این مقاله انجام شده است، آنها سید محمد صدر را قابل مقایسه با پیامبر اسلام -صلی الله علیه و اله- و امامان شیعه -علیهم السلام- می‌دانند. آنها معتقدند که سید محمد صدر دارای نعمت‌های ماوراء الطبیعه و کراماتی بوده است که او را از سایر اشخاص متمایز می‌کرد.

مقاومت مسلحانه مقتدی در برابر آمریکایی‌ها او را نسبت به مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق و احزاب اسلامی عراق که با آمریکایی‌ها همکاری می‌کردند متمایز کرد و همین امر باعث ایجاد شهرت و محبوبیت او در بین شیعیان به عنوان یک رهبر مستقل و ناسیونالیست شد. او با تأکید بر عدم خروج خود از عراق در سال‌های حکومت صدام، برتری خود را نسبت به دیگرانی همچون سید محمد باقر حکیم، عبدالمجید خوئی و نوری المالکی نشان داد. او همچنین ضمن اشاره به ایرانی الاصل بودن آیت الله سید علی سیستانی، بر عراقی بودن خود تأکید می‌کرد.

بنابر اعتقادات شیعه، مرجعیت دینی را شخصی مجتهد بر عهده دارد که مقتدی فاقد چنین مزیتی برای جانشینی پس از شهادت پدرش بود. اما سید محمد صدر در سال ۱۹۹۸ در مصاحبه‌ای که در آن به اعلمیت سید کاظم حائری بعد از خود اشاره می‌کند اعلام می‌دارد که با توجه به اینکه ایشان در عراق مستقر نیستند و مردم عراق نیاز به مرجعیتی دارند که توان رجوع به آن را داشته باشند ایجاد دفتری را برای مراجعات مردمی پیشنهاد دادند که در آن اجتهاد را به عنوان شرط مطرح نکرده بود.

مقتدی تلاش می‌کند با تشبیه خود به سید محمد صدر در رفتار اینگونه نشان دهد که پدرش در جامعه حضور دارد. وی همچون سید محمد صدر کفن به تن می‌کند که نشان از مبارزه صادقانه با ظلم را دارد. وی همچنین در مسجد کوفه اقدام به برپایی نماز جمعه کرد، یعنی همانجایی که پدرش می‌ایستاد و خطبه‌های نماز جمعه را با الگو گرفتن از امام خمینی که آن را در عراق شروع کرده بود، اقامه می‌کرد. مقتدی همچنین با موضع‌گیری‌های خود در نماز جمعه از طرفدارانش می‌خواهد که همان شعارهایی که پدرش می‌خواند را تکرار کنند؛ شعارهایی همچون کلا کلا آمریکا و کلا کلا اسرائیل (نه به آمریکا و نه به اسرائیل).

همچنین بیان می‌کند که خداوند در هر زمانی شخصی را بر امت مبعوث می‌کند که هدایتگر آنان باشد. مردمان هر عصری باید این افراد را بشناسند و نسبت به او وفادار بمانند. به نوعی چنان مطرح می‌شود که مقتدی همان فردی است که از جانب خدا برای هدایت و نجات مردم عراق فرستاده شده است و او دارای رهبری الهی می‌باشد.

او با ارائه کمک‌هایی به بدنه مردمی خود، قدرت‌ش را در بین بدنه اجتماعی خود افزایش می‌دهد. او با وجود اینکه تا به حال مقام و جایگاه رسمی نداشته است، از سیاستمداران متعهد به خود با اعتبار جریان صدر پشتیبانی می‌کند. از همین رو تعداد زیادی از سیاستمداران به لطف او به مقام رسیده‌اند.

مقتدی صدر بارها در نقش پادشاه برای انتخاب نخست‌وزیر اعمال قدرت کرده است؛ سال ۲۰۰۵ در برابر گرفتن وزارتخانه‌های بهداشت، حمل‌ونقل و کشاورزی از نخست‌وزیری نوری مالکی حمایت کرد. او همچنین در سال ۲۰۱۰ نیز در ازای گرفتن وزارتخانه‌های مسکن، برنامه‌ریزی، کار و امور اجتماعی و گردشگری و آثار باستانی بار دیگر در نخست‌وزیری نوری مالکی موثر واقع شد. در سال ۲۰۱۸ وی با حمایت از نخست‌وزیری عادل عبدالمهدی توانست کنترل چهار وزارتخانه از جمله بهداشت، نفت

و برق را به دست آورد. به گزارش رویترز اعضای جریان صدر مدیران ارشد را در وزارتخانه‌های کشور، دفاع، ارتباطات و همچنین شرکت‌های نفتی، حمل‌ونقل و بانک‌های دولتی اعم از بانک مرکزی تشکیل می‌دهند.

جریان وابسته به مقتدی با وجود اینکه دارای شخصیت‌هایی در بالاترین مقام‌های اداری دولت عراق هستند اما خود مقتدی فاصله‌ای نمادین را با دولت و مقامات دارد که به او اجازه انتقاد از فساد در دولت را می‌دهد.

در جریان انتخابات سال ۲۰۱۸، مقتدی صدر که متوجه شده بود مردم از احزاب سابق خسته شده‌اند اقدام به انتقاد از احزاب اسلامی کرد و در یک تغییر بزرگ با ایجاد یک ائتلاف با احزاب کمونیست و چپ عراق در انتخابات شرکت کرد که در پی آن نتایج دور از انتظاری را کسب کرد.

در سال ۲۰۱۹ تظاهراتی در عراق و مناطق شیعه‌نشین آن تشکیل شد. عکس‌العمل مقتدی به این وقایع را می‌توان به سه مرحله تقسیم کرد. در مرحله اول وی با حمایت از تظاهرکنندگان و محکوم کردن دولت مرکزی سعی در نمایش خود به عنوان رهبر این حرکت را داشت. او ضمن اعلام برداشتن حمایت از عادل عبدالمهدی از هادی العامری دعوت کرد که برای تغییر نخست‌وزیر دعوت او را اجابت کند و اعلام کرد اگر مجلس عراق اقدامی نکند مردم امور را به دست خواهند گرفت! سرانجام اما مقتدی صدر قدرت خود را در بسیج کردن تظاهرکنندگان از دست داد. در یکی از پوسترها نوشته شده بود: «وزارتخانه و ۵۴ نماینده و ۲۲ مدیر کل را در اختیار دارید و می‌گویید از آنها نیستید؟».

مرحله دوم اعلام میانجیگری او بین تظاهرکنندگان و نیروهای امنیتی بود که در پی افزایش درگیری رخ داد و با ترک عراق و سفر به ایران همزمان شد. در این مدت احساسات ضد ایرانی در عراق افزایش یافت و در نهایت منجر به آتش زدن

کنسولگری‌های ایران در شهرهای نجف، کربلا و بصره شد. در چنین موقعیتی ایران به مقتدی فشار آورد که در این زمینه موضع‌گیری کند. زمانی که مقتدی علیه این اقدام موضع‌گیری کرد و اعلام کرد که سفارت آمریکا بهترین هدف برای انتقاد از مداخله خارجی است او را در عراق به عنوان اسب تروای ایران معرفی کردند و عملاً تاثیرگذاری خود در میان تظاهرکنندگان را از دست داد. رفته رفته انتقادات از او بالا گرفت و در نهایت وی که در ابتدا از تظاهرات به شدت حمایت می‌کرد اینک خود را مجبور به دفاع از خود در برابر شعارهای تظاهرکنندگان می‌دید.

مرحله سوم بعد از ترور شهیدان - حاج قاسم سلیمانی و ابو مهدی المهندس است. در پی آن ضمن ارسال فوری پیام تسلیت، اعلام کرد این بار آمریکا جهاد، مقاومت و روحیه انقلابی بین‌المللی را هدف قرار داده است. وی ضمن اعلام برداشتن حمایت خود از تظاهرات از نیروهای خود تحت عنوان کلاه‌آبی‌ها درخواست کرد که در مقابله با تظاهرات به نیروهای امنیتی کمک کنند.

این ترور موضع مقتدی را به ایران نزدیک‌تر کرد که خود باعث عمیق‌تر شدن شکاف بین او و تظاهرکنندگان شد. او در مقابله با تظاهرات از نیروهای امنیتی که این بار به عنوان قهرمان خطاب می‌شدند درخواست کرد که کار تظاهرات را یکسره کنند و خیابان‌های بسته شده توسط تظاهرکنندگان را نیز با کمک کلاه‌آبی‌ها باز کنند. مرحله سوم با تمرّد برخی از طرفداران صدر از مقتدی و سرخوردگی تظاهرکنندگان از وی که در ابتدا خود را در به عنوان رهبر معنوی و حامی آنها اظهار کرده بود همراه شد.

مقتدی صدر از محبوبیت پدرش به عنوان یک پله استفاده کرد. علاوه بر آن وی با نقش‌آفرینی در لحظه‌های حساس موفقیت خود را به دست آورده است. او اگرچه در

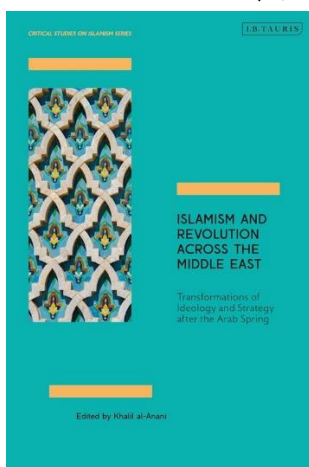
ظاهر و پوشش از پدر خود تبعیت می‌کند اما بازیگری است که بسیار با سید محمد صدر تفاوت دارد. او بازیگری تکرر است که نوعی خاص از رهبری را دنبال می‌کند. گرچه در نظریه مذکور، مرد بزرگ، اتکا به دین مطرح نیست اما با توجه به زمینه فرهنگی موجود در عراق زهد و تقوا، قدرت و اقتدار شخص را افزایش می‌دهند. مقتدی صدر همزمان دو تصویر از خود نشان می‌دهد، یکی انسانی معمولی است و دوم شخصی هدایت‌شده از سوی خدا. او با اعمال قدرت بدون تصدی مقام رسمی به دنبال حفظ شهرتی پاک برای خود است.

اعتراضات ۲۰۱۹-۲۰۲۰ موقعیتی خاص را برای مقتدی رقم زد که در آن سکوت باعث از دست رفتن مزیت او نسبت به دیگران - که همان قدرت بسیج کردن خیابانی طرفداران است - می‌شد و از طرف دیگر در صورت حمایت ممکن بود باعث سرنگونی نهاد سیاسی‌ای شود که او بخشی از آن است. لذا این تظاهرات و نحوه عملکرد او مهمترین ویژگی مقتدی در اهرم قرار دادن تظاهرات مردمی و بسیج کردن را در موقعیتی متزلزل قرار داد.

معرفی کتاب: اسلام‌گرایی و انقلاب در خاورمیانه

ویراستیار: خلیل العنانی

کتاب «اسلام‌گرایی و انقلاب در خاورمیانه» با زیرعنوان «تحولات ایدئولوژی و استراتژی پس از بهار عربی» با ویراستاری خلیل العنانی، در ۹ سپتامبر گذشته از سوی انتشارات «بلومزبری» لندن به چاپ رسید.

چرا اسلام‌گرایان به گونه‌ای متفاوت به بهار عربی پاسخ دادند؟ این واکنش‌های مختلف در مورد پابندی یا انعطاف‌پذیری ایدئولوژیک اسلام‌گرایان به ما چه می‌گوید؟ این کتاب بر اساس کار میدانی در مورد اسلام‌گرایان در هشت کشور خاورمیانه (مصر، تونس، لیبی، مراکش، یمن، اردن، کویت و سوریه) است. نویسندگان تغییر ایدئولوژی، رفتار و استراتژی اسلام‌گرایان را از آغاز بهار عربی دنبال می‌کنند. هدف کتاب نشان دادن این است که اسلام‌گرایان همواره با محیط‌هایی که در آن قرار دارند رابطه‌ای تعاملی و دیالکتیک دارند و رفتار و محاسبات سیاسی آنها تحت تأثیر طیف وسیعی از عوامل محلی، منطقه‌ای و جهانی است. در این راستا نویسندگان تأثیر زمینه‌های

سیاسی مختلف، از فضای استبدادی یا اصلاح‌گرا گرفته تا زمینه‌های درگیری مسلحانه و جنگ داخلی، در نظر گرفته‌اند.

این کتاب یک پروژه میان‌رشته‌ای است و تحولات مداوم احزاب اسلام‌گرا را بررسی می‌کند تا دلایلی را توضیح دهد که چرا برخی جنبش‌ها می‌توانند در گفتمان و استراتژی خود سازگاری و تغییراتی ایجاد کنند و انسجام و وحدت سازمانی را حفظ کنند، در حالی که برخی دیگر ناموفق بوده و دچار شکاف‌ها و انشقاق‌های عمده‌ای می‌شوند. یافته‌های نظری قوی ادبیات موجود در مورد اسلام را به روز می‌کند و وضعیت این زمینه را پیش می‌برد.

فهرست مقالات این مجموعه از این قرار است:

اسلام‌گرایان و انقلاب‌ها؛ خلیل العنانی، موسسه مطالعات تکمیلی دوحه

اخوان المسلمین مصر: تغییر متوقف‌شده؛ خلیل العنانی، موسسه مطالعات تکمیلی

دوحه

حزب النهضة تونس پس از بهار عربی: از اسلام‌گرایی به نئواسلام‌گرایی؛ تارک

چمخی، دانشگاه ملی استرالیا

حزب عدالت و توسعه مراکش: محدودیت در مشارکت و قدرت پس از ۲۰۱۱؛

محمد مصباح، موسسه تحلیل سیاسی مراکش

تحول گروه‌های اسلام‌گرا در سوریه: احرار الشام، جیش الاسلام و فیلق الشام؛ حمزه

مصطفی، دانشگاه اکستر انگلستان

اسلام‌گرایان در حال گذار: جماعت اصلاح - حزب اصلاح یمن؛ طاهایاسین، موسسه

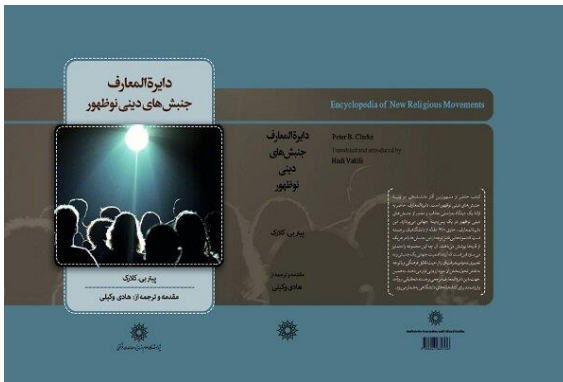
مطالعات تکمیلی دوحه

اسلام‌گرایان در اردن: سفر طولانی تغییرات اخوان المسلمین؛ محمد ابورمان،

دانشگاه اردن

تحولات الحركة الدستورية الإسلامية در کویت؛ مبارک الجری، دانشگاه کویت
اسلام گرای، خودکامگی و انقلاب: ورشکستگی اخلاقی ریشه کنی؛ عبدالوهاب
العفندی، موسسه مطالعات تکمیلی دوحه.^۱

معرفی کتاب: دایره المعارف جنبش های دینی نوظهور

«دایره المعارف جنبش های دینی نوظهور» نوشته جمعی از اندیشمندان، به
سروراستاری پیتربی. کلارک با مقدمه و ترجمه هادی وکیلی به همت پژوهشگاه علوم
انسانی و مطالعات فرهنگی منتشر شد.

دایره المعارف جنبش های دینی نوظهور نوشته جمعی از اندیشمندان، به
سروراستاری پیتربی. کلارک با مقدمه و ترجمه هادی وکیلی به همت پژوهشگاه علوم
انسانی و مطالعات فرهنگی به بهای ۴۳۲ هزار تومان به تازگی منتشر شده است.

1 <https://www.bloomsbury.com/uk/islamism-and-revolution-across-the-middle-east-9781183860630>

عناوین این کتاب عبارتند از فهرست، مقدمه مترجم، دایره‌المعارف جنبش‌های دینی نوظهور، سخن ناشر، درباره‌ی دایره‌المعارف جنبش‌های دینی نوظهور، درآمد، ادیان نوظهور به مثابه پدیده‌ای جهانی، منابع و مآخذ درآمد، طرز استفاده از این دایره‌المعارف، فهرست مدخل‌ها، مدخل‌ها و نمایه‌ها.

در مقدمه مترجم این اثر آمده است: باتوجه به رشد فزاینده جنبش‌های دینی - معنوی نوظهور در جامعه ایران و علی‌رغم آسیب‌ها و تهدیدات جدی ناشی از روند نفوذ و تأثیر این جنبش‌ها در بافت مذهبی و بدنه سنتی اقشار مختلف جامعه ایران، به خصوص اقشار جوان و دانشجو، متأسفانه هنوز نه در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی کشور چنان‌که باید و شاید به امر آموزش و پژوهش علمی و مبتنی بر منابع اصلی و یافته‌های میدانی اهتمامی شده و می‌شود و نه مراکز امنیتی و نهادهای به اصطلاح محافظ به این مهم توجه چندانی کرده و می‌کنند. این جانب حدود یک دهه است که هم به منحنی رشد و چگونگی تأثیر این جنبش‌ها در کشور با مراقبت می‌نگرم و هم به روند آموزش و پژوهش و اقدامات عملی مقابله‌گرانه نسبت به این جنبش‌ها در کشور و در سطح جهان توجه خویش را معطوف داشته‌ام، اما مع‌الأسف به حرکتی علمی، سازمان‌یافته، جدی و دلسوزانه، و البته همه‌جانبه در این خصوص در دستگاه‌های علمی و اجرایی کشور برنخورده‌ام.

شاید یکی از نقاط ضعف اساسی در این باره - که همواره به سهم خود دغدغه برطرف ساختن آن را داشته‌ام - فقدان منابع اصلی و دست‌اول بوده که کار مطالعه مستند و علمی و غیر ژورنالیستی این جنبش‌ها را با چالشی جدی و چشم‌گیر مواجه ساخته است. باور نگارنده این است که ترجمه توأم با تحقیق دایره‌المعارف جنبش‌های دینی نوظهور، ویراست پیتیر کلارک، از آن جهت که بخش قابل‌توجهی از خلأ منابع را برطرف می‌کند و کتاب راهنمای جامع و تقریباً کم‌نظیری را در اختیار محققان، دانشجویان و

طلاب، دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه، مراکز علمی و پژوهشی، سازمان‌های ذی‌ربط تبلیغی و امنیتی فراهم می‌کند می‌تواند گامی مثبت در جهت کاهش شکاف مزبور تلقی شود. این کتاب با حجمی حدود هزار صفحه، به معرفی و بیان مختصات بیش از چهارصد جنبش دینی - معنوی شرقی و غربی در سراسر جهان می‌پردازد و اطلاعات تخصصی موثق و مستوفایی دربارهٔ این جنبش‌ها ارائه می‌کند.

ترجمهٔ کامل متن انگلیسی و نگارش مقدمه‌ای تحقیقی دربارهٔ کتاب و مفاد آن به‌هم‌راه درج پی‌نگاشت‌های تکمیلی و تحقیقی دربارهٔ اعلام و اصطلاحات تخصصی و موضوعات و مطالب گوناگون کتاب از جملهٔ اهداف این جانب در طرح پژوهشی حاضر خواهد بود.

مقدمهٔ حاضر در دو بخش تنظیم شده است؛ در بخش اول ویژگی‌های کلی جُدن‌ها شامل اصطلاح‌شناسی، گونه‌شناسی، خاستگاه و دلایل گسترش، چالش‌ها و مسائل، اهمیت و جایگاه، تعامل فرهنگی و اجتماعی، علل گرایش، علل اقبال جامعه و راه‌کارهای مواجهه با آن‌ها مورد بحث قرار می‌گیرد. در بخش دوم، علاوه بر اشاره‌ای گذرا به پژوهش‌های صورت گرفته در ایران در مورد جُدن‌ها، به معرفی نویسنده و کتاب مورد ترجمه می‌پردازیم؛ هم‌چنین ملاحظات انتقادی در مورد کتاب و روش مترجم در ترجمهٔ کتاب را مطرح خواهیم کرد.

در بخش ویژگی‌های کلی جُدن‌ها آمده است:

موج کنونی جنبش‌های دینی نوظهور (جُدن‌ها) که ریشه در عوامل فکری، فرهنگی، و حتی سیاسی و اقتصادی داشت و پس از جنگ جهانی دوم در غرب قابل مشاهده شد با بیش‌تر قریب به اتفاق امواج قبلی تفاوت دارد، به‌طوری‌که این جنبش‌ها نه تنها از سنت یهودی/ مسیحی، بلکه از سنت‌هایی دیگر (مانند هندوئیسم، بودیسم، اسلام، شینتویسم، و الحادگرایی) و از فلسفه‌ها یا عقاید دوران اخیر (مانند روان‌کاوی یا داستان‌های علمی

- تخیلی) ناشی می‌شوند. اگرچه بحث در این‌جا به‌ویژه بر وضعیتِ جَدِن‌ها در اروپا، آمریکای شمالی، استرالیا و نیوزیلند متمرکز است، در بررسی حاضر، به‌اختصار توجه خود را به رشد جَدِن‌ها در آفریقا، ژاپن (که اخیراً از گسترش ادیان جدید در آن سخن گفته می‌شود)، آمریکای لاتین، اروپای شرقی، و کشورهای به‌لحاظ سنتی مسیحی اتحادیهٔ جماهیر شوروی سابق نیز معطوف ساخته‌ایم.

یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های نگران‌کننده تنوع بسیار زیادی است که در بین این جنبش‌ها یافت می‌شود. علاوه‌براین، اگرچه برخی از ویژگی‌ها (شبهه به همان ویژگی‌هایی که غالباً در هر دین جدیدی یافت می‌شوند) خود را در جَدِن‌های اواخر قرن بیستم آشکار کرده‌اند، بسیاری از جنبش‌ها در حال حاضر دارای اعضای از نسل دوم و یا حتی نسل سوم هستند و دست‌خوش تغییراتی شده‌اند که «ویژگی‌های فرقه‌ای» اصلی آن‌ها را رقیق کرده‌اند. همان‌گونه که پس از این خواهیم دید، اهمیت آماری جنبش‌ها به‌اندازهٔ اهمیت اجتماعی یا فرهنگی آن‌ها نیست و بسیاری از وجوه این اهمیت در واکنش جوامع به جَدِن‌ها نهفته است.

ظهور و گسترش فرقه‌ها یا جنبش‌های دینی نوظهور پدیده‌ای قابل‌توجه در تاریخ دینی دوران ماست. این فرقه‌ها یا جنبش‌های دینی نوظهور با نشاط قابل‌توجهی عمل می‌کنند. برخی از آن‌ها از طبیعت باطنی برخوردار و برخی دیگر براساس تفسیر موردنظر خود از کتاب‌های مقدس شکل گرفته‌اند. بسیاری از آن‌ها نیز ریشه در ادیان آسیایی یا آفریقایی دارند و حاوی ترکیبی التقاطی از عناصری گوناگون از ادیان مختلف از جمله اسلام، مسیحیت، و یهودیت هستند.

مردم عادی اغلب از عالمان دین اسلام، ربّی‌های یهودی، و اسقف‌های مسیحی درخواست اطلاعات و راه‌نمایی در مورد ادیان جدید می‌کنند. گاهی نیز از آن‌ها خواسته می‌شود که در مورد این پدیدهٔ نگران‌کننده واکنش نشان دهند، اما در بسیاری از موارد،

به دلیل فقدان اطلاعات کافی یا مستند، یا هیچ‌گونه واکنشی صورت نمی‌گیرد یا واکنش‌های افراطی صورت می‌گیرد. به همین دلیل، تنظیم واکنش مناسب و به‌دور از افراط و تفریط و برنامه‌ریزی در زمینه تنظیم مواجهه شایسته با این پدیده مستلزم کسب اطلاعات مستند و کافی در مورد اصطلاحات مربوط به جنبش‌های دینی نوظهور، گونه‌شناسی آن‌ها، مناشی و مبانی آن‌ها، دلایل گسترش آن‌ها، مشکلات ناشی از آن‌ها، و راه کارهای عام و خاص مقابله با آن‌هاست.^۱

معرفی کتاب: سید قطب و مسئله تکفیر

نویسنده: دکتر معتز الخطیب

ترجمه: حمید ایماندار - حسن زرنوشه فراهانی

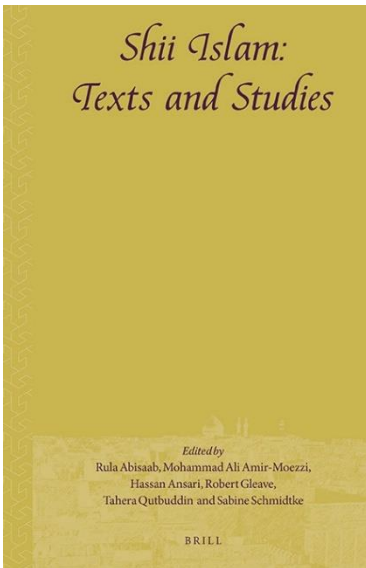
بسیاری از رهبران جریان‌های تکفیری معاصر، آرای خود در مسئله تکفیر را برگرفته از اندیشه سید قطب می‌دانند. کتاب «سید قطب و التکفیر، أزمة افکار أم مشكلة قراء» نوشته دکتر معتز الخطیب گامی ارزشمند در جهت زدودن پرده ابهام از مسئله تکفیر در اندیشه سید قطب است. وی با جمع‌آوری مهم‌ترین مقالات مشتمل بر دیدگاه اندیشمندان معاصر جهان عرب درباره این موضوع، سعی در ارائه تصویری منصفانه از این مسئله برای خوانندگان دارد.

مترجمان این کتاب نیز در راستای تکمیل پروژه مدّ نظر نویسنده، نوشتارهایی از دیگر محققان با محوریت پی‌جویی و تحلیل مقوله تکفیر در اندیشه سید قطب را به عنوان ضمیمه به کتاب افزوده‌اند تا در کل مجموعه‌ای جامع و پربار در این عرصه در دسترس علاقه‌مندان قرار گیرد.

1 <https://www.mehrnews.com/news/۵۳۰۸۳۵۹>

انتشارات طه ۲۰ شهریورماه (۱۱ سپتامبر) از در دست انتشار بودن این کتاب خبر داد.^۱

معرفی کتاب: مجموعه، اسلام شیعی: متون و مطالعات،

مجموعه کتاب «اسلام شیعی: متون و مطالعات» (Shii Islam: Text and Studies) از سوی انتشارات معتبر بریل منتشر و شیعه‌پژوهان مشهوری همچون رابرت گلیو، اشمیتکه و امیرمعزی آن را تدوین کرده‌اند. این مجموعه کتاب قلمرویی گسترده از همه فرق شیعی اعم از زیدی، اسماعیلی و دوازده امامی و دیگر گرایش‌های شیعی را مورد مطالعه قرار داده است و نگاهی گسترده به سنت‌های متنوع شیعه در

اندیشه و عمل و زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی آنها دارد. نویسندگان این مجموعه تلاش نموده‌اند تا این پژوهش، سهم متمایزی در دانش کنونی شیعه‌شناسی و در نگاه کلان‌تر، در حوزه مطالعات اسلامی داشته باشد.

این مجموعه کتاب دایره پژوهش خود را در همه زمینه‌های حقوق، حدیث، تفسیر قرآن، فلسفه، کلام، آیین‌ها و شعائر، ادبیات کلاسیک و معاصر و دیگر جنبه‌های تاریخ

---

1 <https://t.me/tahabooks/۱۶۳۳>

تشیع از جمله سنت عرفانی، نسخه‌های انتقادی متون کلاسیک و پیشامدرن گسترانیده است.

این مجموعه در سه جلد تاکنون تدوین می‌شود که تاکنون دو جلد از آن به چاپ رسیده است:

جلد نخست: «در ستایش محدود!» مطالعاتی در اندیشه و تاریخ شیعه،

(In Praise of the Few: Studies in Shi'i Thought and History)

نویسنده: اتان کولبرگ

ویراستار: امین احتشامی

تاریخ نشر: ۷ می ۲۰۲۰

این کتاب گزیده‌ای از تحقیقات اتان کولبرگ در مورد تشیع در مدت پنجاه سال گذشته است. کتاب شامل مقالات منتشر شده قبلی، فصلهای بازبینی شده از پایان نامه و کتابشناسی کامل آثار نویسنده است.

این مجموعه به دو بخش تقسیم می‌شود: بخش اول آن فصل‌هایی از پایان‌نامه دکتری کلبرگ در دانشگاه آکسفورد در سال ۱۹۷۱ و مقالات مرتبط با آن است که به بررسی دیدگاه‌های اهل سنت و شیعیان درباره صحابه پیامبر و بحث در مورد میزان حجیت آنها به عنوان منابع دانش دینی می‌پردازد. بخش دوم نیز تحولات اعتقادی و تاریخی مربوط به ابعاد مختلف سنت فکری شیعه امامیه مانند الهیات، حدیث، حقوق، فقه و تفسیر را دنبال می‌کند.

---

^۱ ممکن است کلمه «few» در نام کتاب، به «چند نفر» هم قابل ترجمه باشد.

جلد دوم: عقل، باطنی‌گرایی و حجیت در اسلام شیعه،

(Reason, Esotericism, and Authority in Shia Islam)

نویسندگان: رودریگو ادم، الساندرو کانسیان، ادموند هیز، سجاد رضوی، طاهره قطب الدین، پل واکر و جورج وارنر.

ویراستاران: رودریگو ادم: استادیار مطالعات عربی و اسلامی در دانشگاه جرج تاون؛ ادموند هیز: پژوهشگر پست دکترا در دانشگاه لیدن هلند.

تاریخ نشر: ۱۹ آگوست ۲۰۲۱

این جلد مطالعه انتقادی حجیت تفسیری، اعتقادی و سیاسی را در اسلام شیعی مورد بررسی قرار می‌دهد. در معرفی این کتاب آمده است:

دوگانگی ساده «عقل» و «باطن» در مطالعات اسلامی اغلب تفکر شیعی را به حاشیه برده یا درک آن را مختل کرده است. مطالعات ارائه شده در این کتاب با هدف تقویت و ارائه چارچوب‌های دقیق‌تری برای تفسیر شیوه‌های گوناگون عقلانیت و باطنی‌گرایی در تشیع اثنی عشری و اسماعیلی و نیز تبیین ارزش‌های معرفتی-اجتماعی‌ای که این دو نحله شیعی در جهان اسلام نمایندگی می‌کنند، انجام شده است.